

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

İSLAM HUKUKUNDA EMANET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mustafa YÜCEL

VAN-1996

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

İSLAM HUKUKUNDA EMANET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç.Dr. Selahattin KIYICI

Hazırlayan

Mustafa YÜCEL

VAN-1996

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Bu çalışma, jürimiz tarafından TEMEL İSLAMİ BİLİMLER

Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Selahattin Kızılcı

Üye: Doç. Dr. Necati KARA

Üye: yrd. Doç. Dr. İsa Yüce

Üye:

Üye:

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../.....

Müdür

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
KISALTMALAR	V

GİRİŞ

1. EMANET KAVRAMI.....	1
1.1. Sözlük Anlamı	1
1.2. Terim Anlamı	1
2. KUR'AN VE HADİSDE EMANET KAVRAMININ ANLATIMI.....	2
2.1. Kur'an'a Göre Emanet.....	2
2.2. Hadislerde Emanet.....	7
3. EMANETİN ÖNEMİ.....	10
4. EMANET KAVRAMININ GENEL HÜKÜMLERİ.....	10

**I. BÖLÜM
EMANETİN KAPSAMI**

1. ALIŞ-VERİŞDE EMANET HÜKÜMLERİ.....	15
1.1. Bey'in, Malın Tarifi ve Meşruluğu	15
1.2. Bir Malın Müşteride Bulunması.....	15
1.3. Bir Malın Değeri Tayin Edilerek Satın Alınması	16
1.4. Sevm-i Nazar Yolu ile Alınan Mal.....	17
1.5. Geri Alma Şartı ile Alınan Mal	17
1.6. Batıl Satış Yolu ile Müşterinin Elinde bulunan Mal.....	17
2. VEKALET-EMANET İLİŞKİSİ	18
2.1. Vekaletin Tanımı	18
2.2. Kabzedilen Şeyin Vekil Elindeki Durumu.....	18
2.3. Vekil ile Müvekkil Arasındaki İlişki.....	19
2.4. Vekil ile Müvekkilin ihtilaf Durumu	19
3. LUKATA-EMANET İLİŞKİSİ	20
4. REHİN-EMANET İLİŞKİSİ	22
5. ARİYET-EMANET İLİŞKİSİ.....	24
6. GASB-EMANET İLİŞKİSİ.....	27
7. KİRA-EMANET İLİŞKİSİ.....	28
8. ŞİRKET-EMANET İLİŞKİSİ	30
9. GANİMET-EMANET İLİŞKİSİ	30

II. BÖLÜM VEDİA

1. VEDİA'NIN TARİFİ	32
1.1. Vedia'nın Sözlük Anlamı	32
1.2. Vedia'nın İstilah Anlamı	33
2. EMANET İLE VEDİA ARASINDAKİ İLİŞKİ	34
3. VEDİANIN ŞERİ DELİLLERİ	35
3.1. Kitab'dan Delil	35
3.2. Sünnetden Delil	36
3.3. İcma'dan Delil	36
4. VEDİA'NIN RÜKÜNLERİ	37
5. VEDİA'NIN ŞARTLARI	39
6. VEDİA'NIN HÜKÜMLERİ	41
7. VEDİA'NIN MUHAFAZASI	42
7.1. Vedia'nın Muhafaza Yeri	44
7.2. Vedia'nın Muhafaza Şekli	44
7.3. Muhafazada Ücret	45
8. VEDİA'NIN MASRAFLARI	46
9. VEDİA'DAN ELDE EDİLEN KAZANÇ	46

III. BÖLÜM VEDİA'DA TAZMİN

1. VEDİA'DA TAZMİNİ GEREKTİREN DURUMLAR	49
1.1. Vedia'nın Muhafazayı Terki	49
1.2. Vedia'yı Başkasına Vermek	50
1.3. Vedia'yı Kullanmak Veya Harcamak	52
1.3.1. Vedia'yı Kullanmanın Yolları	52
1.3.2. Vedia'nın Harcanması	53
1.4. Vedia'nın Karıştırılması	54
1.5. Vedia'yı Açıklamadan Vefat	55
1.6. Vedia'yla Sefere Çıkmak	57
1.7. Emre Muhalefet ve Vedia'yı Nakletmek	59
1.7.1. Emre Muhalefet Etmek	59
1.7.2. Vedia'yı Nakletmek	60
1.8. Vedia'yı İnkâr Etmek Veya İade Etmemek	61
1.8.1. Vedia'yı İnkâr Etmek	61

III

1.8.2. Vedia'yı İade Etmemek	62
1.9. Unutmak, İhmal Veya Hata İle Vedia'yı Telef Etmek	63
1.9.1. Unutmak	63
1.9.2. İhmal Veya Hata İle Vedia'yı Telef Etmek	63
1.10. Vedia'yı Defnetmek	64
1.11. Vedia'nın Çalınması	65
2. TAZMİNİ GEREKTİRMEYEN DURUMLAR	65
3. TAZMİN KONUSUNDA DİĞER HUSUSLAR	70
4. VEDIA'NIN TAZMİNİNDE ZAMAN	72

IV. BÖLÜM

AKDİN SONA ERMESİ VE VEDIA'NIN İADESİ

1. AKDİN SON BULDUĞU DURUMLAR	73
2. İADENİN ŞEKLİ VE KEYFİYETİ	73
2.1. İade'nin Zamanı	73
2.2. İade Edileceği Yer	73
2.3. Vedia'yı İade Edecek Kişi	74
2.4. Vedia'nın Teslim Edileceği Şahıs	74
2.5. Teslim Edilecek Şey	74
3. VEDIA İLE İLGİLİ BAZI DAVALAR	74
3.1. Vedia'nın Aslını İnkâr Davası	74
3.2. Vedia'nın Keyfiyetinde İhtilaf	75
3.3. Vedia'yı Telef Veya İade Davası	75
3.4. Vedia'yı izinle Başkasına Verme Davası	76
3.5. Vedia'yı Teaddi Veya Kullanma Davası	76
3.6. Bir Vedia'yı İki Kişinin Sahiplenmesi	76
3.7. Vedia'yı Gasb Davası	77
3.8. Vedia'nın, Malikin Ailesine Harcanması Davası	77
3.9. Vedia'yı Vekil Veya Elçiye Verme Davası	77
SONUÇ	78
SUMMARY	80
KAYNAKLAR	81

ÖNSÖZ

Her yönüyle bütün insanlığın hidayeti için gönderilen İslam Dini; hukuki alanda da çağları aşan kaide ve prensiplerle doludur. Son din olduğu gerçeği dikkate alındığında, diğer sahalarda olduğu gibi bu alanda da müstesna yerini almıştır. Yegane amacı, hem dünyada, hem de ahirette insanı huzura kavuşturmak olan İslam Dini bu gayesine ulaşmak için tabii olarak bir takım kaide ve prensipler sunmaktadır. Ortaya çıkan problemler, bu prensiplere göre sonuca bağlanmaktadır.

İşte bu çalışmamızda, günümüz dünyasında gerek hukukî ve gerekse ahlakî alanda unutulmaya başladığını gördüğümüz emaneti konu olarak tercih ettik. Tüm hukuk sistemlerinde yeri olan emaneti, sadece İslam Hukukuyla sınırladık. Çalışmamızı bir giriş ve dört bölüm halinde tertip ettik.

Giriş bölümünde emanet kavram ve muhteva olarak ele alındı. Birinci bölümde emanetin kapsamını, aslında emanet olmadığı halde dolaylı olarak emanet olan ve emanet hükümleri uygulanan konular açıklandı. İkinci bölümde sırf emanet hükümlerinin geçerli olduğu vedia tüm boyutlarıyla, üçüncü bölümde vedia tazmin konusu ele alınıp açıklandı. Dördüncü bölümde ise akdin sona ermesi ve iadesi teferruatıyla ortaya konuldu.

Çalışmamızda birinci dereceden kaynaklarımız Kur'an ve sünnettir. İkinci dereceden kaynaklarımız İslam Hukuku, üçüncü dereceden kaynaklarımız ise konuyu kısmen ele alan veya uzaktan alakalı olan eserlerdir.

Kaynaklar ve dipnot sisteminde bağlı olduğumuz Sosyal Bilimler Enstitüsü yönetmenliği esas alınmıştır.

Çalışmam esnasında her türlü yardım ve desteklerini gördüğüm danışman hocam Doç.Dr. Selahattin KIYICI'ya ve yardımcı olan tüm arkadaşlara teşekkürü bir borç bilirim.

Mustafa YÜCEL

VAN-1996

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.e. v.y.	: Adı geçen eser ve yer
a.y.	: Aynı yer
Ank.	: Ankara
Ans.	: Ansiklopedi
bkz.	: Bakınız
b.	: Bin
ev.	: Çeviren
İst.	: İstanbul
Mad.	: Maddesi
N.	: Numara
Neşr.	: Neşriyat
S.	: Sayfa
Sad.	: Sadeleştiren
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ts.	: Tarihsiz
Thk.	: Tahkik
Terc.	: Tercüme eden
vd.	: Ve devamı
yay.	: Yayınevi

GİRİŞ

1. EMANET KAVRAMI

1.1. Sözlük Anlamı

Lügatte "güvenmek, korku ve endişeden emin olmak" manasındaki "emn" masdarından gelen emanet kelimesi hıyanetin karşıt anlamı olarak isim şeklinde kullanıldığı gibi "güvenilir olmak" anlamında masdar şeklinde de kullanılır. Ayrıca "güvenilen bir kimseye korunması için geçici olarak tevdi edilen şey" manasına da gelmekte olup kelimenin bu son kullanılışı daha yaygındır.¹

"Emanet" kelimesi masdar olup lügatte "emin olmak" manasındadır.²

1.2. Terim Anlamı

Gerek sözlüklerde, gerekse emanet kelimesinin geçtiği ayetlerin yorumu münasebetiyle tefsirlerde bu kavramın terim anlamı konusunda değişik görüşlere yer verilmiştir. Buna göre Bakara suresinde geçen "Kendisine emanet bırakılmış olan kimse nezdindeki emaneti iade etsin"³ ifadesi ve diğer bazı ayetlerde zikredilen emanet kavramı, "bir kimseye korunması için bırakılan mal ve eşya" şeklindeki günlük dilde kastedilen dar anlamı yanında insanın sahip olduğu ve kendisine geçici olarak verilmiş bulunan ruhi, bedeni, mali imkanları da kapsamaktadır.⁴

"Emin sayılan ve ittihaz edilen kimsenin yanında başkasına ait bulunan maldır." Cem'i: emânatdır.⁵

Emanet masdar olarak bir adamın emin ve güvenilir olmasına denir. Yani kendisine maddi veya manevi bir şey bırakmak istediğimiz zaman, gönül rahatlığı içinde, hiç endişe etmeden bırakılabilir ve gerektiğinde geri alınabilir bir durumda olmasıdır. Emanet bu manada isim olur. "Mesela o emanet sahibidir", dediğimizde

¹ Ebu'l Fazl, Cemâluddin İbn Manzûr, *Lisanu'l-Arab*, Kahire h.1119, I/141-144; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, İstanbul 1992, II/1370 vd.

² Ali Haydar, *Dureru'l-Hukkâm Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm*, Daru'l-Cil, Beyrut 1991, II/226.

³ Bakara, 2/183.

⁴ A.Toksarı, "Emanet", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA), İstanbul 1995, XI/81.

⁵ Ö.N.Bilmen, "Hukuku İslamiyye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu", Bilmen Yay., İstanbul 1990, IV/1144.

onda hıyanet bulunmadığını kasetmiş oluruz.⁶ Emin kimsenin uhdesine bırakılan nesneye de "emanet" adı verilir. Emin (güvenilir) kimse yanında bırakılan şeydir.⁷ İşte insanın uhdesine, gerek Allah ve gerek kullar tarafından herhangi bir suretle bırakılmış olan şeye de "emanet" derler ki bu meful manasında masdar bir isimdir.⁸

2. KUR'AN VE HADİSDE EMANET KAVRAMININ ANLATIMI

2.1. Kur'an'a Göre Emanet

Emanet kelimesi ayet ve hadislerde devlet ve ulu'l-emr gibi en önemli konularda zikredilir. Bunun kullanıldığı yerlere göre manaları vardır. Fakat hepsi de umumi bir tabirle hıyanet mukabili kullanılmıştır.⁹

Kur'an-ı Kerim'de bu konuda "Hiç şüphesiz Allah size emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmetmenizi emreder"¹⁰ buyurulmaktadır.

Râzi bu ayeti şöyle izah eder: Allah bu ayette müminlere bütün işlerdeki emanetleri yerine getirmeyi emrediyor. Bu işler ister mezhep ve din ister dünya ve muamelat bakımından olsun birdir. Sebebin hususi oluşu, hükmün umumi olmasına mani olmayacağını belirtip, bütün emanet çeşitlerinin bu kısımdan olduğunu ifade ettikten sonra emanetleri, Allah'a karşı kişinin kendisine karşı ve halka karşı olmak üzere üç kısma ayırmıştır.¹¹

Mekke'nin fethi günü Rasulullah Kabe'ye geldiği zaman Osman b. Talha, Kabe'nin kapısını kilitlemiş, anahtarı Hz. Peygamber'e teslim etmekten kaçınmış, "Rasulullah olduğunu bilseydim, verirdim", demiş, Hz. Ali kolunu büküp anahtarı elinden alarak kapıyı açmış, Efendimiz içeriye girip iki rekaat namaz kılmıştı. Peygamberimiz dışarıya çıkınca amcası abbas, Sikâyet-i Zemzem görevine ek olarak, Kabe muhafızlığının da kendisine verilmesini istemiş ve bu ayet nazil olmuştur. Bunun

⁶ Elmalılı, a.g.e., II/1370 vd.

⁷ Kemalüddin Muhammed b. Abdulvahid İbn el-Humâm es-Sivasi, *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Daru'l-Fikr, II. Baskı, Beyrut Ts. X/484.

⁸ Elmalılı, a.y.

⁹ Kamil Miras, *Muhtasarı Tecrid-i Sarih Terc.* DİB Yay., Ankara 1988, XII/200.

¹⁰ Nisa, 4/58.

¹¹ Fahrüddin Razi, *Mefâtihu'l-Gayb*, Daru İhyai Arabiyye, Beyrut, Ts. X/138.

üzerine Rasulullah, anahtarları Osman'a geri vermesi ve kendisinden özür dilemesi için Hz. Ali'ye emir vermiştir.

İşte buna dayanarak alimler bu ayetin iş başında bulunan yöneticilere, halkın hukukuna riayet, onları din ve şeriatın gereği gibi yönetmek ve idare işlerini ehline vermek hususunda bir hitab olduğunu zikrederler.¹²

Cassas ise ayetin son kısmına bakarak, böyle mana verenlerin yanıldığını, ayetin sadece yöneticileri deyil, herkesi içerisine alan umumi bir ifade olduğunu söyler. İnsana tevdi edilen her şey emanettir.¹³

Beydavi de buradaki hitabın bütün mükellefleri ve bütün emanet çeşitlerini kasteddiğini, hitabın genel olduğunu söylemektedir.¹⁴

Kurtubi de bu ayeti açıklarken emanetin her konuya ilgili olduğunu bildirerek, bu hitabın bütün insanlara olduğunu söylemektedir.¹⁵

Ayeti kerimede geçen "emanetler" kelimesi umumidir. Alusi bu konuda şunları söylemektedir: "Durum ne olursa olsun hitap herkesi kapsamına almaktadır. Nitekim 'emanet' kelimesinin çoğulu olan 'emanetler' de böyledir. Bu kelimede ister Allah haklarından, ister kul haklarından olsun, ister fiili, ister kavli, isterse de itikadi olsun, insanların zimmelerindeki bütün hakları kapsamına almaktadır."¹⁶

Ubeyy b. Ka'b demiştir ki: "Hanımının namusundan yana emin olunması da emanet türündendir."

Bazı alimler kelimenin anlamının genel olduğunu kabul ederler. Bazıları hitabın emir sahiblerine ait olduğu kanaatindedirler. Buna göre onlardan raiyyelerini gereğince koruyup gözetmeleri, din ve şeriatın gerektirdiği şeyleri yapmak durumunda bırakmalarını istemektedir. Makam ve mevkilerin layık kimselere verilmesini de bunun kapsamı içerisinde saymışlardır.¹⁷

¹² Elmahılı, a.g.e., II/1372.

¹³ Ebi Bekir Ahmed b. Ali Razi Cassas, *Ahk amu'l-Kur'an*, Beyrut 1994, Ts. II/293-294.

¹⁴ Ebu Said Abdullah b. Ömer el-Beydavi, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Müessesetü Şa'ban, Beyrut, Ts. II/94.

¹⁵ Ebu Abdullah Muhammed el-Ensari el-Kurtubi, *Camiu'l-Ahkam*, Ts. V/256.

¹⁶ Ebu Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud Alusi, *Ruhu'l-Meani Tefsiru Kur'ani'l-Azim ve Sebi'l-Mesani*, Beyrut Ts.

¹⁷ S.Havva, *El-Esâs fi't-Tefsir*, Çev. M.Beşir Eryarsoy, Şamil Yay., İstanbul 1989, III/160-161.

Elmalılı da bu konuda şöyle der: "Emanet gerek Allah hakkı ve gerek kul hakları, başka bir deyişle gerek amme hukuku ve gerek hususi hukuktan insanların zimmet ve emaneti ile ilgili olan fiil, söz, inanç, maddi, manevi, mali ve gayri mali hukukun hepsine şamildir. Hususi hukukla ilgili yönü ferdin emanetine bırakılan vedia ve bir mal emanet olduğu gibi, amme hukuku ile ilgili yönü de velayet, imamet ve icrayı hükümet gibi şeylerin emanet olduğudur.¹⁸

İşte müslüman toplumun ahlakı. Emanetleri ehline vermek, insanlar arasında Allah'ın düzeni ve buyrukları gereğince adaletle hükmetmektir".

Emanetler her şeyden önce en büyük emanetle başlar. Yani hidayet ve mârifetin emaneti. Allah'a bilerek, iradesiyle, gayretiyle ve yönelişi ile iman etmek emaneti. İnsanın yüklendiği ilk emanet ve ilk sorumluluk budur.

Diğer emanetler bu büyük emanetten kaynaklanmaktadır. Şahsi imandan sonra en büyük emanet İslam'ın insanlık hayatında yerleştirilmesi emanetidir. Hiç bir toplum ve hiçbir fert bu emanetten muaf değildir.

Başka bir emanet de insanların emanetlerini onlara geri vermektir. Yöneten ve yönetilene öğüt vermek, nesilleri muhafaza etmek, hakları, malları korumak, bu nas bütün bunları ve maddi emanetlerdeki emaneti yerine getirmeyi kapsar.¹⁹

Bir başka ayette: "Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz (ve teklif) ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler ve endişeye düştüler. Pek zalim ve çok cahil olan insan ise onu yüklenmiştir."²⁰ buyurulmaktadır. İbn Arabi, bu ayette geçen emanet kelimesine, emir ve nehiyeler, farzlar hilafet, tâat, tevhid ve insanların vediaları gibi çeşitli manalar verildiğini nakleder.²¹ Emanet, eminlik yani başkasının hukuku emniyet edilip inanılabilir, inanç olmak, inançlık huyu demektir. Sonra emniyet edilip inanılan şeye de isim olmuştur ki burada onu şöyle anlamak gerekir:

Allah'ın gerek kendi hukuku ve gerekse halkın hukuku ile ilgili emir ve nehyinin, ahkâmının icrasına Allah'ın emini, inanç memuru olmak demek olan emanetini, yani Allah'ın diğer eşyada olduğu gibi zaruri ve cebri olarak değil, rıza ve

¹⁸ Elmalılı, a.g.e., II/1372.

¹⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Mütercimler: M.E.Saraç, İ.H.Şengüller, B.Karlığa, Hikmet Yay., İstanbul Ts. III/286-87.

²⁰ Ahzab, 33/72.

²¹ Ebi Bekir Muhammed b. Abdullah el-Mağruf, bi ibni'l-Arabi, *Ahkamu'l-Kur'an*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut Ts. III/1588.

ihiyar ile yaptırmak istediği ihtiyarî fiillerde emrine itaatle hilafeti demek olan vazife ve mükellefiyeti, göklere, yere ve dağlara arzyledik de onlar onu yüklenmekten imtina ettiler. Gerçi yer ve gök Allah'ın tekvini emirlerine boyun eğerek kabul etmişlerken, başkasının hukukunu yüklenmek manasını ifade eden emanet kendilerine arzolunduğu zaman çekindiler. Demekki, emaneti yerine getiremeyen, görevlerini yapamayanların sonu kötü olduğu gibi Allah ve Rasülü'ne itaat edip de iman ile emaneti yerine getirenler de en büyük kurtuluşa ermiş ve Allah'ın rızasına kavuşmuş olacaktırlar.²²

İlk dönem müfessirlerinden itibaren birçok alim sözkonusu ayetteki emaneti, alemde kendi biyolojik tabiatına aykırı işler yapabilen yegane varlık durumundaki insana yöneltilmiş, yükümlülükler, yahut ona yükümlülük taşıma özelliği kazandıran akıl anlamında yorumlamıştır.²³

Emanet: İtâat, farzlar, teklif, Allah'ın hadleri demektir. Ali b. Ebi Talha, İbn Abbas (r.a)'dan şöyle dediğini rivayet etmektedir: "Emanet farzlardır. Yüce Allah onu göklere, yere ve dağlara teklif etti. Eğer bunu yerine getirecek olurlarsa, onları mükafatlandıracağını, getirmeyecek olurlarsa da cezalandıracağını söyledi; fakat onlar bundan dolayı korktular. Daha sonra Yüce Allah bu emaneti Hz.Adem'e sundu, o da muhtevası ile birlikte kabul etti. Bu emaneti yükledi; sonra da onun gereğini yerine getirmedi."²⁴

Razi de diyor ki: "Emanet 'lâ ilahe illallah' sözüdür." diyenlerin sözü hakikat olmaktan uzaktır. Çünkü yer, gök ve dağlar dilleriyle "Allah birdir, O'ndan başka hak mabud yoktur" diye konuşmaktadırlar.²⁵ Demek ki Razi'ye göre kelime-i tevhid emanet değildir. Zira ona göre yer, gök ve dağlar emaneti kabul etmedikleri halde, kelime-i tevhidi kabul etmişlerdir.

Her ne kadar yer, gök ve dağlar "Allah birdir, O'ndan başka hak mabud yoktur" deseler bile bunu lisanları ile değil lisan-ı halleriyle demektirler. Dolayısıyla şer'in tamamını icraya ve edaya istidadlı değildirler. Onun için emaneti kabulden çekinmişlerdir.

²² Elmalılı, a.g.e., V/3935-36.

²³ Toksarı, a.g.m., XI/82.

²⁴ S.Havva, a.g.e., XI/484 vd.

²⁵ Razi, a.g.e., XXV/234-235.

Öyleyse "Emanet kelime-i tevhiddir" sözünü hakikat harici telakki edemeyiz. Çünkü ulemanın çoğu tarafından emanet olarak kabul edilen şer'i tekliflerin esası olan "lâ ilahe illallah" bütün insanlığa emanet edilmiştir. Öyleyse asıl emanet, "lâ ilahe illallah"dır. demek yanlış olmasa gerek.²⁶ Mevdudi, ayette geçen emanetin hilafet olduğunu söylemiştir.²⁷ Ulemadan bir kısmı da emanet, mârifetullah'dır, demişlerdir.²⁸ Emanet yalnız mala münhasır değildir. Bütün şer'i teklifler, Allah'ın hakları, kulların hakları, vekaletler, velayetler, memuriyetler dahi emanetler cümlesindedir.²⁹ "Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetinize hainlik etmiş olursunuz."³⁰

"Ey iman edenler! Mü'minlerin sırlarını müşriklere bildirmek suretiyle dininize ve peygamberinize hainlik etmeyin. Sonra size emanet ettiği şer'i mükellefiyetlere bile bile hainlik etmiş olursunuz." Emanetlerden maksadın şer'i mükellefiyetler olduğunu biliyoruz. İbn-i Abbas şöyle der: "Allah'a (c.c) hainlik etmek, farzlarını terketmekle, Rasul'e (s.a.v) hainlik de sünnetini terketmek ve onun günah saydığı şeyleri yapmakla olur. Emanetler Allah'ın kullarından yapmalarını istediği amellerdir."³¹

"Size hayat veren ilâhi hükümlere ve Rasul'ün sünnetine saygısızlık ve riayetsizlik etmeyin, onlara sadakat ve bağlılıktan ayrılmayın. Dini görevlerinizi ciddiyet ve samimiyetle yapın. Allah ve Rasulü'ne hıyânet ederseniz kendi aranızda da mala, cana, ırza ve namusa hıyanet etmeye başlarsınız. Bile bile hıyânet edenlerden olursunuz. Birbirinize olan güveniniz yok olur. Emniyet ve güven ortadan kalkar. Başınıza büyük fitneler kopar."³²

"Ve onlar emanetlerine ve sözlerine riayet ederler." Onları korurlar ve hıyânet etmezler."³³ Neseî: "Buradaki 'emanetlerine' ifadesi şeriatın yüklediği vazifeleri ve kul haklarını da kapsar." der.³⁴ İbni Kesir ise bu ayet hakkında: "Kendilerine birşey emanet

²⁶ V.Karakaş, *Kur'an ve Hadislerin Işığında Emanet*, Zafer Yay., İstanbul 1995, 27.

²⁷ Ebu'l-Ala el-Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, Terc. Kurul. İnsan Yay., İstanbul 1996, IV/465.

²⁸ Razi, a.g.e. XXV/234-235.

²⁹ Elmalılı, a.g.e., V/3429.

³⁰ Enfal, 8/27.

³¹ Muhammed Ali es-Sabuni, *Safvetu't-Tefâsir*, Terc. S.Gümüş, N.Yılmaz, Ensar Neşr., İstanbul 1995, II/414.

³² Elmalılı, a.g.e., IV/220-221.

³³ Meric, 70/32.

³⁴ Ebu'l-Bereket Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Neseî, *Tefsiru'l-Neseî*, Eda Neşr., İstanbul Ts. I/231-232.

edildiği zaman ona hıyânet etmezler. Söz verdikleri zaman da sözlerinde dururlar. Bunlar mü'minlerin, zıtları da münafıkların vasıflarıdır." der.³⁵

"Ve onlar emanetlerine ve sözlerine riayet ederler, Allah'ın kendilerine emanet kıldığı farizaları ve de kulların yanlarına emanet olarak bıraktıkları şeyleri başkalarına verdikleri sözleri muhafaza eder; asla zayi etmezler.³⁶ Kendilerine emanet edilip güvenildikleri zaman hainlik etmez; söz verdiklerinde sözlerini bozmazlar."³⁷

2.2. Hadislerde Emanet

Emanet kelimesi hadislerde de geçmiş, hem de velâyet-i amme manasında idareciliği veya görevini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Birgün sahabeden Ebu Zerr el-Gıfâri, Hz. Peygamber'e gelip: "Ya Rasulallah, beni amil (yani vali) tayin etmez misin? diye sormuş. Bunun üzerine Peygamberimiz, eliyle Ebu Zerr'in omuzuna vurarak şöyle buyurmuştur: 'Ya Ebâ Zerr, sen zayıfsın. Bu valilik (idarecilik) ise muhakkak bir emanettir. Şüphe yok ki, bu emanet, kıyamet gününde hakaret ve nedamet olacaktır. Ancak bu emaneti, haklı olarak, üzerine alıp da onun gereği olan vazifeleri yerine getirenler müstesnadır; (onlar hor ve pişman olmayacaklardır)."³⁸

Bu hadis memurluk meselesinde Resulullah (s.a.v)'in tavrını göstermektedir. Ona göre memurluk:

1. Sorumlulukları olan bir vazifedir, emanettir.
2. Herkes onun hakkını veremez.
3. Hakkını veremeyenleri ahirette rüsvaylık ve pişmanlık beklemektedir.
4. Zayıf (liyakatsiz) olanlara memurluk verilmemelidir.
5. Memurluğun hakkını ödeyen endişe etmemelidir.
6. Memurluk istenmemelidir.

³⁵ Ebu'l-Fida İsmail el-Kuraşi ibni Kesir, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru İhyai'l-Kutubu'l-Arabiyye, Ts., yy., I/515.

³⁶ Taberi, *Taberi Tefsiri*, Terc. M.Keskin, Ümit Yay., İstanbul 1995, VI/2621.

³⁷ Sabuni, a.g.e., VII/59.

³⁸ Ebu'l-Hüseyn Müslim bin el-Haccac, *Sahihu Müslim*, İmare 17 (1826), Çağrı Yay., İstanbul 1992, II/1457-58; Ebu Davut Süleyman b. el-Eş'as, *Süneni Ebi Davut*, Vesaya 4, IV/2868, Çağrı Yay., İstanbul 1992; Ebu Abdurrahman Ahmed bin Şuayb, *Sünenü'n-Nesai*, Vesaya 10, Çağrı Yay., İstanbul 1992, VI/255.

Hadiste zayıflık kelimesiyle ifade edilen durumun yetersizlik, liyakatsizlik olduğu söylenebilir. Alınacak vazifeye, talip olunacak mevkiye göre zayıflığın muhtevası değişebilir.³⁹

Bir bedevi Rasul-i Ekrem'e gelip: "Ya Rasulellah, kıyamet ne zaman kopacak?" diye sordu. peygamberimiz: "Emanet kaybedildiği zaman kıyameti bekle", diye cevap verdi. Bu defa bedevi: "emanet nasıl kaybedilir?" dedi. Efendimiz: "Emanet, ehliyetiz kimselere saltanat tahtı yapıp oturtuldu mu kıyametin kopmasını bekle!" buyurdu.⁴⁰ İşte buradaki emanet de devlet nüfuz ve kudreti, dediğimiz amme velayetidir. Bu siyasi vazife, yukardaki ayette "Emanetleri (devlet işlerini) kabiliyetli kimselere tevdi ediniz." şeklinde daha şümüllü olarak ifade edilmiştir.⁴¹

Emanetlere riayet, zayıfları kavi, mağlupları galip, mahkumları hakim eder. Emanetlere hıyanet ise fertleri hüsrân içinde bırakır, cemiyetleri perişan eder, hakimleri mahkum bir hale düşürür.⁴²

Kur'an-ı Kerim'de: "Bazınız bazınıza emniyet ederek bir mal bırakırsa böyle emin ittihaz edilen kimse o malı sahibine teslim etsin."⁴³ buyrulur.

Hadisi şerifde: "Emaneti sana emin olup teslim eden kimseye iade et, sana hıyanet edene sen hıyanet etme. Çünkü müslümanlıkta zarara zarar ile mukabele etmek yoktur."⁴⁴ buyrulmuştur. Diğer bir hadisi şerifde: "Münafıkın alameti üçtür: Söyleyince yalan söyler, söz verince sözünden döner, emin ittihaz edilince hıyanette bulunur."⁴⁵ buyrulmuştur.

Hız. Ömer de: "Bir kimsenin dilindeki talakat, sözündeki ahenk ve fesahat, sizi i'cab etmesin. Fakat her kim emaneti eda eder, nasın haysiyet ve namusunu tecavüzden kendisini men'e muvaffak olursa işte haysiyetli insan odur."⁴⁶

³⁹ İ. Canan, *Kütüb-i Sitte*, Terc. ve Şerhi Akçağ, Ankara 1995, VI/430.

⁴⁰ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahihu'l-Buhari*, İlim 2, Çağrı Yay., İstanbul 1992, I/21.

⁴¹ Kamil Miras, *Tecridi Sarih Tercemesi*, XI/201.

⁴² Bilmen, a.g.e., IV/147.

⁴³ Bakara, II/283.

⁴⁴ Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre et-Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Buyu' 38, N:1264. Çağrı Yay., İstanbul 1992, III/564.

⁴⁵ Buhari, *Sahih*, Şehadet, III/162.

⁴⁶ Bilmen, a.g.e., IV/147-148.

Rivayet olunur ki Zeliha, fakirliğe müptela olup aşık olduğu Yusuf (a.s)'dan muradına eremeyince kederden gözlerine ak indi. Gitti, fükara kılığında Yusuf (a.s)'ın geçebileceği yolun kenarında oturdu. Yusuf (a.s) geçerken ona rastladı. Zeliha:

-Ey Kral! (bir dakika) sözümü dinle, diye bağırarak ayağa kalktı. Yusuf (a.s) durdu. Kadın şöyle dedi:

-Emanet, köleyi efendi makamına çıkardı, hıyanet de kralı köle makamına indirdi. Yusuf (a.s) tanımadığı bu kadının kim olduğunu sordu. Zeliha olduğu kendisine söylenince Zeliha'ya acıdı onunla evlendi. Zeliha bu sözüyle şunu demek istiyordu: Yani bir zaman ben sarayın hanımefendisi idim. Kocama hıyanet edip yasak aşka teşebbüs ettiğim için bugün kölelerden de daha sefil oldum. Ey Yusuf! sen de bir zaman köle idin. Emanete riayet ettiğin, yani Allah'ın verdiği azayı fırsat doğmuşken haramda, yasak aşka kullanmadığın, kapısında ekmek yediğin efendinin hanımına hıyaneti düşünmediğin için efendilerin makamına oturdun, Mısır'a sultan oldun.⁴⁷

Kur'an ne güzel buyuruyor: "De ki, mülkün gerçek sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin, dilediğinden alırsın; dilediğini yükseltir aziz edersin, dilediğini de alçaltır zelil edersin."⁴⁸ Yine Tirmizi'de geçen, Ali b. Ebi talib'den rivayet edilen on beş maddelik hadiste şöyle buyruluyor: "Ümmetim şu on beş kötü şeyi yaparsa başlarına belanın inmesi şart olur." Bu hadiste konumuzu ilgilendiren bölüm şöyledir: "...Emanet ganimet malı sayılırsa, (yani emanet edilen şeyleri emanet edilen kimselerin, memurların, ganimet malı gibi ittihaz ederek yağmalayıp, nefislerine helal kıldıkları zaman)."⁴⁹ Bu hadise göre emanet ganimet malı sayıldığı zaman, yani emanetin gereği yerine getirilmediği zaman müslümanların başlarına belaların geleceği bildirilmiştir.

Yine Hz. Peygamber (s.a.v): "Kim emanete hıyanet ederse bizden değildir."⁵⁰ buyuruyor. Bu hadiste geçen emanetten maksad farzlardır. Namaz, oruç, hac, zekat gibi. Bizden değildir demek muttakilerden değildir, müslümanların büyüklerinden sayılmaz, bizim ahlakımızdan değildir, anlamlarına gelmektedir.⁵¹

⁴⁷ Muhammed Emin (İbni Abidin), *Haşiyetü Reddül-Muhtar ala'd-Dürrü'l-Muhtar*, Şerhi Tenvir i'l-Ebsâr, (Kahraman Yay., İstanbul 1984, V/662).

⁴⁸ Al-i İmran, 3/26.

⁴⁹ Tirmizi, a.g.e., Fiten 38, N:2210, V/494.

⁵⁰ Ebu Davut, a.g.e., Eyman 5, N:3253, III/571; İbn Hanbel, a.g.e., V/352.

⁵¹ Abdurrauf Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerhu Camii's-Sağir*, Darul-Marife, Beyrut 1988, VI, 121.N.8646.

Yine Peygamberimiz (s.a.v): "Emaneti olmayanın imanı yoktur." buyurmuştur.⁵² Burada geçen emanet yedi aza (göz, kulak, dil, el, ayak, karın, ferc)dır. Kim onlardan birini zayi ederse imanı zaafa uğrar, hepsini zayi ederse, iman dairesinden çıkar.⁵³

3. EMANETİN ÖNEMİ

Emanetin özellikleri gayet açıktır. Çünkü bunda korunma konusunda kullara yardımcı olmak vardır. Emanete vefakarlık göstermek akıl ve din açısından en şerefli özellikler kabul edilmiştir.

Peygamber efendimiz: "Emaneti gözetmek zenginliğe, hıyanet ise fakirliğe götürür." buyurmuştur. Ata sözünde ise: "Emaneti gözetmek köleyi hükümdar yerine yükseltir, hıyanet ise hükümdarı köle yerine indirir." denmiştir.⁵⁴

Emanet bırakmak mal sahibinin kendi malında bir tasarrufudur. Bazan buna ihtiyaç duyar. Mesela sefere gitmek isteyen yolcu, hacılar malının bir kısmını dönüşte ondan yararlanmak üzere bazı yerlerde bırakmak zorundadır. Emanetçi olan kimsede hayır bir işe yardımcı olduğu için emaneti kabul etmesi şer'an makbul bir şeydir. Zira Cenab-ı Allah: "Takva ve iyilikte yardımlaşın" (5/2) buyurmuştur. Allah Rasulü de (s.a.v): "Şüphesiz Cenab-ı Allah müslüman kardeşinin yardımına koşan mü'min kullarına yardımcı olmaktadır."⁵⁵ buyurmaktadır.

4. EMANET KAVRAMININ GENEL HÜKÜMLERİ

Vedanın hükmünü belirlemeden önce İslâm hukukundaki diğer emanetleri de içine alan bazı genel hükümleri belirtelim.

Birincisi ve en önemlisi bu emanetlere lâıyıkıyla riâyet etmek, gerektiğinde sahiblerine iade etmektir. Hayatın devamı, toplumun huzur ve güveni, hakların yerine getirilmesi emânete riâyetle mümkün olur. Emanetleri güzelce korumak,

⁵² İbn Hanbel, a.g.e, III/135, 154, 210, 251.

⁵³ Münavi, a.g.e, VI/381, N:9705.

⁵⁴ İbn el-Humam, a.g.e., X/484.

⁵⁵ es-Serahsi, *El-Mebcut*, Daru'l-Marife, Beyrut 1986, II/109; Müslim, Sahih, Zikir II, N.2699, III/2074.

emanetleri ehline vermek, onlara, hıyanetten kaçınmak bütün insanlık için en büyük bir görevdir.⁵⁶ Bu hususta varid olan naslardan bazıları şunlardır:

Ayetler:

"Şüphesiz ki Allah size emanetleri ehil (ve erbab)ına vermenizi, insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adaletle hükmelemenizi emreder."⁵⁷

"Ey iman edenler! Allah'a ve o peygambere hainlik etmeyin. Siz kendiniz bilip dururken, kendi emanetlerinize hainlik eder misiniz?"⁵⁸

"Bir peygamber için emanete (yahut ganimet malına) hainlik etmek (bu) olur şey değil. Kim böyle hainlik ederse kıyamet günü hainlik ettiği o şeyi yüklenerek gelir."⁵⁹

"Ehli kitaptan öyle kimse vardır ki kendisine bir kantar (altın) emanet etsen onu sana eksiksiz öder. Öyle kimse de vardır ki ona emaneten tek bir altın versen onu -sen üzerinde ayak direyip durmadıkça- sana ödemez."⁶⁰

Hadisler:

"Emaneti sana emin olup teslim edene iade et, sana hıyanet edene hainlik etme."⁶¹

"Dininizden ilk kaybedeceğiniz şey emanettir."⁶²

"Kim emanete hıyanet ederse bizden değildir."⁶³

"Emaneti olmayanın imanı yoktur..."⁶⁴

Ayrıca Peygamberimiz tarafından, emanetin zayi edilmesi kıyamet alameti sayılmış;⁶⁵ münafığın özelliklerinden birinin de emanete hıyanet olduğu bildirilmiş;⁶⁶

⁵⁶ Bilmen, a.g.e, IV/147.

⁵⁷ Nisa, 4/58.

⁵⁸ Enfal, 8/27.

⁵⁹ Al-i İmran, 3/161.

⁶⁰ Al-i İmran, 3/75.

⁶¹ Ebu Davut, a.g.e., Buyu' 79, N:3534, III/805; Tirmizi, a.g.e., Buyu' 38, N:1264, III/564.

⁶² Münavi, a.g.e., III/88, N:2820.

⁶³ Ebu Davut, a.g.e., Eyman 5, N:3253, III/571; İbn Hanbel, *Müsned*, V/352, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

⁶⁴ İbn Hanbel, *Müsned*, III/135, 154, 210, 251.

⁶⁵ Buhari, *Sahih*, İlim 2, I/211.

⁶⁶ Buhari, *Sahih*, İman 24, I/14; Müslim, *Sahih*, İman 107, I/78.

ümmetin başına belâ getirecek amellerden birinin de emanetin ganimet sayılması olduğu haber verilmiştir.⁶⁷

Emanetlerin umumi hükümlerinden biri de mazmun olmamaktır. Yani emin olan kimseye kusuru olmadan telef veya zayi olan malı tazmin etmek, bedelini ödettirmek lazım gelmez. Bu telef veya zayi, gerek hırsızlık gibi korunması mümkün olan bir sebepten ve gerek salgın hastalık, yangın gibi korunması mümkün olmayan bir sebepten olsun farketmez. Fakat emin olan kimse, gerekli korunmayı terk, bu hususta kusur eder ve mal sahibinin şer'an muteber olup muhalefeti caiz olmayan emrine muhalefette bulunur da bunun neticesinde emanet telef veya zayi olursa tazmini gerekir.⁶⁸

Emin olan kimse, kendi hakkında tazmini gerektirecek birşeyi ikrar etse üzerine tazmin lazım gelir. Telef olan bir emaneti sahibinin izni olmaksızın kullandığını itiraf gibi.⁶⁹

Tazmin gerekmemek hususunda delaleten izin, sarahaten izin gibidir. Fakat sarahaten nehiy var iken delalete itibar olunmaz.

Meselâ: Bir kimse birisinin izniyle evine girdiğinde meydanda duran bardak ile su içmeye delaleten izinlidir ve su içerken bardak elinden düşüp kırılrsa tazmini gerekmez. Fakat ev sahibi o bardağa dokunma diye yasaklamış iken eline alır, düşürüp kırarsa tazmin eder.⁷⁰

Bir kimsenin yanında başkasının bir malı kazara telef olunca bakılır: Eğer o malı sahibinin izniyle almış ise elinde emanet olacağından tazmini gerekmez. Amma sahibinin izni olmaksızın almış ise her halde tazmin eder.

Meselâ: Bir kimsenin züccaciye dükkanından kendi kendine aldığı bir bardak, elinden kazara düşerek kırılrsa tazmini gerekir. Fakat sahibinin izniyle alıp bakarken kazara düşüp kırılrsa tazmini gerekmez. Şu kadar varki bu bardak düşmekle başka bardakları da kırılrsa onların tazmini gerekir. Çünkü o bir bardak emanet ise de diğerleri değildir.⁷¹

⁶⁷ Tirmizi, *Fiten*, 38, N:2210, IV/494.

⁶⁸ Bilmen, a.g.e., IV/148.

⁶⁹ Bilmen, a.y.

⁷⁰ Mecelle, Sad. İ. Ural, S. Özcan, Fey Vakfı, İst. 1995, Mad.772.; Bilmen, a.g.e., IV/148.

⁷¹ Mecelle, Mad.771; Bilmen, a.g.e., a.y.

Bir kimse, kendisine aid olmayan bir malı bulup alırsa bakılır: Eğer o şeyi kendine mal olarak almış ise gâsıp hükmünde olduğundan, kendisinin kusuru olmadan bile telef veya zayi halinde tazmini gerekir. Fakat sahibine vermek üzere almış ise elinde emanettir. Sahibi biliniyorsa ona verir. Bilinmiyorsa hakkında lukata hükümleri caridir.⁷²

⁷² Mecelle, Mad .769; Bilmen, a.g.e., IV/149.

I. BÖLÜM

EMANETİN KAPSAMI

Emanet kavramı genel bir kavram olup içeriği oldukça geniştir. Bu nedenle biz burada emanetin kapsamının ne olduğunu belirlemeye çalışacağız.

1. Fiat belirtmeksizin, satın almak üzere müşterinin elinde bulunan mal.
2. Görmek veya göstermek üzere alınmış, müşterinin elinde bulunan mal.
3. Bey' bi'l-vefa yoluyla kabzedilen malın borçtan ziyade olarak müşterinin elinde bulunan miktarı.
4. Gasıbın elinde mağsuba ait bulunan zevaid.
5. Batıl yolla satılıp da satanın izniyle müşterinin elinde bulunan mal.
6. Müşterinin elinde rehin borç tutarından ziyade olan mal.
7. Vekilin veya elçinin elinde vekalet veya elçilik dolayısıyla bulunan mal.
8. Ariyet.
9. Lükata.
10. Kiracının elindeki kiralanan şey.
11. Ortakların elindeki şirket malı.
12. Mütevelli elindeki vakıf malı.
13. Veli veya varisin elindeki yetim malı.
14. Vasinin elindeki vasiyyet edilmiş mal.
15. Komşunun bahçesine düşen herhangi bir mal.
16. Vedia.⁷³

Görüldüğü gibi emanetin kapsamı geniştir. Şimdi emanet kapsamına giren nesnelerin her birinin açılımını yapmağa çalışacağız.

⁷³ Bilmen, a.g.e., IV/146; Ali Haydar, a.g.e., II/226.

1. ALIŞVERİŞDE EMANET HÜKÜMLERİ

1.1. Bey'in, Malın Tarifi

Bey' (Alışveriş): Lugatta, mutlak bir mübadele ve değişimdir. İster malı ister başka bir şeyi olsun satın almak da böyledir. Hukukda alışveriş: "kıymeti olan bir malı yine kıymeti olan diğer bir mal karşılığında mülk edinmek ve edindirmek kaydıyla değiştirmektir."⁷⁴

Mal ise; adet üzere biriktirilen ve kendisinden faydalanılan her şeye denir.⁷⁵ Alışverişin meşruluğu kitap, sünnet ve akli delillerle sabittir. Yüce Allah (c.c): "Allah bey'i helal kılmıştır."⁷⁶ buyuruyor. Alışveriş "sattım" ve "satın aldım" gibi, geçmiş zamanı gösteren icab ve kabulden ibaret iki sözle meydana gelir. Ayrıca "sattım" ve "satın aldım" anlamında her söz ve karşılıklı alıp verme ile de akit yapılmış olur.⁷⁷

1.2. Bir Malın Müşteride Bulunması

Eğer satılan şey, satıcının elinde ise daha önce olan her şey, şayet önceki bir kabz ile müşterinin elinde bulunuyor, sonra malik ona satmış ise, acaba mücerret satın almak, kabz etmek olarak değerlendirilebilir mi, yoksa teslimin gerçekleşmesi için yeni bir kabz gerekir mi?

Fakihler kabzı etkisinin gücü ve zayıflığı açısından kabz-ı daman ve kabz-ı emanet olmak üzere ikiye ayırırlar.

Birincisi, kabz-ı daman (tazminat altındaki kabz): Kabzedenin, kabzettiği şeyden dolayı başkasına karşı sorumlu olduğu kabz halidir. Bu durumda yanında semavi bir afet ile dahi helak olsa, tazminatını öder. Gasıbın elindeki gasbedilmiş mal, müşterinin elindeki mebî (satılan şey) buna bir örnektir.

İkincisi, kabz-ı emanet: Kabzedenin ihmal veya kusurlu olması hali müstesna, kabzedilen şeyden kabzedenin sorumluluğunun bulunmadığı kabzdır. Vedia, ariyet, kiralanan şey, yahut vedinin, müstearın, müste'cirin veya ortağın elinde bulunan şirket malı.⁷⁸

⁷⁴ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsîlî, *el-İhtiyar*, Çağrı Yay., İstanbul 1987, II/3.

⁷⁵ A. Zeydan, *el-Medhal li diraseti's-Şeriatil-İslamiyye*, Bağdat, 1969. s.183.

⁷⁶ Bakara, 2/175.

⁷⁷ el-Mevsîlî, a.g.e., II/3.

⁷⁸ İbn Abidin, a.g.e., IV/535.

Eğer satılan şey satıştan önce müşterinin elinde bulunuyor ise, onun elinde bulundurması ya tazminat veya emanet yolu iledir. Tazminat yolu ile bulunuyorsa iki durum sözkonsudur:

Birincisi: Gasıbın elindeki malda olduğu gibi bizatihi tazminat altındadır. Bu durumda müşteri bizzat akit ile mebîyi kabzetmiş olur.

İkincisi: Rehinde olduğu gibi, tazminat başkası sebebiyle olur. Rahin merhunu mürtehine satacak olursa kabzetmiş olmaz. Ancak rehin edilen şey akit meclisinde hazır bulunursa veya rehinin bulunduğu yere gidip onu kabzetmek imkanını bulursa müstesnadır.

Eğer müşteri emanet yoluyla elinde bulunduruyorsa ariyet alanın ve vedinin durumunda olduğu gibi kabzetmiş olmaz. Ancak satılan şeyin yanında bulunması yahut satılan şeyin bulunduğu yere giderek serbest bırakma ile kabzetme imkanının verilmesiyle olabilir.⁷⁹

Satılan malın emanet, ariyet, icare, rehin veya sermaye yahut üzerinde emin olmasıdır. Bu satılacak malların kendinde olan kimseye satılması caizdir. Fakat bu kimseler yeniden almaya muhtaçtırlar. Zira birinci alma emanettir. İkincisi ise ödeme almasıdır. Emaneti almak ise, ödeme alması yerine geçemez. Eğer satılan mal satın alanın ikinci defa almasından önce helak olsa, bu helak olan mal satıcıya aid olur. Fakat yeniden aldıktan sonra helak olsa, satın alan kimseye aiddir.⁸⁰

1.3. Bir Malın Değeri Tayin Edilerek Satın Alınması

Bir malın değeri tayin edilerek satınalma yolu ile yani değer biçilerek satmak üzere alıcının teslim alıp götürdüğü mal alıcı yedinde telef ve kaybolduğunda bu nadir şeylerden olduğu takdirde kıymetini, piyasada benzeri bulunan şeylerden olduğu takdirde benzerinin satıcıya verilmesi lazım gelir. Fakat bedel tayin edilmemiş ise alıcı yedinde emanet gibi olduğundan kasıt olmadan telef veya kaybolsa tazminat lazım gelmez.⁸¹

⁷⁹ Vehbe ez-Zuhayli, *el-Fıku'l-İslami ve Edilletuhu*, Daru'l-Fıkr, Dımaşk 1989, V/286.

⁸⁰ İ.Halebi, *Mülteka'l-Ebhur*, Ter. ve Sad. Ahmet Davudoğlu, Saadet Yay., İstanbul Ts. III/81.

⁸¹ Mecelle, Mad. 298.

1.4. Sevm-i Nazar Yolu ile Alınan Mal

Sevm-i nazar yolu ile yani görmek veya göstermek üzere alınan mal, ister değeri belirlensin ister belirlenmesin alanın elinde emanet olduğundan kasıt olmadan telef olsa veya kaybolduysa tazminat lazım gelmez.⁸²

Satıcı, bedelini alıp malı alıcıya teslim etmeden müflis olarak vefat etse mal satıcı elinde emanet olarak kalır.⁸³

1.5. Bey'i Bi'l-Vefa (Geri Alma Şartıyla Satım)

Bey'i bi'l-vefa, bir kimse bir malı bir başkasına bedelini kabul etmeyerek şu kadar kuruşa satmaktır ki alıcının bu maldan faydalanması caiz olan satış iki taraf bunu feshetmeye muktedir olduklarından şartlarında eksiklik olan satış hükmündedir. Alıcı bu malı başkasına satamadığı için yedinde rehin hükmündedir.⁸⁴ Bu rehinde de emanet hükümleri geçerlidir.

1.6. Batıl Satış Yolu ile Müşterinin Elinde Bulunan Mal

Rüknü ve ya mahalli yerine gelmeyen yahut aslı ve niteliği itibarıyla meşru olmayan satıştır. Yani akti yapanın (akidin), akit ehliyetine sahip olmaması, yahut akit mahallinin akde elverişli olmaması demektir. Böyle bir satışın hükmü, fiilen akdolmuş olarak itibar edilmemesidir.

Akit batıl olduğu takdirde, kabz ile mülkiyeti ifade etmez. Eğer satılan şey müşterinin elinde telef olursa ona emanetlerin telef olmasının hükümleri uygulanır. Çünkü akit muteber değildir. Geriye malikin izni ile kabzetmek kalır. Bu Ebu Hanife'nin görüşüdür. Bazılarına göre bu durumda tazmin olunur. Çünkü sevm-i şıra (satın almak maksadı ile eline almak) üzere kabzedilenden daha aşağı bir vaziyette olamaz. Bunun da Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in görüşü olduğu söylenmiştir. Batıl bir satış ile kabzedilmiş semen ise sahih kabul edilen görüşe göre tazminat altındadır.⁸⁵

⁸² Mecelle, Mad. 299.

⁸³ Mecelle, Mad. 297.

⁸⁴ Mecelle, Mad. 118.

⁸⁵ Zuhayli a.g.e., IV/425 vd.

Batıl satışa örnek: Çocuğun, delinin akti, meyte, şarab, domuz eti, kıymet taşımayan şeyin satışı gibi. Yok olanın satışı, teslim edilemeyen şeyin satışı, malın zayi olmasına sebep teşkil edecek bir tehlike ihtiva eden satış.

Batıl alışveriş hüküm ifade etmez.⁸⁶ Bu kaideye göre batıl olarak yapılmış bir alışverişte müşteri satıcının izniyle satılan şeyi kabzetmiş olursa satılan şey müşterinin elinde bir emanet gibi olup kusursuz telef olursa tazminat gerekmez.

2. VEKALET-EMANET İLİŞKİSİ

2.1. Vekaletin Tanımı

Vekalet: Bir işi başkasına havale etmek, dayanmak ve itimat etmektir; (koruma, hıfzette, itimat, teslim, bir işi başkasına bırakma).⁸⁷

Bir kimsenin kendisinin yapabileceği bir işini muhtelif sebeplerle başkasına yaptırması ve onu o işde kendi yerine koymasındır.⁸⁸

Bir kimsenin tasarrufta kendi yerine başkasını geçirmesidir.⁸⁹

Vekaletin esası icap ve kabuldür.⁹⁰

2.2. Kabzedilen Şeyin Vekil Elindeki Durumu

Kabzedilenin vekil elinde vedia ve bu gibi şeyler ayarında bir emanet olduğu üzerinde fakihler ittifak etmişlerdir. Çünkü onun eli vedinin eli seviyesinde müvekkilin adına vekalet eden eldir. Dolayısıyla vedialarda tazminat ödenmesi gereken hususların tazminatını öder, vedinin tazminat ödemediği hallerde o da ödemez. Kendisi hakkında söz konusu olacak tazminatı defetmek için onun sözüne itibar edilir. Vekil bir emindir. Dolayısıyla müvekkilinin onun aleyhinde bir tazminat hakkı yoktur. Vekil tarafından herhangi bir şekilde haddini aşma veya kusur sözkonusu olması hali bundan

⁸⁶ Mecelle, Mad. 370.

⁸⁷ El-Mevsili, a.g.e., II/156; Halebi, *Mevkufât*, III/244.

⁸⁸ El Mevsili, a.y.

⁸⁹ Halebi, *Mevkufât*, a.y.

⁹⁰ Mecelle, Mad. 1451.

müstesnadır. Eğer vekilin haddini aşması veya kusuru bulunmuyorsa, meydana gelecek zarara müvekkil katlanır.⁹¹

2.3. Vekil ile Müvekkil Arasındaki İlişki

a) Vekil satın almaya vekildir; bu sebeble satın aldığı malı, müvekkile teslim etmek üzere satandan alır, yahut da müvekkilinden, satana vermek üzere bedeli alır. Vekil, satıcıdan malı alınca, temsil selahiyeti sebebiyle bu mal onun elinde emanet (vedia) durumunda olur. Bu sebebledir ki taksiri bulunmadan mal elinde zayi olsa, müvekkiline ödemesi gerekmez. Bedelini alabilmek için malı elinde tutma vardır. Züfer'in içtihadına göre malı elinde tutma selâhiyeti yoktur. Çünkü vedia talep edilince yerine verilmesi lazımdır. Elde tutması sırasında zayi olan malı vekil tazmin eder. Aynı şekilde satın almaya vekil olan kimse satıcıya vermek üzere müvekkilinden bedeli alsa bu da onun elinde emanettir. Emanet hükümleri bedel için de geçerlidir.

Vekil satmaya vekildir; satım akdini yaptıktan sonra müvekkiline vermek üzere, satın alandan bedeli alır, yahut müşteriye teslim etmek üzere malı, müvekkilinden alır. her iki durumda da mal ve bedel, vekilin elinde emanettir; emanet hükümlerine tâbidir.

Vekil, malı veya bedeli yalnızca tesellüme veya borcu ödemeye vekildir, vekaletini yerine getirmek üzere malı veya bedeli aldığı anda, taksiri olmadan bunlar zayi olsa ödemez. Çünkü bunlarda da emanet hükümleri câridir.⁹²

2.4. Vekil ile Müvekkilin İhtilaf Durumu

Bir köle satın alması için vekil olan kimse, müvekkiline "Senin için bir köle satın aldım, fakat satın aldığım köle öldü." derse, müvekkili de: "Sen onu kendi nefsin için satın aldın." dese, eğer müvekkil ölen kölenin parasını vekiline vermemişse, müvekkilin sözü kabul edilir, eğer müvekkil ölen kölenin parasını vekiline vermişse, vekilin sözü kabul edilir.

Birşeyi satın almaya vekil olan kimse, satın aldığı şeyin parasını satıcıya vermese bile müvekkilinden ister. Parayı alamazsa, parayı alıncaya kadar satın aldığı

⁹¹ Zuhayli, a.g.e., V/119.

⁹² Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nesil Yay., İstanbul 1991, II/355-356.

malı hapseder. Helakin de, hapisden önce helak olursa müvekkil öder, hapside helak olursa vekilin malı olarak ölür. Ebu Yusuf'a göre bu mal vekilin yanında rehin gibidir. Zira rehinin hapsedilmesi asıl malını alması içindir.⁹³

Birşeyi satmaya vekil olan kimsenin sattığı şeyin parası karşılığında kefil yahut rehin alması caizdir. Eğer kefil üzerinde olan şey helak olsa yahut kendi elinde olan rehin zayi olsa, vekil olan kimse, onu ödemez.

İki kimsenin beraber vekil oldukları şeyde, ikisinden birinin tek başına tasarrufla bulunması sahih değildir. Ancak husumette, emaneti vermede, borcu ödemede tek başına tasarruf etmesi caizdir.

Emaneti almaya vekil olduğunu iddia eden kimseyi yanında emanet bulunan şahıs tasdik etse, yanında bulunan emaneti o vekile vermesi için emredilmez.⁹⁴ Eğer emanet bırakanın öldüğünü ve kendisine o malı miras bıraktığını söyler de o da tasdik ederse emaneti ona vermesi için emredilir. Fakat emanet bırakandan o malı satın aldığını iddia eder ve emanetçi de tasdik ederse yine mal ona verilmez.

Vekilin, müvekkil adına yaptığı her akitten doğan haklar müvekkile ait olur. Ödünç vermek, emanet bırakmak, rehin, borç vermek vs. gibi.⁹⁵

3. LUKATA-EMANET İLİŞKİSİ

Lukata, kaybolan mallardan ele geçirilen şeylerdir. Lukatada hukuki temel Hz. Peygamber (s.a.v)'den yapılan şu rivayettir: Kendilerine, bulunmuş altın ve gümüş paraların hükmü sorulmuştur. Nebi (a.s) de şöyle buyurmuştur: "O bulunan altın ve gümüş şeylerin kabını ve ağız bağlarını tarif eyle ve bir sene bunu ilan et. Eğer sahibi çıkıp gelmezse artık ondan faydalan. Bu durumda o mal senin nezdinde bir vediadır. Günlerden bir gün sahibi çıkar gelirse artık o bulduğun malı (veya kıymetini) ona ver."⁹⁶

Lukatayı gizlemek haramdır. Bir lukata onu muhafaza edip, sahibine vermek üzere alan kimsenin elinde, onun bir tesiri olmadan ziyan olsa bu şahsın tazmin etmesi gerekmez. Ancak lukata sahibinin o şahsın "Onu sana vermek üzere aldım" sözüne

⁹³ el-Mevsili, a.g.e., II/158; Halebi, a.g.e., III/250.

⁹⁴ Halebi, a.g.e., III/254 vd.

⁹⁵ el-Mevsili, a.g.e., II/158-159.

⁹⁶ Buhari, *Sahih*, Lukata 2,4,9,11, II/92-96.

inanması gerekir. Kendisi için aldığı ikrar ederse tazmin eder. Lukatayı bulan istenilince vermezse ve ona tecavüz ederse tazmin eder.⁹⁷

Lukatanın bulan elinde emanet hükmünde olabilmesi için üç şart vardır:

- a) Sahibi çıktığında vermek maksadıyla almak.
- b) Lukata alındığı sırada şahit tutmak.
- c) Lukata alındıktan sonra sahibini bulmak üzere ilan etmek.

Şahit tutma şartı yerine getirilmez ise lukata emanet olmaktan çıkar ve tazmine tabi hale gelir.⁹⁸

Yerde bir şey bulan kimse bulduğunu ilan ettirir ve sahibi çıkıncaya kadar emanet olarak korur.⁹⁹

Hanefiler ve Şafii'ler'e göre: Efdal olan, lukatayı almaktır. Çünkü müslümanın görevleri arasında müslüman kardeşinin malını korumak da vardır.¹⁰⁰

Malikiler'le Hanbeliler'e göre: Lukatayı yerden almak mekruhtur. Çünkü İbn Ömer ile İbn Abbas'ın sözleri bunu göstermektedir. Ayrıca kişi lukatayı almakla kendini haram yemeye maruz bırakır. Diğer taraftan lukata hakkında yerine getirilmesi icab eden tarif edilmesi, sahibine geri verilmesi ve onu başkalarına karşı korumak gibi yapılması icab eden hükümlerini yerine getirmekte kusurlu hareket etmekten de korkulur.¹⁰¹

Hanefi ve Şafii alimlerine göre, lukatanın tamamen kaybolup telef olmasından korkulması halinde, kendisinden yana güveni bulunan bir kimsenin, fasık bir kimse almasın diye lukatayı alması müstehabtır. Eğer kaybolacağından korkuyor ise, onu yerden alması mübahtır. Onu sahibine vermek maksadıyla değil de kendisi için alması haram olur.

⁹⁷ *Fetevayı Hindiyeye*, Terc. Mustafa Efe, Akçağ Yay., Ankara Ts. IV/377-378.

⁹⁸ Karaman, a.g.e., III/56.

⁹⁹ Mecelle, mad.770.

¹⁰⁰ Zuhayli a.g.e., V/769; el-Kasani, el-İmam Alaaddin Ebi Bekr b. Mes'ud, *Kitabu Bedai's-Senai fi't-Terti's-Şerai*, Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, Beyrut, 1986, II. Baskı, VI/200

¹⁰¹ Velid Muhammed b. Ahmed b. Rüşd Kurtubi Endülüsî, *Bidayetu'l-Müctehid ve Nihayeti'l-Muktesid*, Daru'l-Kütübü'l-İslami, 1983, ys. II/299 vd.

Hanefiler'e göre lukata onu alanın elinde bir emanettir. Lukata sahibi olan kimseyi, onu malik adına korumak için aldığı tasdik ederse lukata yine emanet hükmüne tabi olur. Aksi halde tazminat gerekir.

Malikiler, Şafililer, Hanbeliler'e göre: lukata bir emanettir, ancak lukataya şahit tutma şartı yoktur, sadece müstehapdır. Onu alan kişi şahit tutmayacak olursa onlara ve Ebu Yusuf'a göre tazminatı yoktur. Çünkü lukata bir emanettir. Şahit tutmayı terketmek, onu emanet olmaktan çıkartıp tazminat altına almak durumuna getirmez.¹⁰²

Şafililer'le Hanbeliler'e göre: Bir kişi lukatayı alsa daha sonra da onu eski yerine geri götürse, zayiinde tazmin eder. Çünkü lukata bulan kimsenin eline geçirdiği bir emanet olmuştur, koruması lazımdır. Kaybettiği takdirde vedianın durumunda olduğu gibi tazminatını ödemesi gerekir. Buna göre cumhurun görüşü lukata alındıktan sonra yerine iade edilecek olursa, tazmin edilmesi vaciptir, şeklinde olmaktadır.¹⁰³

4. REHİN-EMANET İLİŞKİSİ

Rehin bir malı bir hak karşılığında faydalanmak üzere alıkoymaktır.¹⁰⁴

Bir malı, tamamen veya kısmen istifası mümkün bulunan malı bir hak karşılığında, o hak sahibinin veya bir başkasının eline rıza ile malı vermek ve eli altında bulundurmaktır.

Rehin (rehine): Merhun anlamına da gelir. Rehlin veren kimseye rahin, rehin alan kimseye mürtehin, rehin olarak alıkonan şeye de mürtehen denir.

Hükmü: icap ve kabuldür.¹⁰⁵

Bir adam, bir adama: "Bunu malına karşılık tut veya bunu malını verene kadar tut" derse bu rehin olur.

Rehin olan şey, mürtehinin yanında emanettir. Vedia menzilindedir. Artık, vedia sahibinin, vediasını borçlanmadığı hallerde mürtehin de rehinini borçlanmaz.

¹⁰² Zuhayli, a.g.e., V/769, 770-71.

¹⁰³ Zuhayli, a.g.e., V/772.

¹⁰⁴ Mecelle, Mad. 701.

¹⁰⁵ Fetevay-ı Hindiyeye, XII/333-334.

Ancak emanet zayi olursa, vedia sahibi borçlanmaz. Rehin zayi olursa borç düşer. Emanet sahibinin yaptığından borçlandığı her durumda, mürtehin de rehne yaptığından borçlanır.¹⁰⁶

Bir kimse, başkasının malını emanet alıp onun izniyle rehnedebilir. Buna rehn-i müstear denilir.¹⁰⁷

Mal sahibinin mutlak izni varsa emanet alan kimse onu her şekliyle rehnedebilir.¹⁰⁸

Mal sahibi, şu kadar kuruş veya şu cins mal karşılığında veya filan adama veya filan yerde rehnedilmek üzere şartlı olarak izin verdiğinde emanet alan kimse ancak verilen kayıt ve şartlara uygun olarak rehnedebilir.¹⁰⁹

Rehin verenin izni olmadıkça rehin alan rehinden faydalanamaz. İzniyle kullanabilir, hasılatından faydalanır ve bunlar borca sayılmaz.¹¹⁰

Hanefiler rehin mevzuu mala iki cihetten bakmış ve bu bakış açılarına göre farklı hükümler çıkarmışlardır.

Rehne ayn olarak bakmak. Bu bakımdan rehin (rehnin aynı) emanettir ve burada vedia hükümleri caridir, hangi durumlarda emanetçi emaneti tazmin ederse, o durumlarda mürtehin de rehnin aynını tazmin eder, emanetcinin tazmin borcu olmayan durumlarda mürtehinin de tazmin borcu yoktur.

Rehne maliyeti (bir bedel ile mübadele edilebilir mal olması) yönünden bakmak. Bu bakımdan rehinde emanet hükümleri cari değildir.¹¹¹

Rehin bırakan şahıs ödemeksizin borçtan, alacaklının bağışlaması veya ondan vazgeçmesi gibi bir sebeble kurtulduktan sonra, rehin zarara uğrarsa onu rehin alan şahıs kıyasen tazmin eder. İstihsânda ise o emânet olarak zayi olmuş olur. Hanefi alimler bu görüştedir.¹¹²

¹⁰⁶ *Fetevay-ı Hindiyye*, XII/406.

¹⁰⁷ *Mecelle*, Mad. 726.

¹⁰⁸ *Mecelle*, Mad. 727.

¹⁰⁹ *Mecelle*, Mad. 728.

¹¹⁰ *Mecelle*, Mad. 750.

¹¹¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, III/150.

¹¹² *Fetevay-ı Hindiyye*, XII/373.

5. ARİYET-EMANET İLİŞKİSİ

Ariyet, menfaatleri (bedelsiz olarak) bağışlamaktır. Ödünç vermek ancak 'aynı baki olmakla beraber kendisi ile faydalanılan şeylerde olur. Ödünç verilen mal, ödünç alan yanında bir emanettir.¹¹³ Ariyet bir ayn'ın menfaatini birine karşılıksız mülk olarak vermektir.

Ariyet alan kimsenin ariyet aldığı şeyi kiraya vermesi, emanet olan malın rehin verilmediği gibi, rehin verilmesi caiz değildir.¹¹⁴ Ariyet, ariyeti alanın elinde emanettir, mazmun değildir. Ariyeti alanın elinde kasıt, ihmal ve tedbirsizlik olmadan telef veya zayi olsa veya kıymetine noksan gelse üzerine tazmin lazım gelmez. Malikiler'e göre ariyetlerin bir kısmı mazmundur.¹¹⁵ Ariyet alınan bir mal, sahibine red veya iade edilinceye kadar alan kimse üzerine tazmini lazım bir emanettir.

Mutlak ariyette yani emanet verenin ariyet edilen şeyi zaman yer ve bir çeşit istifa ile kayıtlamadığı durumda ariyet alan ariyeti dilediği zaman ve yerde dilediği şekilde kullanabilir. Burada örf ve adet hükümleri saklıdır.¹¹⁶

Ariyetin rükünü Hanefiler'e göre ariyeti verenin icabından ibarettir. Müstair(ariyeti alan)'in kabulü ise, Hanefiler'in cumhurunun görüşüne göre, istihsânen rükün değildir. Kıyasa göre ise, rükün olması gerekir.

İcab muir (ariyeti veren)'in: "Ben sana bu şeyi iare olarak verdim" demesiyle gerçekleşir. Cumhura göre ariyetin rükünü dörttür. Ariyeti veren ariyeti alan, ariyetin kendisi ve siga.

Şartları: Muir'in akıllı olması, müstairin kabzetmesi, iare alınan şeyin kendisinden yararlanılabilecek türden olması. Cariyeler başkasına ariyet olarak verilmez, harbi olan kimseye silah ve atın ariyet olarak verilmesi haramdır. Kâfire mushafın, ihramlıya avın ariyet olarak verilmesi de haramdır.

Ariyetin Hükümü: Malikiler'le Hanefiler'in cumhuruna göre bunun hükmü müstairin o ayn'ın menfaatine bedelsiz olarak malik olması veya örfen ve adeten o menfaate bağlı olan şeye malik olmasıdır.

¹¹³ Mevsûli, a.g.e., II/55.

¹¹⁴ Halebi, a.g.e., III/342-343.

¹¹⁵ Bilmen, a.g.e., IV/202; Mecelle, Mad.813.

¹¹⁶ Mecelle, Mad.816.

Şafiiler ve Hanbeliler de, ariyetin gereği, ayn'dan yararlanmanın mübah olmasıdır. Dolayısıyla bu mübah kılma, bir ibaha aktidir. Ariyet alan onu rehin veya icar veremez.

Ariyete veren kayıt koymazsa, ariyeti alan mal sahibi gibi malı kullanır. Kayıt koyarsa kayda uymak zorundadır. Uymayıp telef ederse tazminat öder.¹¹⁷

Ariyetin Durumu: Hanefiler'e göre, ariyet alınan, müstairin elinde kullanma halinde de halinin dışında da bir emanettir. Herhangi bir kasıt veya kusuru olmadığı sürece hiçbir halde tazminat ödemez. Çünkü müstairden tazminatı gerektirici herhangi bir durum sözkonusu olmamıştır. Dolayısıyla onun aleyhine tazminat gerekmez, vedia ve icarede olduğu gibi. Çünkü böyle bir kimse başkasının malını korumaktadır. Bu ise mal sahibi için bir iyiliktir.¹¹⁸ Malikiler'in görüşü de Hanefiler'in görüşüne yakındır.

Şafiiler'e gelince: Ariyet asıl malikine iade edilmesi gereken bir maldır. bu sebepten dolayı telef edilmesi halinde teslim alınmış, yani satın almak maksadı ile kabzedilmiş şey gibi tazminat altındadır. İzin verilmiş şekilde kullanmakla telef olduğu takdirde ise tazminat yoktur. Çünkü bu telef izin verilmiş bir sebep dolayısıyla meydana gelmiştir.

Hanbeliler'e göre: Ariyet haddi aşsın, aşmasını mutlak olarak müstairin aleyhine tazminat altındadır. Bu tazminat miktarı telef olduğu günkü kıymetidir.¹¹⁹

Ariyetin durumunun emanetten çıkıp tazminata dönüşmesi:

Hanefilere göre ariyetin durumu vedianın durumunun değişmesine sebep olan haller dolayısıyla, emanetten tazminata dönüşür. Bunların bir kısmı şöyledir:

1. Kaybetmek ve onu kaybolacak yere bırakmak suretiyle veya hırsıza yerini söylemek suretiyle hakikaten telef olmasına sebep olmak veya istenmesinden yada müddetinin bitmesinden sonra ariyeti iade etmemek suretiyle manen telef etmek.

2. Ariyetin kullanılmasında veya icarında gerekli muhafazayı terketmek.

3. Ariyet alınan ayn'ı, şartın dışında veya adeten alışılmışın dışında kullanmak.

¹¹⁷ Zuhayli, a.g.e., V/55-56-57.

¹¹⁸ el-Kasani, *el-Bedai*, VI/117.

¹¹⁹ Zuhayli, a.g.e., V/66-67.

4. Koruma keyfiyetine muhalefet etmek.

Ariyet geri verilirken, sahibinin evine veya bakıp gözettiği kimselere verilebilir. Vedia ve gasbedilmiş mal ise bizzat mal sahibinin kendisine verilir.

Aynı şekilde ariyeti verenle alan arasında anlaşmazlık çıkarsa, mal sahibinin sözüne itibar edilir. Vediada ise, vedia alanın sözüne itibar edilir.¹²⁰

Ariyeti geri vermenin masrafı:

Ariyeti geri vermenin ücreti müstaire aittir. Çünkü onu geri vermek onun görevidir. Aynı şekilde gasbedilmiş malın geri verme ücreti de gasba aittir.¹²¹

Ücretle kiralanan ayn'ın geri verilme ücreti ise mal sahibine aittir.

Ariyetle ilgili bazı ihtilaf durumları:

Ariyet verenin izni olmadan ariyet alan ariyeti bir başkasına kiralayamaz veya rehin edemez. Bir yerdeki borcuna rehin etmek üzere ariyet verdiği malı, bir başka yerdeki borcuna rehin edemez. Bunu yapar ve ariyet telef veya zayı olursa tazminat lazım gelir.¹²²

Ariyet alan, ariyeti başkasına emanet olarak verebilir. Bu durumda kendisine tevdi edilen kişinin kabahati olmadan telef olsa tazminat lazım gelmez.¹²³

Ariyet veren istediğinde, ariyet alan ariyeti hemen geri verip teslim etmesi lazımdır. Mazeretsiz olarak alıkoyar ve ariyet telef olur veya kaybolursa veya kıymetinde noksanlık meydana gelirse bunları tazmin etmesi gerekir.¹²⁴

Bir iş için birşey ariyet alındığında o işin bitiminde ariyet, alanın yedinde vedia gibi olur. Artık onu kullanamaz ve adetlere göre belirlenen müddetten fazla bekletemez, bekletip telef ederse tazminat lazım gelir.¹²⁵

¹²⁰ el-Kasani, *el-Bedai*, VI/211 vd.

¹²¹ İbni Abidin, a.g.e., IV/527 vd.

¹²² Mecelle, Mad.823.

¹²³ Mecelle, Mad.824.

¹²⁴ Mecelle, Mad.825.

¹²⁵ Mecelle, Mad.827.

6. GASB-EMANET İLİŞKİSİ

Gasb lügatte; başkasına ait gerek mal olsun gerek mal olmasın bir şeyi kullanmak için düşmanlık ve zorbalık yoluyla almak manasınadır. Bir kimsenin izni olmadan malını almak ve zabt etmektir. Alan kimseye gasıp, mala magsub ve sahibine mağsubun minh denilir.¹²⁶

İstilahda ise, bir kimsenin kıymetli ve mutterem bir malı sahibinin izni olmaksızın haksız yere elinden alıp, o malı başkasına vermesidir.¹²⁷ Başkasının mülkünde bulunup kıymet ifade eden ve harbi malı olmayan bir malı haksız yere zorla alıp ele geçirmektir.¹²⁸

Gasbın dünyadaki hükmü, gasbeden kimsenin, gasbettiği şey mevcut ise gasbettiği yerde sahibine aynen vermesi, gasbettiği şeyi telef etmiş ise, kıymetini ödemesi vacibtir.¹²⁹

Bir adam, bir köleyi gasb ederek, onu bir yere emanet bırakır, o da oradan kaçarsa bu durumda kölenin asıl sahibi muhayyerdir. İsterse yanına emanet bırakılan şahsa ödetir, isterse gasbedene ödetir.¹³⁰

Gasbedenin kendi fiili ile malın kıymetine bir noksanlık gelirse noksanlaşacak kıymeti ödemek gerekir. Kendi kendine harab oldu ise kıymetini ödemek gerekmez. Gasıp tarlaya ektiği tohum miktarını ziraatından alır ve fazlasını sadaka olarak dağıtır. Emanet veya ödünç alınan mallar da kullanılır ve kâr temin edilirse fazlası sadaka olarak verilir.¹³¹

Gasbedilen maldaki artma durumu:

a) Gasbeden adamın elinde iken gasbedilmiş bir malda bitişik olsun, ayrı olsun meydana gelen herhangi bir artma emanet hükmündedir. Gasbeden bunları kasten telef eder ve herhangi bir tasarrufda bulunursa veya istenildiği halde vermeyip telef olursa kıymetini sahibine öder.

¹²⁶ Mecelle, mad.881.

¹²⁷ Halebi, a.g.e., III/427.

¹²⁸ el-Mevsili, a.g.e., III/58.

¹²⁹ el-Mevsili, a.g.e., III/59; Halebi, a.g.e., III/27; Mecelle, Mad.890.

¹³⁰ Fetavay-ı Hindiyye, III/48.

¹³¹ el-Mevsili, a.g.e., III/61.

b) Gasbedilmiş bir cariye'nin, gasbeden elinde bir çocuk yapması sebebiyle noksanlaşan kıymetini ödemek gerekir.¹³²

c) Herhangi bir art niyet sözkonusu olmaksızın, gasb edilenin artırları telef olduğu takdirde tazminatı ödenmez. Bu gibi artırlar Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'un görüşüne göre gasbedenin elinde bir emanettir.

Şayet gasbeden kişi telef etmek, yemek veya satmak ya da maliki onu istediği halde vermeyip engellemek suretiyle bu fazlalığa herhangi bir tecavüzde bulunacak olursa, tazminatını öder. Çünkü o tecavüz ve malikinden men etmek suretiyle gasıp almış olur.

Malikiler şöyle demektirler: Allah'ın fiili ile meydana gelen artış, yağ ve büyüme gibi gasbedilene bitişik olup ayrı değil ise, gasıp aleyhine tazminat altında olmazlar, şayet bu artış, gasb edilenden ayrı ise, gasbeden kişinin kullanımından başka sebeplerden dolayı meydana gelmiş olsa dahi- süt, yün, ağacın meyvesi gibi- bunlar telef oldukları veya tüketildikleri takdirde gasıbın aleyhine tazminat altındadır. Bu gibi şeylerin asıl gasbedilen ile birlikte sahibine verilmesi icab eder.¹³³

7. KİRA-EMANET İLİŞKİSİ

Kira, malum menfaati, belli bir şey karşılığında satmak demektir.¹³⁴ Satış gibi kira da icap ve kabulle tamamlanır.¹³⁵ Kiralanan şey taşınmaz malsa kiracı teslim almadan bir başkasına kiralayabilir. Taşınır malsa kiralayamaz.¹³⁶ Kiranın bitiminde kiracının kiralanan şeyden elini çekmesi lazımdır.¹³⁷ Bir işi görmek üzere kiralama akdi ecir-i müşterek, ecir-i has şeklinde iki türlü yapılır.

"Ecir-i müşterek, yaptığı iş karşılığında ücret almaya hak kazanır. Ecir-i has ise, nefisini teslim sebebiyle ücrete hak kazanır. Ücrete hak sahibi olması için çalışması şart değildir."

¹³² El-Mevsili, a.g.e., III/64.

¹³³ Zuhayli, a.g.e., V/712-713.

¹³⁴ Mecelle, Mad.405.

¹³⁵ Mecelle, Mad.433.

¹³⁶ Mecelle, Mad.586.

¹³⁷ Mecelle, Mad.591.

İşveren, bir çobanı, belirli bir takım koyunları, bir dirheme bir ay otlaması için icarlarsa bu ecir-i müşterek olur. Ancak sözünün sonunda açıklar ve "Benim koyunlarımdan başkasını otlatmayacaksın." derse işte bu da ecir-i hâs olur.

Ecir-i hâs emin olacaktır. Yaptığı işten bir şey zâyi olursa, ona tazminat gerekmeyecektir. Yalnız o hususta muhalefât hâli müstesnadır. Muhalefât ona söylenenin dışında birşey yapmaktır. Muhalefetten dolayı meydana gelen zararı tazmin edecektir.

Ecir-i müşterek de, bir şey kendi kusuru olmayarak zayı olursa tazmin gerekmez. Kaçınılması mümkün olan bir iş olsun, isterse kaçınılması mümkün olmasın. Ebu Hanife'ye göre tazmin gerekmez. İmameyne göre: Kaçınılması mümkün bir iş ise işte o zaman onu tazmin eder. Kaçınılmasına imkan yoksa tazmin etmez.¹³⁸

Mezhep imamları özel ecirle çalışmak üzere kendisine teslim edilen ayn'ın tazminatını ödemeyeceği üzerinde ittifak etmişlerdir. Çünkü malın onun elinde bulunması vekil ve mudarib gibi emanet yolu ile dir. Mesela bir kimse bir gün yahut bir ay süre ile yalnız kendisi için çalışmak üzere bir terzi yahut bir dericiyi ücretle tutacak olsa, elinde telef olan ayn'ın tazminatını, onun tarafından bir tecavüz yahut korumakta bir kusuru görülmedikce ister elinde, ister çalıştığı esnada telef olsun ödemez.

Müşterek ecirin tazminatı konusu ihtilaflıdır. Bunda da has ecir gibi emanet hükümleri uygulanır, diyenler olduğu gibi elindeki malı tazminat altında elinde tutarlar diyenler de vardır. İcar bir şeyin emanet niteliğini değiştirip tazminat niteliğine sahip olması demektir.

Üzerinde ücretle iş görülmek üzere verilen şey, boyacıya yahut terziye verilen kumaş, gemide veya binek üzerinde taşınan eşya türünden olursa ecirin elinde emanet olarak kabul edilir. Bu hüküm Ebu Hanife'nin ve ona uyanların görüşüdür. Buna göre şu durumlarda emanet niteliği değişip tazminata dönüşebilmektedir:

1. Korunmanın terkedilmesi.
2. Telef ve ifsad etmek.¹³⁹

¹³⁸ *Fetevay-ı hindiyye*, X/72-73-74.

¹³⁹ Zuhayli, a.g.e.. IV/767 vd.

8. ŞİRKET-EMANET İLİŞKİSİ

Ortaklık iki kısımdır: 1. Mülk ortaklığı, 2. Akit ortaklığı. Akit ortaklığı da mallarda ve işlerde ortaklık olmak üzere ikiye ayrılır. Mallarda ortaklık da

- a) Mufaveda (ortakların sermaye ve kârdan hisseleri eşit olan ortaklık)
- b) İnan ortaklığı (eşitlik şart koşulmayan ortaklık)
- c) Vucuh ortaklığı (itibar ortaklığı)
- d) Urüzda ortaklık.

Gerek mufaveda ve gerekse şirket-i inan ortaklarından her birinin vekil tayin etmek, kâr sermaye sahibine ait olmak üzere şirket malından başkasına vermek, mudarebe ortaklığı kurmak, şirket malını bir kimseye emanet bırakmak ve çalıştırmak için bir işçi tutmak hakları vardır. Mufaveda ve şirket-i inan ortaklıklarından herbirinin elindeki şirket malı bir emanettir.¹⁴⁰

Ortaklar birbirlerinin mutemedidir. Herbirinin yedinde şirket malı vedia hükmündedir. Kusur ve kabahat olmadan birisinin yedinde telef olan şirket malını diğer ortak hissesi oranında ödemekle yükümlü olmaz.¹⁴¹

Mudarebe Ortaklığı

Bu ortaklık da çalışan sermaye sahibinin kârda ortağıdır. Sermaye, çalışacak olan ortağın yanında emanet olarak bulunur. Çalışmayı üzerine alan ortak anlaşma şartlarına aykırı hareket ederse gasbeden hükmündedir.¹⁴²

9. GANİMET-EMANET İLİŞKİSİ

Harbde alınan ganimet devlet reisinin elinde emanet olarak bulunur. Devlet reisinin ganimetleri taşımak için elinde vasıtaları yoksa onları İslam ülkesine çıkarmaları için mücahidlere emanet olarak verir. Ganimetler yurda getirildikten sonra da taksim edilir.¹⁴³

¹⁴⁰ El-Mevsili, a.g.e., III/16-19; Halebi, *Mevkufât*, IV/65.

¹⁴¹ Mecelle, Mad.1350.

¹⁴² el-Mevsili, a.g.e., III/17.

¹⁴³ el-Mevsili, a.g.e., IV/127; Halebi, a.g.e., III/15-16.

Kâfirlerden birisi, müslümanlar kendisini yakalamadan önce müslüman olursa; kendi nefisini, çocuğunu ve kendisiyle beraber olan malını yahut bir müslüman veya zimminin yanında emanet olarak bırakmış olduğu bütün malını kurtarmış olur. Büyük oğlu ve hanımının yanına emanet bıraktığı mal ise ganimettir.

Müste'min olan bir kâfirin, bir müslümanın yanında yahut zimminin yanında emaneti olsa yahut ikisinin üzerinde alacağı olsa, o müste'min esir olsa yahut kâfirlere üstün gelip, o da içinde bulunup öldürülse diyeti sakıt olur. Emaneti müslümanlara ganimet olur. İzin hükmü baki kaldıkça öldürülür veya ölürse alacağı ve emaneti varislerine kalır.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Halebi, a.g.e., III/16-17-29.

II. BÖLÜM

VEDİA

Vedia akdi, emanet akitlerinin başı kabul edilir. Çünkü bu akit, doğrudan mevzuu ve maksadı, ancak muhafaza etmek üzere emin olarak birine güvenmek olan yegane akittir. Halbuki, akidin elinde malın yine emanet olduğu, diğer akitlerde ise, farklı olarak, her birinde bir başka mevzuu bulunup, doğrudan maksatları ise, mücerret emin kişiye güvenmek değildir. Kirâ, âriyet ve şirket gibi.¹⁴⁵

1. VEDİA 'NIN TARİFİ

1.1. Sözlük Anlamı

"Vedia" arapça asıllı bir kelime olup vedea kökünden türemiş bir isimdir. Sözlükte çok değişik anlam taşıyan kelimelerdendir. Bu manalardan birisi de terketmek, bırakmaktır. Kur'an-ı Kerim'de bu anlamda kullanıldığını gösteren ayetler vardır. bunlardan birisi şudur: "Rabbin seni terketmedi ve sana darılmadı." (Duha 93/2).

Hz. Peygamber de şu hadisinde bu kelimeyi bu anlamda kullanmıştır. "İnsanlar ya cuma namazlarını terketmekten vazgeçerler ya da kalplerine mühür vurulur."

Bu kelime uğurlamak, misafiri veya yolcuyu kapının dışına kadar beraber yürüyüp uğurlamak manasına da gelmektedir. Veda etmek bu anlamdadır.¹⁴⁶ Nitekim Medine'deki Veda tepesi de yolcuların oraya kadar uğurlanmasından dolayı bu şekilde isimlendirilmiştir.

Yine bu kelime sözlükte denizden çıkarılan (menakıf) beyaz, yuvarlak içi boş çekirdek parçasına benzeyen ve nazar değmesin diye takılan şeyin adıdır.

Vedua şeklinde ise, sükun bulup istikrar etmek, yerleşmek anlamındadır.¹⁴⁷

¹⁴⁵ M. A. ez-Zerka, *Çağdaş Yaklaşımla İslam Hukuku*, (Çev. S. Armağan), Timaş Yay., İst. 1993, I/399.

¹⁴⁶ İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Mearif, Kahire, Ts. VI/4795; Firuzabadi, Muhammed b. Yakup, *El-Kamusu'l-Muhit*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1986, s. 994.

¹⁴⁷ El-Kefevi, Ebu'l-Beka Eyyub b. Musa (1094/1683), *El-Kulliyat*, Thk. Adnan Derviş, Muhammed el-Mısri, Müessesetu'r-Risale, Beyrut II. Baskı 1993, s.944.

Vedea'nın türevlerinden birisi olan Vedî ahd, sözleşme anlaşma anlamlarına gelmektedir. Bu anlamda savaşın bırakılıp ateşkes anlaşması yapılmasına da Muvadea denir. Yani karşılıklı savaş bırakmaktır.

Araplar, bir kimsenin diğerine bir malı emanet olarak vermesinde bu kelimeyi kullanırlar. Şu halde "Vedia" bu anlamda başkasına emanet olarak bırakılan şeyin adı olmaktadır.¹⁴⁸

Vedia: Ved' masdarından türemiştir, terk manasındadır. Veda da bu kelimedenden gelir. Çünü vedalaşan iki kimse birbirlerini terkeder ve ayrılır.

Ved kelimesi korumak manasına da gelir.

Mûd î: Malı emanet bırakan,

Muda'=Müstevda=Vedî: Emanetçi, emaneti kabul eden.¹⁴⁹

"Vedia", (emanet) zıt isimlerden olup korumak amacıyla malı vermek anlamına kullanıldığı gibi, aynı amaçla almak anlamına da kullanılabilir.

Evdaa fiilinin masdarı "iyda" şeklinde gelir ki, bu da vedia anlamındadır.¹⁵⁰ Sözlükte ved'u kökünden gelir ve terketmek anlamındadır.¹⁵¹

1.2. İstilahî Anlamı

İstilahda "emin sayılan kimsenin yanında başkasına aid bulunan maldır." Emin, doğru, kendisine emniyet ve itimad olunan kimsedir.¹⁵²

"Vedia" koruması maksadıyla sahibinden başkasının yanına bırakılmış şey demektir. Şer'an vedia, hem emanet bırakma işine, hem de emanet bırakılan eşya için kullanılır.¹⁵³ Bir kimsenin malını koruması için bir diğerine açıkça veya dolaylı yoldan teslim etmesidir.¹⁵⁴

Vedianın fıkıh istilâhındaki manası mezheblere göre değişmektedir.

¹⁴⁸ Muhammed Emin Alauddin Efendi İbn Abidin, *Reddül-Muhtar a'la Dürrül-Muhtar*, Daru İhyari't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut Ts. IV/493.

¹⁴⁹ İbni Manzur, *Lisanu'l-Arab*, VI/4795, 4799.

¹⁵⁰ *Fetevay-ı Hindiyeye*, IV/111.

¹⁵¹ A. el-Cezirî, *Kitabu'l-Fıkhu ala'l-Mezahibu'l-Erba'â*. Daru'l-Kutubi'-İlmiyye, Beyrut 1990, III/219.

¹⁵² Bilmen, a.g.e., IV/144.

¹⁵³ Ez-Zuhayli, a.g.e., V/37.

¹⁵⁴ İbn Abidin, a.g.e., V/662.

Malikiler: Sırf mal muhafazası için başkasını vekil tayin etmekten ibarettir. Başkasının yanına emanet olarak bırakılması, emanetçiye başka bir tasarruf yetkisi vermeksizin, bu eşyanın muhafaza işini ve sorumluluğunu onun uhdesine nakletmekten ibarettir. Böyle demekle satma, satınalma, hibe ve sadaka gibi mülkiyetin kendini şahıstan şahısa aktaran akidler kapsam dışına çıkarılmış olur.

Hanefiler: "Vedia", iyda manasına olup bir kişinin kendi malını muhafaza etmesi için sarıh veya dolaylı bir ifadeyle, başkasını yetkili kılmasından ibarettir, diye tarif ederler.

Şafilere göre: Vedia kelimesi şer'an muhafaza için başkasının yanına bırakılan malın adıdır.

Hanbeliler: "Iyda" anlamında "vedia" bir malı ücretsiz olarak koruma hususunda başkasını vekil tayin etmektir. Vediayi kabul etmek ve onu muhafaza için verilen vekaleti benimsemek ise istidadır.¹⁵⁵

2. EMANET İLE VEDİA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Vedia emanet midir, yoksa teminat (tazminat) altında mıdır. Mezhep alimleri vedia'nın teşvik edilmiş (mendup) bir ibadet olduğu, onu muhafaza etmekte sevap bulunduğu ve onu mutlak bir emanet olup haksızlık veya kusur olmadıkça vedia'nın üzerine tazminatın gerekmediği üzerinde ittifak etmişlerdir.¹⁵⁶

Emanet umumi bir tabirdir. Bunun çeşitleri vardır. Vedia da bunlardan biridir. Buna göre emanet kelimesi genel bir tabir olup, vedia'yı da içine alır. Mesela her vedia bir emanettir, fakat her emanet bir vedia değildir.¹⁵⁷

Fıkıh dilinde genel olarak emanetle vedia kelimeleri eş anlamlı kullanılmıştır. Vedia bir şeyin mülkiyetini karşı tarafa intikal ettirmeksizin emanet etmektir.

Arap dilinde emanet vedia kelimesiyle ifade edilir. "Faile" vezninde olup "mefule" manasında kullanılmıştır. Vedia ise terketmek anlamındadır. Vedia ifadesi de vedeadan alınarak İslam hukukunda emanete isim olarak verilmiştir.¹⁵⁸

¹⁵⁵ Ceziri, a.g.e., III/219-220; Zuhayli, a.g.e., V/38.

¹⁵⁶ Zuhayli, a.g.e., V/43.

¹⁵⁷ Bilmen, a.g.e., IV/146.

¹⁵⁸ İbn Hümmam, a.g.e., X/484.

Vedia emanetten ayrı bir şeydir. Vedia tazmin olunmayan herşeyin adıdır. Emanette kabul şart değildir. Vedia ise sarıh veya dolaylı bir kabulde olsa icap ve kabul ile emin kişinin yanına bırakılan şeyin özel adıdır.¹⁵⁹

Sırf emanet yalnız icapla tamamlanır. Vedia ise icap ve kabul ile emanet edilen şeye denir. Ohalde emanet ile vedia ayrı şeylerdir. Vedia emanetten daha hususidir.

Emanet ile vedianın bazı durumlarda hükümleri çeşitlidir. Çünkü vedia ihtilaftan sonra anlaşılması taktirde emanetçi tazmin etmekten kurtulur. Emanette ise ihtilaftan sonra emanetçi tazmin sorumluluğundan kurtulamaz.

"Emanet tazmini gerektirmeyen şeye denir. O zaman emanet kelimesi âriyet, kirâlanan şey gibi, hizmet için âriyet olunan şahsın elindeki köle gibi tazmin olmayan bütün durumları kapsamına alır. O halde emanet ile vedia ayrı şeylerdir." denilmiştir.¹⁶⁰

3. VEDIA'NIN ŞER'İ DELİLLERİ

Vedia, islam'da mübah ve meşru bir akittir. Meşruiyeti hakkında kitap, sünnet ve icma'dan deliller vardır.

3.1. Kitaptan Delil

a) "Hiç şüphesiz Allah (c.c) size emanetleri ehline teslim etmenizi emreder."¹⁶¹ Bu ayetin nuzul sebebini ve açıklamasını emaneti açıklarken yapmıştık. Buna göre ayet her türlü emaneti içine almaktadır.¹⁶²

b) "Eğer birbirinize emin olmuşsanız kendisine inanılan adam (borçlu) Rabbi olan Allah'tan korksun da emaneti tastamam ödesin."¹⁶³ "Emanetin hukukunu gözetmede de, hakkı inkâr etmemek, borcunu gereğince ödemek suretiyle Allah'tan korksun."¹⁶⁴ Bu ayette geçen emanet kelimesinin borç manasına kullanıldığını görmekteyiz.

¹⁵⁹ Ceziri, a.g.e., III/220.

¹⁶⁰ İbn Abidin, a.g.e., V/662.

¹⁶¹ Nisa, IV/58.

¹⁶² Elmalılı, a.g.e., II/372.

¹⁶³ Bakara, 2/283.

¹⁶⁴ Havva, a.g.e., II/207.

c) "O mü'minler emanetlerine ve ahidlerine riayet ederler."¹⁶⁵

d) "Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz."¹⁶⁶ "Allah'a ve Rasulü'ne hıyanet ederseniz kendi aranızda da mala, cana, ırza ve namusa hıyanet etmeye başlarsınız. Bile bile hıyanet edenlerden olursunuz. Başınıza büyük fitneler kopar."¹⁶⁷

3.2. Sünetten Delil

a) Hz. Peygamber (s.a.v) bir hadisinde şöyle buyurmuştur: "Emaneti sana emin olup teslim edene iade et, sana hıyanet edene sen hainlik etme."¹⁶⁸

b) Hicret emri geldikten sonra Rasulullah (s.a.v) Ali b. Ebi Talib'in yanına giderek, halkın kendisine emanet olarak bıraktığı eşyaları sahiblerine verinceye kadar Mekke'de kalmasını emretti. Çünkü Mekke halkı kıymetli eşyasını Rasulullah'a emanet bırakırdı. Bunu Rasulullah'ın doğruluğunu ve emanete riayetini bildikleri için yapıyorlardı.¹⁶⁹

3.3. İcmadan Delil

Her asrın alimleri vedia vermenin ve kabul etmenin cevazında icma etmişlerdir. İnsanların kendi mallarını bizzat kendilerinin koruması zor olduğundan, koruyacak kimselere ihtiyaç duyarlar.¹⁷⁰ Hem bu insanın kendi malında bir tasarrufudur. Aynı zamanda vedia akdinde iyilik üzere yardımlaşma vardır. Kur'an'da bu hususta "İyilik ve takva üzere yardımlaşınız."¹⁷¹ buyurulmuştur. Peygamberimiz de "kişi kardeşinin yardımında oldukça Allah da onun yardımındadır."¹⁷² buyurmuştur.

¹⁶⁵ Mü'minun, 23/8.

¹⁶⁶ Enfal, 8/27.

¹⁶⁷ Elmahlı, a.g.e., IV/1220.

¹⁶⁸ Tirmizi, a.g.e., Buyu', Bab 38, N.1264, III/564.

¹⁶⁹ M. Said, Ramazan, el-Buti, *Fikhu's-Siyre*, Tercüme A. Var, O. Aktepe, Gonca Yayınevi, İstanbul 1992, s. 188.

¹⁷⁰ İbn Kudame, *El-Muğni*, VI/382.

¹⁷¹ Maide, 5/2.

¹⁷² Müslim, *Sahih*, Zikir 11, N:2699, III/2074; Ebu Davud, *Sünen*, Edeb 60, N:4946, V/234.

4. VEDİA'NIN RÜKÜNLERİ

Emanetin rüknü açıkça, kinayeli sözlerle veya konuşmaksızın alıp vermek suretiyle icab ve kabulden ibarettir.¹⁷³

Cumhura göre iyda'nın rükünleri dörttür:

- a) Veren (Mûdi).
- b) Alan, Mûde, (vedi) vediayı muhafaza eden kimse.
- c) Vedia
- d) Siga, icab ve kabul.

Hanefiler'e göre iyda'nın rüknü icab ve kabuldür.¹⁷⁴ Diğerleri ise şarttır.¹⁷⁵

a) Açıkça icab: Birisinin diğerine, "Bunu sana vedia olarak verdim."¹⁷⁶ veya "Şu malımı sana iyda ettim." ya da "Bunu benim namıma muhafaza et." vb. sözler söylemesidir.¹⁷⁷

Bir kimse bir malını bir dükkancının yanına: "Bu sana vediadır." diyerek bırakıp gitse de dükkancı bunu görüp sükut eylese sarahaten icab, delâleten kabul bulunarak îda gerçekleşmiş olur. Fakat dükkancı: "Kabul etmem" diyerek red etse ida akdi gerçekleşmiş olmaz.¹⁷⁸

b) Kinayeli icab: Birisinin diğerine: "Bana bin dirhem veya şu kumaşı ver." demesi üzerine, onun: "Sana verdim." demesidir. Bu ifade kinayeli sözlerle vediaya icabtır.

c) Konuşmaksızın alıp vermek suretiyle icab: Bir kimse bir kumaş getirerek diğerinin yanına bıraksa, o da hiç bir şey söylemese, o şey onun yanında vedia olur. Bu da fiilen icabtır.

¹⁷³ İbni Abidin, a.g.e., V/662.

¹⁷⁴ Zuhayli, a.g.e., V/39.

¹⁷⁵ Ceziri, a.g.e., III/220.

¹⁷⁶ İbni Abidin, a.g.e., a.y.

¹⁷⁷ Zuhayli a.g.e. V/39.

¹⁷⁸ Bilmen, a.g.e., IV/151.

Kabul de açıkça veya dolaylı yoldan olur. Açıkça kabul: "Kabul ettim" demektir. Dolaylı yoldan kabul ise, yanına konulduğunda susmasıdır.¹⁷⁹

Bir kimse bir malını bir dükkancının yanına bırakıp hiçbir şey söylemeksizin gitmekte iken dükkancı: "Bu malı vedia olmak üzere kabul etdim." dese delâleten icab ve sarahaten kabul bulunmuş olur.

Bir kimse bir malını bir dükkâncının yanına hiç bir şey söylemeksizin bırakıp gitse dükkâncı da bunu görüp sukût eylese aralarında delâleti fi'liye suretiyle bir icab ve kabul bulunmuş olur.

Bir kimse bir hana girerek hancıya hitaben: "Hayvanımı nereye bağliyyayım?" dediğinde, hancı yer gösterib o da hayvanını oraya bağlarsa aralarında delâleti kavliyye suretiyle icab ve kabul bulunarak ida' akdi gerçekleşmiş olur.¹⁸⁰

Bir kimse hamamda hamamcıya: "Elbisemi nereye bırakayım?" deyib o da: "Şuraya bırak." diye yer göstermekle elbisesini oraya bıraksa aralarında delâleten bir ida' akdi gerçekleşmiş olur.

Bir kimse hamamda elbisesini çıkarıb da bir şey söylemeksizin hamamcının yanına bırakıb hamamcı da sukût etse aralarında hükmen bir ida vücuda gelmiş olur.

Vedilarda icab ve kabul, akidlerin mukatebesi ve dilsizlerin mahud işaretleri ile de olabilir.

Sahibsiz bir halde bulunan bir malı alıp kaldırmakla delâleten bir ida gerçekleşmiş olur. Bu takdirde bunun muhafazasını delâleten iltizam etmiş, bu muhafazayı şer'i şerif kendisine tevdi eylemiştir.

İ'dada icabdan sonra kabulün lüzumu, müstevda' üzerine muhafazanın vucubi içindir. Fakat malın emanet olmak sıfatını kazanması için yalnız icab kifayet eder.

Bir kimse bir malını vedia olmak üzere bir kaç şahsın yanına bırakıb gitse, onlar da görüp sukût etseler bu mal hepsinin yanında vedia olmuş olur. Hepsi birden kalkıp gitseler malın zayinde müsavi olarak sorumlu olurlar. Ayrı ayrı birer birer kalkıp gitseler, en şonda kalan şahıs vediayi muhafaza için görevlendirilmiş olur. Bu mal onun yanında vedia olmuş olur. Zayiinde bu son kalkan şahıs sorumlu olur.¹⁸¹

¹⁷⁹ İbni Abidin, a.g.e., V/662-663; *Fetevay-ı Hindiyye*, XI/112.

¹⁸⁰ Bilmen, a.g.e., IV/151.

¹⁸¹ Bilmen, a.g.e., IV/152.

Bir kimse bir malını bir şahsın yanına vedia olarak bırakmak istemekle o şahıs: "Onu şuraya bırak, fakat onun hıfzını kabullenmem." dese, o kimse de o malı oraya bıraksa aralarında ida' vücade gelmiş olur.

Şafii fukahasının beyanına göre vedia, mudi cihetinden bir nevi tevkil, müstevda' tarafından da bir tevekküldür. Vekil ile müvekkilde aranılan şartlar, mudi' ile müstevda'da da aranır.

Mudi' tarafından idaa dair sarahaten veya kitabeten bir söz söylenilmesi şarttır. İda niyetiyle: "Şu malımı al." demek bir kinayedir. Kitabetle olan ida' da kinaye kabilindedir. Fakat esas olan kavle göre müstevda' tarafından lafzen kabul şart değildir. Bir şey söylemeksizin vedia'yı kabz da kafidir.¹⁸²

5. VEDİANIN ŞARTLARI

a) Vedianın şartlarından birisi, emanet verilecek malın elde tutulmasının ve ele geçmesinin mümkün olmasıdır.

b) Emanetcinin mükellef olmasıdır. Çünkü vedia'yı korumak vacibdir.¹⁸³

Vedianın Hanefiler'e Göre Şartları:

Sıga ile ilgili şartları vardır. İcabın sözlü veya fiili olması gibi.

Vedia olarak bırakılacak malın ele geçirilebilecek bir mal olması ve vedinin (emanetcinin) mükellef olması şarttır.¹⁸⁴

Emanet bırakan kişinin akıllı olması, (deliden, ticaretten men edilmiş köleden, sabiden emanet almak sahih olmaz). Vedia verenle vedia alanın akıllive mümeyyiz olması şart olup baliğ olmaları şart değildir.¹⁸⁵

Vedianın Şafiiler'e Göre Şartları:

Şafiiler'e göre vedianın sıgasının ya açık lafızla veya kinaye lafızla olması şartı vardır. Şu malı sana vedia olarak bırakmak istiyorum, ya da bu malı muhafaza etmeni talep ediyorum gibi. Kinayede niyet zorunludur. Şart olan ikisinden birinin sıgayı

¹⁸² Bilmen, a.g.e., IV/153.

¹⁸³ İbni Abidin, a.g.e., V/663; Mecelle, Mad.775.

¹⁸⁴ Ceziri, a.g.e., III/220-221.

¹⁸⁵ Fetavay-ı Hindiyeye, IX/112-113; Mecelle, Mad.776.

telaffuz etmesidir.¹⁸⁶ İydada cumhura göre vekalette şart görülen, buluğ, akıl ve rüşd şartları aranır.¹⁸⁷

Hanbeliler'e göre ida bir nevi vekalet olduğu için onda şart olan akıl, buluğ ve rüşd bunda da şarttır.¹⁸⁸

Mecnunun veya gayri mümeyyiz çocuğun bir malını ida' etmesi sahih olmadığı gibi bunların bir vediaı kabul etmeleri de sahih olmaz. Bu halde bunların vedialarını kabul eden kimse gasıb hükmünde bulunur. Bunlar ise kabul edib, telef veya harcadıklarında vediaları tazmin etmezler. Çünkü bunlara vedianın teslim edilmesi, bunların harcayıp tüketmesine delâleten izin demektir.

Mezun olan mümeyyiz bir çocuğun idası sahihdir. Vediaı kabul etmesi de sahihtir. Telefinde tazmin eder. Beyan etmeden vefatı halinde terikesinden tazmini lazım gelir.

Mahcur olan mümeyyiz bir çocuğun vediaı kabul etmesi sahih değildir. Tazmin de etmez. Bu İmam-ı Azam ile İmam Muhammed'e göredir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Şafii'nin ictihadına göre ise bu şartlardaki sabinin idası ve başkasının vediaısını kabul etmesi sahihtir. Mahcur bir çocuk, başkasına emanet olunan malı çalsa ittifakla tazmin eder.

Özet olarak idanın şartları, malın emanetçiye korunmak üzere verilmesi, akıllı ve mümeyyiz olmaları, mümeyyiz çocuğun mahcur olmaması lazımdır.¹⁸⁹

Müstevda'ın vediaı devamlı elinde tutması veya bir odada bulunan iki sandıktan yalnız birinde saklaması hususundaki bir şart muteber değildir.

Bir beldede hıfzedilmesi şart koşulmuş bir vedia diğer bir beldede hıfzedilemez. Bir evde hıfzedilmesi şart koşulan bir vedia da diğer bir evde hıfzedilemez. Daha muhafazalı ve güvenli ise hıfzedilebilir. Tehlike anında şarta itibar edilmez.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Ceziri, a.g.e., III/221.

¹⁸⁷ Zuhayli, a.g.e., V/39.

¹⁸⁸ Ceziri, a.g.e., III/222.

¹⁸⁹ Bilmen, a.g.e., IV/154-156.

¹⁹⁰ Bilmen, a.g.e., IV/166.

6. VEDİANIN HÜKÜMLERİ

Vedia meşru bir akittir. Bırakılan mal emanet olup borç değildir. Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadislerinde şöyle buyururlar: "Hıyanet etmeyen emanetçiye ve hıyanet etmeyen ödünç mal alana ödeme yoktur."¹⁹¹

Vedia akdinin üç hükmü vardır:

1. Vedianın caizliği
2. Vedia
3. Vediayı iade¹⁹²

Emaneti alan şahsın onu koruması, emanet edilen malın onun yanında bulunması ve sahibi isteyince onu sahibine iade etmesi emanetin hükmüdür.¹⁹³

Mûda, vediayı teslim aldığı zaman bir takım yükümlülükler altına girer. Bu yükümlülüklerle ilgili esaslar bu akdin hükümlerini teşkil eder.

Bunlar:

a) Mûda: Kendisine emanet bırakılan malı örfün öngördüğü ve kendi malını koruduğu şekilde korumakla yükümlüdür.¹⁹⁴

Îda: meşru ve mendubtur. İslami dönemlerin her bir asrın da İslam alimleri emanet etmek ve emanet bırakmanın caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Çünkü emanet insanlar için bir ihtiyaç, hatta bir zarurettir.¹⁹⁵

Vediada kabul müstehabtır. Vediayı korumak talep edildiğinde vermek de vacibtir.¹⁹⁶ Vediaları kabul etmek, hıfzına muktedir olan kimselere göre müstehabtır. Bu bir ictimai yardımlaşmadır. Allahu Teala: "İyilik ve takvada yardımlaşınız." (5/2) buyurmuştur. Bir hadisi şerifde de: "Kul, kardeşine yardımda buldukça kula da Allah Teala yardım eder."¹⁹⁷ buyrulmuştur.

¹⁹¹ A.Davudoğlu, *S.Yolları*, İstanbul 1970, III/141.

¹⁹² eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtaç*, 81.

¹⁹³ Heyet, *Fetevay-ı Hindiyeye*, IX/113.

¹⁹⁴ Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr, *el-Hidaye*, 593/1197, Kahire Ts. III/215.

¹⁹⁵ Serahsi, *el-Mebsut*, XI/109.

¹⁹⁶ İbni Abidin, a.g.e., V/664.

¹⁹⁷ Müslim, *Sahih*, Zikir 11, N:2699, III/2074; Ebu Davud, *Sünen*, Edeb 60, N:4946, V/234.

Vediada asıl olan mübahlıktır. İnsanlar kendi mülkiyetlerinde bulunan mallarını ya bizzat, ya da koruma hususunda kendilerine güvendikleri insanlar vasıtasıyla muhafaza ederler. Vedia bazan vacib olur. Malı tehlikede olan bir kimsenin malını emin kişi bulursa vedia olarak bırakması vacib olur. Emin kişinin de bu vadiayı kabul etmesi vacibtir. Çünkü malı muhafaza etmek vacibtir. Bir kişi çalınarak veya telef olarak malının zayi olacağından korkarsa, malını emin olan herhangi bir yere vedia olarak bırakması vacib olur.¹⁹⁸

7. VEDİA'NIN MUHAFAZASI

Müdi, vedianın hıfzedileceği mekânı tayin veya başka bir beldeye götürülmesini nehy etmiş olursa müstevda, vadiayı alıp başka bir yere götüremez. Vedianın hıfzı karşılığında bir ücret sözkonusu ise başka bir yere götürülmesi caiz olmaz.¹⁹⁹

Müstevda', vadiayı bizzat hıfzedeceği gibi emini bulunan herhangi bir kimse vasıtasıyla da hıfzedebilir. Velevki bu emini kendisinin ayalinde bulunmasın. Bu emin dahi vadiayı kendisinin eminine hıfz ettirebilir. Bu İmam Muhammed'in kavlidir.

Müstevda vadiayı emin olan zevcesine, kölesine, aylık veya senelik ecirine ve hıfza kadir olan küçük oğluna hıfz için teslim edebilir. Bunların eli kendisinin eli demektir. Emini olan vekiline veya ebeveynine de teslim edebilir. İmamı Şafi ve İmam Malik'e göre müstevda', vadiayı eminine ida' edemez.²⁰⁰

İlim adamları vedianın koruma şeklinde farklı görüşlere sahiptir. Hanefiler'e göre, kişinin kendisine vedia olarak bırakılan malı, bilfiil kendileriyle bir arada oturmasa bile, adete göre kendileriyle birlikte oturur olduğu çoluk çocuğunun veya geçimlerinden sorumlu olduğu kimselerin yanında muhafaza etmesi gerekir. Ebeveynin yanında da muhafaza edebilir. Bunların vadiayı korumaya muktedir olmaları, emin kişi olarak bilinmeleri ve çocuğunun da mümeyyiz olması şarttır. Bir ailenin yanına konulmuş olan bir emanetten o aile sorumludur.²⁰¹

¹⁹⁸ Ceziri, a.g.e., III/223.

¹⁹⁹ Bilmen, a.g.e., IV/158.

²⁰⁰ Bilmen, a.g.e., IV/160-161.

²⁰¹ Ceziri, a.g.e., III/223.

Emanetçinin emaneti kendi malı gibi gerek kendi nefsi ile gerek aile fertleri ile koruması gerekir. Onun ailesi de ister hakikaten olsun, ister hükmen olsun onunla beraber aynı evde oturandır. Yoksa nafakasını verdiği kimse değildir.²⁰²

Vedia bırakılan kimse, birden fazla olduğunda eğer vedia kabil-i taksim değilse birinin izniyle diğeri muhafaza eder veya sırayla muhafaza ederler. Eğer vedia kabil-i taksim ise kendisine vedia bırakılan kimseler onu eşit bir şekilde taksim ederek herkes hissesini korur. Biri vedia verenin izni olmadıkça hissesini bir başkasına vedia veremez.²⁰³ Vedia başkasına vedia, âriyet kirâ ve rehin için verilemez.²⁰⁴

Emanetin bozulacağından korkulur, malikde bulunmazsa hakim aracılığı ile o şeyin satılması caizdir. O beldede hakim yoksa emanetçi satar ve parasını muhafaza eder. Malik kaybolur, hayatta olduğu belli olmazsa emanetçi malikin ölümünü ve varislerini öğrenene kadar emaneti muhafaza eder. Malik ölünce varisler emaneti almak için dava açabilirler.²⁰⁵ Sahibinin izni olmadan vediayı bir başka malla ayrılmayacak şekilde karıştırmak kusurdur.²⁰⁶

Vediayı kabuleden kimse, vediayı bir başka kimseye emanet ettiğinde eğer tevdi eden rıza göstermişse vediayı ilk alan aradan çekilerek o başka kimse vediayı kabuleden kişi olur.

Vediayı teslim eden kimse, vediayı sahibinin izniyle kullanabildiği gibi bir başka kimseye kirâlayabilir ve rehin edebilir. Sahibinin izni olmadan bunları yaparsa zayiinde tazmin gerekir.²⁰⁷

Bir ailenin yanına konulmuş bulunan bir emanetten o aile sorumludur. Aile ise, aile reisi ile beraber, bir evde yaşayanlardır. Bu aile fertlerinin nafakası, aile reisinin üzerine olsun veya olmasın eşittir.

²⁰² İbni Abidin, a.g.e, V/664.

²⁰³ Mecelle, Mad.783; İbni Abidin, a.g.e, V/664.

²⁰⁴ İbni Abidin, a.g.e., V/664; *Fetevay-ı Hindiyye*, IX/113.

²⁰⁵ *Fetevay-ı Hindiyye*, IX/130, 162; Mecelle, Mad.785.

²⁰⁶ Mecelle, Mad.788.

²⁰⁷ Mecelle, Mad.791-792.

Emaneti alan şahıs o emaneti, başkasına verir ve verdiği iddia ederse, sözü tasdik olunmaz. Emaneti veren şahıs ona yemin verir. Eğer emanet vedinin evinde ise, onu korumak ile mükelleftir.²⁰⁸

Şafililer'e göre vadiayı vedinin bizzat kendisinin muhafaza etmesi görevidir. Vedinin evinde yangın çıkıp da malı komşusuna teslim etmesi ve yahut da vedî bir gemide iken fırtına çıkıp da batmaktan korkacak noktaya gelince onu başka bir gemiye atması bunun dışındadır. Çünkü bu onun yapabileceği bir iştir.

Malikiler'e göre: Vedî vadiayı koruyacaklarından emin olduğu hanımı, oğlu ve hizmetçisi gibi bakımı altında bulunan ve tecrübe ile kendilerine güven kazandığı kimselerin yanında muhafaza edebilir. Kendisi ile yeni evlendiği hanımının ve yeni çalıştırmağa başladığı ve bu konuda itimat hasıl olmamış kimselerin durumu ise böyle değildir.²⁰⁹

7.1. Vedianın Muhafaza Yeri

Mûda' kendi malını nerede muhafaza ederse vadiayı da orada muhafaza edebilir.²¹⁰

Emanet bırakan malik: "Emaneti şu evde koru." derse, mûda, emaneti izinsiz başka bir evde koruyamaz. İzinsiz belde de böyledir. Aynı evde başka bir odada veya sandıkta korumak serbesttir. Muhafaza hususundaki şart mümkün olduğu zaman kıymet ifade eder.²¹¹

7.2. Muhafaza Şekli

Vedianın emsali vechile muhafazası lazımdır.²¹² Yani her vedia kendi cinsinden olan eşya ile beraber korunmalıdır. Herşey kendine mahsus yerde korunmalıdır. Emanetçi yüksek değerli bir bohça kumaşı ot ahırına koyamaz. Koyarsa zayiinde tazmin gerekir.²¹³

²⁰⁸ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/116, 120.

²⁰⁹ Zuhayli, a.g.e, V/41-42.

²¹⁰ Mecelle, Mad.781.

²¹¹ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/113.

²¹² Mecelle, Mad.782.

²¹³ İbni Abidin, a.g.e., V/673.

İki adama bölünebilen bir mal enamet edilirse onu bölerler ve her biri kendine düşen yarısını muhafaza eder. Fakat bu mal bölünmeyecek bir mal ise birinin izni ile diğeri onu muhafaza eder.²¹⁴

Bir kişiye birden fazla kimse tarafından ortak malları vedia olarak verilirse, ortaklardan biri gelip hakkını isteyince eğer vedia misliyattan ise verir, kıymiyattan ise veremez. Bu imameyne göredir.²¹⁵

İmam Ebu Hanife'ye göre ise, her iki durumda da müdiler bir araya gelmedikçe veya onlardan izin almadıkça veremez. Çünkü bu bir taksim işidir. Müda taksime değil, korumaya izinlidir.²¹⁶

7.3. Muhafazada Ücret

Gücü yeten kimsenin hıyanet yapmayacağından, nefisinden emin olması durumunda emaneti kabul etme durumu insanlararası bir yardımlaşma çeşidi olduğundan dolayı kabul etmesi müstehabtır. Bu müstehablık durumu kendisinden başka güvenilir insanların bulunması durumunda geçerlidir. Emin insanların bulunmadığı halde emaneti kabul etmek vacib olur. Ancak bu durumda ücret talep edilebilir (muhafaza ve yer ücreti). Faruki ve İbn Ebi Asrun gibi alimler ücret almayı, üzerinde emaneti muhafaza etme durumu vacib olduğundan uygun görmüyorlar. Zira diğer vaciblerde olduğu gibi, bu vacibin ifasında da ücret alınmaz demişlerdir. Kuvvetli görüş birincilerin görüşüdür.²¹⁷

Malikiler'e göre müstevda, vediayi hıfz için müdiden bir ücret alamaz. Meğer ki vediayi ücretle hıfzeder takımından olsun, veya ücret alınması hakkında bir örf ve adet bulunsun. Fakat vedianın işgal ettiği mahal için hilafına bir örf bulunmayınca ücret alınabilir. Meğer ki müstevda, bu gibi şeyler için ücret almaz takımından bulunsun.²¹⁸

²¹⁴ el-Mevsili, a.g.e, III/28.

²¹⁵ Mecelle, Mad.796; İbni Abidin, a.g.e., 441.

²¹⁶ Serahsi, *el-Mebsut*, XI/123.

²¹⁷ Eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtaç*, III/79-80.

²¹⁸ Bilmen, a.g.e., IV/156.

Ücret karşılığında emanet alan kimse bu emanetle yola gitme hakkına sahip değildir. Korunma yeri akitle belirtilmiştir.²¹⁹ Emanet bırakanın emanetçiye bir ücret vermeyi şart koşması caizdir.²²⁰

8. VEDİA'NIN MASRAFLARI

At ve inek gibi yeme içme ihtiyacı olan vedianın ihtiyaçları sahibine aittir. Sahibi kaybolduğunda kendisine emanet bırakılan kimse hakime müracaat eder, hakim vedia sahibi hakkında en faydalı şeyin yapılmasına karar verir. Kiraya verilmesi mümkünse emanetçi onu hakim kararıyla kiraya verip aldığı parayla besler veya rayiç bedelle satar. Kiraya verilmesi mümkün değilse yine hakim kararıyla hemen veya üç gün kadar kendi malından besledikten sonra rayiç bedelle satıp sahibinden üç günlük masrafını ister. Fakat hakimin izni olmadan kendiliğinden yaptığı masrafları malikten alamaz.²²¹

9. VEDIADAN ELDE EDİLEN KAZANÇ

Emanet malda emanetçi bir tasarrufta bulunur da kazanç sağlarsa bu kazancın kime ait olduğu ihtilaflıdır. İmam Ebu Yusuf, İmam Malik ve Leys'e göre, malın aslını sahibine iade edince, elde edilen kâr kendisi için helaldir. İmam Ebu Hanife, İmam Muhammed ve Züfer'e göre aslını sahibine iade eder, kazancını fakirlere dağıtır. Bir gruba göre de hem aslı, hem de kârı asıl mal sahibinindir.²²² Vediadan mütevellid menfaatler, vedia sahibine aittir.²²³

Meselâ: Emanet olan bir hayvanın yavrusu, südü ve yünü sahibinindir. Müstevda, bunları da asıl vedia gibi hıfzeder. Bunlar bozulacak şeyler olup mudî de gasb bulursa müstevda, satılmaları için hakime müracaat eder, hakimin emriyle satarak bedellerini hıfzeder.

Vediadan mütevellid olmayan menfaatler, mudia değil, müstevdea aiddir. Meselâ: Müstevda, vediayı sahibinin izni olmaksızın kirâya verse kirâ bedeli kendisine

²¹⁹ İbni Abidin, a.g.e, V/664.

²²⁰ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/125.

²²¹ Mecelle, Mad.786.

²²² İbn Rüşd, *Bidayetu'l-Müctehid*, II/379-380.

²²³ Mecelle, Mad.798.

aid olur. Mudi buna müdahale edemez. Çünkü bu icar neticesinde vedia telef olsa idi bunu müstevda, tazmin edecekti. İşte müstevda' bu anılan tazmin mukabilinde bu menfaate malik bulunmuştur.

Vedia olan nakdin müstevda tarafından ticarete kullanılması halinde de hüküm böyledir.²²⁴

²²⁴ Bilmen, a.g.e., IV/157.

III. BÖLÜM

VEDİA'DA TAZMİN

Vedia, ifa bakımından mal üzerine ve koruma maksadıyla yapılan bir akittir ve tek taraflı olarak müstevdea vediaı korumada "elden gelen gayreti sarfetmek" borcu yükler. Dolayısıyla müstevda, normal bir kimsenin yapacağını yapmış, alacağı tedbirleri almış ise vedianın zâyiinden mesul olmaz.²²⁵ Açık veya işaretle icab ve kabul yoluyla vedia akti yapılır.²²⁶ Vedia verenle vedia alandan her biri diledikleri zaman vedia akdini feshetmeye yetkilidirler.²²⁷

Vedia emanetcinin kusuru olmadan telef veya zayi olsa, onu ödemez. Bu telef veya zayi olma, gerek hırsızlık gibi korunması mümkün bir sebepten ve gerek salgın yangın gibi korunması mümkün olmayan bir sebepten dolayı olsun müsavidir.²²⁸

Vedia için sahibinin rıza göstermediği şeyi yapmak tecavüzdür. Vedia ücretle korunması için bırakılmışsa sakınmadaki kusur nedeniyle telef veya zayi olduğu durumda tazminat lazım gelir.²²⁹

Vedia yanına bırakılan kimsenin elinde bir emanettir. Helak olduğu zaman kişinin ihmali olmadığı takdirde sorumlu değildir. Sorumlu olmayışının delili Rasulullah (s.a.v)'in şu hadisidir: "Hiyanet etmeyen (gevşek davranmayan)ın yanına herhangi bir şey bırakılan kişinin üzerine tazmin yoktur."²³⁰

Emanetçi olan kimse emaneti bizzat kendisi veya ailesinden birine muhafaza etme yetkisine sahiptir. Zira üzerine düşen kendi malını muhafaza ettiği gibi, emanet malı da aynı şekilde muhafaza etmesidir.

Yanında emanet olarak bulunan eşya veya malı korumak için evinde devamlı kalma gibi bir mecburiyeti veya çıktığı takdirde emaneti yanına alması gibi bir zorunluluğu yüklenemez.

²²⁵ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, II/426 vd.

²²⁶ Mecelle, Mad.773.

²²⁷ Mecelle, Mad.774.

²²⁸ Halebi, İbrahim, *Mevkufât*, Mülteka Tercümesi, III/337.

²²⁹ Mecelle, Mad.779.

²³⁰ Şihabuddin Ahmed b. Ali Muhammed b. Hacer el-Askalani, *ed-Diraye fi tahriri ehadisi'l-Hidaye*, Beyrut, Ts. N:849, II/181.

Vedia onu koruyanın elinde bir emanettir. Bu bakımdan bir tecavüz olmadan zayi olursa ödenmesi gerekmez.²³¹

1. VEDİA'DA TAZMİNİ GEREKTİREN DURUMLAR

Vedianın durumu değişik hallerde emanetten tazminata doğru değişme gösterir.²³²

1.1. Vedî'nin Muhafazayı Terki

Vedii akitle vedianın korumasını üzerine almış bulunmaktadır. Onu telef olmaktan muhafaza etmek için söz vermiştir. Onu telef olmaya terkettiğinde tazmin etmek üzere emanet almıştır. Bu nedenle vedi, emaneti korumayıp telefine sebep olursa tazminat öder.

Mûda (vedî), kendisine emanet edilen malı örfen o malın korunmasına uygun bir yere koymazda, mal telef olursa mûda bu malı tazminle mükelleftir.²³³

Vedia olarak bırakılan mal mûdân elinde emanettir. Dolayısıyla mûda'nın kusuru, ihmal ve tedbirsizliği olmadan bu malın telefi, doğrudan bu kusur, ihmal veya tedbirsizliğe bağlı olmasa bile mûda bu malı tazmin edecektir.²³⁴ Vediayı tehlikenin başgöstermesi halinde kendi haline terkeder veya muhafazada ihmalkârlık gösterirse tazminat öder.²³⁵ Vedianın çalındığını gördüğü halde imkanı varken mani olmamak da tazminatı gerektirir.²³⁶

Emaneti güvenli olmayan bir yerde hıfzı, yani o malın korunması için mislinin korunduğu yere konulmaması veya korunduğu yeri hırsızlara göstermesi veya sahibine saldıracak insanlara haber vermesi de tazminatı gerektirir.²³⁷

²³¹ El-Mevsili, *el-İhtiyar*, III/25.

²³² Serahsi, *el-Mebcut*, XI/113.

²³³ Ceziri, a.g.e., III/223.

²³⁴ Merğınani, a.g.e., III/215.

²³⁵ Ceziri, a.g.e., III/223.

²³⁶ Kasâni, *el-Bedâi*, VI/211.

²³⁷ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, III/87.

1.2. Vediayı Başkasına Vermek

Vedinin bakmak durumunda olmadığı kimseler ile adeten malını kendilerinin yanında koruduğu kimselerin dışında bu vediaı emanet bırakması.

Vedi, vediaı elinden çıkartıp özürsüz olarak başkasına emanet bırakırsa tazmin eder. Çünkü mudi birinci vedinin muhafazasını kabul etmiştir, başkasının değil. Ancak bunu gerektirecek bir özür varsa tazmin sözkonusu değildir. Meselâ, evinde yangın çıkması yahut da bulunduğu geminin batmasından korkarak onu başkasına vermesi gibi. Çünkü böyle bir durumda başkasına vermesi o emaneti korumanın tek yolu olarak görünür. Dolayısıyla böyle bir teslim delâleten emanet sahibinin izni ile olmuş olur.²³⁸

Özürsüz olarak bir başka kişinin yanında emanet bırakırsa, emanet bu ikinci kişinin elinde iken telef olsa veya kaybolursa, birinci kişi onu tazmin eder, ikinci kişi değil. Bu, Ebu Hanife ile Hanbelîler'in görüşüdür. Çünkü ikincisi malik olan kimseye malın telef olma sebeplerine karşı vediaı korumak suretiyle iyilik yapmaktadır.²³⁹ Yüce Allah: "İyilik yapanların aleyhine bir yol yoktur."²⁴⁰ diye buyurmaktadır.

Emanetçi, yanına bırakılmış emaneti kendisi veya çoluğu çocuğu korur. Emanetçi, yanında bulunan emanetlerin korunmasını başkasına bırakıp; emanetler telef ve zayi olsa, emanetçi öder. Zira bu malik emanetcinin ailesinden başkasının korumasına razı olmaz. Emanetcinin, kendisinin veya ailesinin koruması lazımdır.²⁴¹

Emanetcinin kendi çoluğu, çocuğuna teslim etmemek üzere yanına emanet bırakılsa, emanetçi onu kendi çocuklarının dışında bir kimseye verse, o emanetin zayiinde emanetçi öder. Eğer emanetçi, bu emaneti kendi yanından ayrılmayan bir kimseye verse, mesela emanet bırakılan hayvanı kendi kölesine; kadınların koruyacakları bir emaneti kendi hanımına verse, zayiinde tazmin etmez.

Gasbeden kimse, gasbettiği şeyi başkasının yanına emanet olarak koysa ve o gasb malı emanetcinin elinde zayi olsa, mal sahibi muhayyerdir, dilerse gasbedene, dilerse emanetçiye ödettirir.

²³⁸ es-Serahsi, *El-Mebsut*, XI/125; El-Kasâni, *el-Bedai*, III/208.

²³⁹ el-Kasâni, *el-Bedai*, VI/208.

²⁴⁰ Tevbe, 9/91.

²⁴¹ Halebi, *Mülteka Tercümesi*, III/340.

Bir kimse, bir çocuğun yanına emanet olarak bir şey bıraksa, çocuk da onu telef etse, çocuk o emaneti hiç bir zaman ödemez. Çünkü mükellef değildir. Ebu Yusuf'a göre; köle ile çocuğa derhal emanet ödettilir. Eğer o köle yanına bırakılan emaneti kendi gibi ticarete izin verilmemiş bir köleye teslim edip o ikinci kölenin yanında emanet zayi olsa, mal sahibi birinci köleye azad olduktan sonra ödettilir. Ebu Yusuf'a göre mal sahibi derhal o iki köleden hangisine dilerse ödettilirebilir.²⁴²

Mûdi, vediaı kendi âyâlinde bazılarının yanına bırakmaktan onu men ettiği halde o aldırış etmeyip vediaı onlara bırakır ve de zayi olursa vedia iki şartla tazminat öder.

1. Vedia'nın, vediaı yanına bırakmaktan yasaklandığı âyâlinde başka bir âyâli olursa.

2. Vedia, yanına bırakılması yasaklanmış olan kişinin yanında muhafaza edilmesi sahih olmayan bir mal olmalıdır. Bu durumda da zayiinde tazminat öder.

Emaneti alan şahıs o emaneti başkasına verir ve verdiğini iddia ederse, sözü tasdik olunmaz. Yemin ettirilir. Emanet sahibinin izni alınmadan emaneti evinden çıkarırsa tazmin öder.²⁴³

Vediaı kabul eden kimse kendisine bırakılan emanet parayı izinsiz olarak bir başkasına borç verip teslim ederse sahibi bunu kabul etmese o parayı ödemekle yükümlü olur. Kendisine vedia olarak bırakılan para ile sahibinin bir başka kimseye olan borcunu ödediğinde sahibi razı olmasa yine ödemekle yükümlü olur.²⁴⁴

Vedianın müstevdadan zorla alınması halinde, öldürmek veya bir uzvunu kesmek veya bütün malını helak gibi ikrah-ı mülci ile zorlanan kimse vediaı verse tazmini gerekmez. Fakat hapis veya malının birazını telef gibi gayri mülci ikrah ile verse tazmin gerekir.²⁴⁵

Yanında emanet olarak bulunan malı ailesinden başkasına bırakması veya o malın muhafazasını yabancılara tevdi etmesi durumunda tazmin eder. Zira mal sahibi onun korumasına razı olmuştur. Başkasının korumasına değil. Emanetçi emaneti özürsüz veya izinsiz olarak başkasına veremez. Vekilin vekili tutamaması gibi. Ancak

²⁴² Ceziri, a.g.e., III/223.

²⁴³ Fetevay-ı Hindiyeye, IX/120.

²⁴⁴ Mecelle, Mad.793.

²⁴⁵ Fetevay-ı Hindiyeye, IV/346.

emanetçinin evine yangın girdiği takdirde emaneti komşuya teslim edebilir. Aynı durum gemide vaki olursa, emanetin batmaması için başka bir gemiye atabilir. Çünkü bunun dışında çareler bulunmamaktadır. Buna malik de razı olur.²⁴⁶

Bazan vedia malının muhafazası hususunda emanetçinin yanlış kusurlu davranışlardan dolayı telefi halinde tazmin gerekir. Şöyle ki emaneti sahibinin izni olmadan ve meşru bir mazereti bulunmadan başkasına teslim etmesi durumunda telefinde tazmin gerekir. Teslim ettiği kimse, çocuğu, karısı, kölesi veya kâdı olsa dahi durum değişmez. Zira malik emanetçiden başkasına razı değildir. İmam Subki şu durumu istisna etmiştir: Malik uzun zaman gelip malını almadığı zaman emanetçi usanıp malı emin bir kadiya verebilir. Bu durumda malın helakinde tazminat gerekmez.²⁴⁷

1.3. Vediayi Kullanmak Veya Harcamak

Vedi'nin vediadan yararlanması da tazminat sebebidir. Örneğin, elbiseyi giymesi, hayvana binmesi, emanet parayı harcaması gibi.²⁴⁸

Emanetçi, emanet edilen hayvana biner, elbiseyi giyer ve köleyi çalıştırır veya bir başkasına emanet verirse sonra bu tür kullanımlar ortadan kalkar, eline geri gelirse tazmin ortadan kalkar. Şafii şöyle demiştir: "Tazminden beri olmaz. Çünkü vedia adedi menfaat temin ettiğinde ortadan kalkar. Malikine geri vermekle tazminden kurtulmaz."²⁴⁹

1.3.1. Vediayi Kullanmanın Yolları

a) Aslı baki kalmak suretiyle bizzat vedianın kullanılmasıdır. Elbiseyi giymek, hayvana binmek gibi. Bu kullanım anında zayı olursa ve kıymeti noksanlaşırsa tazmini gerekir.²⁵⁰

Vedia olan yünlü elbiselik veya yünlü halı, kilim ve torbalar ile kıldan, deve tüyünden yapılmış malzemeleri kurt düşmemesi için güneşe çıkarmak havalandırmak

²⁴⁶ İbn Hümam, *Fethu'l-Kadir*, X/487.

²⁴⁷ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, III/81-82.

²⁴⁸ eş-Şirbini, a.g.e., III/88.

²⁴⁹ İbn Hümam, a.g.e., X/489.

²⁵⁰ Kasâni, a.g.e., VI/212; Mecelle, Mad.787.

vedie aittir. Bunun gibi insan kokusunu alıp böcekleri defetmesi için bazen giyilmesi de gerekir.²⁵¹ Bu kullanım koruma amacıyla yapılmış bulunmaktadır.

Vediyı kullanıp veya kullanmak için çıkarıp zarar vermeden tekrar yerine korsa, Hanefi ve Malikiler'e göre tazminden kurtulur. Çünkü muhafaza eskisi gibi aynen devam ediyor. Yine kullanma niyetinde ise bu durumda tazminden kurtulamaz. İmam Züfer ve Şafii'lere göre bir defa kullanınca, kullanmama niyetinde bile olsa tazminden kurtulamaz.²⁵²

b) Vedia sahibinden izin alınarak kullanılabileceği gibi başkasına icar, iare ve rehin dahi edilebilir.²⁵³

1.3.2. Vedianın Harcanması

Vedi, vedianın ne kadarını almış veya harcamış ise o kadarını temin eder. Şayet harcadığının yerine tekrar aynını veya benzerini koysa, Şafii ve Hanbeliler'e göre tazminden kurtulamaz. Malikiler'e göre aynını veya mislini vermesiyle tazminden kurtulur. Hanefiler'e göre, harcamadan önce korsa, tazminden kurtulur. Harcadıktan sonra aynını veya mislini koysa bile kurtulamaz.²⁵⁴

Vedi, vedianın birazını harcayıp gerisi kendiliğinden helak olsa sadece harcadığını tazmin eder.²⁵⁵ Vedianın birazını harcayıp sonra mislini vedianın geride kalanı ile karıştırırsa, İmam-ı Ebu Hanife'ye göre hepsini, diğer üç mezhebe göre sadece harcadığını tazmin eder. İmameyne göre ise müdi isterse ortak olur, dilerse tazmin ettirir.²⁵⁶

Vedia sahibi gâib olupta üzerine nafakası vacib olan kimsenin müracaatı üzerine hakim o vediadan o kimseye nafaka takdir ettiğinde, müstevda kendi elindeki vediadan o kimsenin nafakasına sarfeder. Fakat hakimin izni olmadan sarfederse tazmin gerekir.²⁵⁷

²⁵¹ eş-Şirbini, a.g.e., III/85.

²⁵² Kasâni, a.g.e., VI/212.

²⁵³ Mecelle, Mad. 292.

²⁵⁴ İbn Rüşd, a.g.e., II/380.

²⁵⁵ Halebi, *Mülteka'l-Ebhur*, III/149.

²⁵⁶ Damad, *Mecmau'l-Enhur*, XI/342.

²⁵⁷ Mecelle, Mad.799.

1.4. VEDİANIN KARIŞTIRILMASI

Emanet malını ayırtedilmeyecek şekilde kendi malına karıştırması durumunda emanet malın tazmini gerekir. Kendisine emanet bırakılan ve ayrı ayrı torbalarda bulunan dirhemleri ayıklanmayacak şekilde karıştırması da tazmini gerektirir.²⁵⁸

Sahibinin izni olmadan vediaı kendisinin veya başkasının malıyla karıştırmak tazminatı gerektirir.

Vediaı başka eşyalarla karıştırırsa bazı şartlar çerçevesinde tazminat öder. Bu şartlar:

1. Karıştırıldığı maldan ayıklamak imkansız ise veya çok zor olursa, tazminat gerekir.

2. Vedia gereksiz olarak karıştırıldığı maddeye cins ve nitelik bakımından denk olmasa, tazminat ödemek gerekir.²⁵⁹

Hanbeli mezhebine göre sahibinin izni olmaksızın, başka mallarla karıştırması hallerinde tazminat gerekir. Karışım vediai iradesi dışında meydana gelirse tazminat gerekmez. Malları karışanlar ortak olurlar.²⁶⁰

Kendisine emanet verilen kimse o maldan bir kısmını infak eder, sonra mislini geri verirse kalanla da karıştırdığında hepsini tazmin eder. Çünkü bu kimse başkasının malını kendi malıyla karıştırmıştır.²⁶¹

Yanında bulunan malı ayırtedilmeyecek şekilde (beyaz dirhemleri, beyaz dirhemlere, siyahları siyahlara, buğdayı buğdaya, arpayı arpaya) karıştırırsa Ebu Hanife'ye göre emanet olan malının bizzatihi sahibine teslim etme imkanını kaybettiği için tazmin eder. Ebu Yusuf ve İmamı Muhammed'e göre ise vedia emanet olan malı aynı cinsten kendi malına karıştırmış ise mal sahibi dilerse ortak olur, dilerse tazmin eder.

Sirkeyi zeytin yağına karıştırma gibi mayı olan malı, cinsi olmayana karıştırması durumunda icmaen tazmin gerekir. Bunun gibi buğdayı arpaya

²⁵⁸ eş-Şirbini, a.g.e., III/89.

²⁵⁹ Ceziri, a.g.e., III/224; *Fetevay-ı hindiyye*, IX/142.

²⁶⁰ Ceziri, a.g.e., III/235.

²⁶¹ İbn Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, X/489.

karıştırması durumunda birinin diğerinden ayırt edilmesi imkanı ortadan kalktığına da durum aynıdır. Tazmin eder. Emanetçi mayi durumda bulunan bir malı aynı cinsten kendi malına karıştırdığı takdirde Ebu Hanife'ye göre tazmin eder. Ebu Yusuf'a göre az olan çok olana tabi olur. Yani en fazla mala sahip olan hepsine sahip olur ve diğerinin hakkını tazmin eder. İmamı Muhammed'e göre ise durum ne olursa olsun ikisi ortak olur.

Bunun gibi dirhemleri karıştırarak eritmek de aynıdır. Fiili olmadan emanet malı karışırsa sahibine ortaktır. İki çuval yarılıp da birbirine karışmaları halinde olduğu gibi. Çünkü o kimse kendi katkısı olmadığından buna garanti veremez ve ikisi ortak olurlar. Bu ittifakla kabul edilmiştir.²⁶²

Müstevda vediayi başkasının malıyla (hatta bir şahsın iki veditasını) karışırsa, her halükarda ihmalden dolayı karıştırdıklarının mallarını tazmin eder, karışım da kendisinin olur. İmam-ı Azam'la Şafiiler bu görüştedir. Ebu Yusuf'la Muhammed'e göre karışım sahibleri muhayyerdir, dilerse aralarında paylaşırlar, dilerse tazmin ettirirler.²⁶³

Vediyi müstevda değil de, gerek çocuğu ve hanımı gibi iyalinden biri gerek yabancı olsun başkası karışırsa, tazmin karıştıranaya gerekir. Karıştıranın küçük veya büyük olması farketmez.²⁶⁴

Emanet malı birbirinden ayırdedilemeyecek şekilde başka mal ile karıştıran onun kıymetini öder. Vedianın bir kısmını harcayıp sonra onun yerine malından koyar ve onu da geriye kalan kısım ile karışırsa yine hepsinin kıymetini öder. Fakat kasdi yapmadan karışma olmuşsa mudiye ortak olur.²⁶⁵

1.5. Vediayi Açıklamadan Ölmek (Vefat)

Emaneti alan, mudarabede işletmeci, emanet alıp kullanan (ariyet alan), satışı meccanen yapmak için alan, kısaca elinde emanet olarak mal bulunan her kimse,

²⁶² İbnü'l-Hümmam, *Fethu'l-Kadir*, X/488-489.

²⁶³ Kasâni, a.g.e., VI/213.

²⁶⁴ İbn Abidin, a.g.e., V/668.

²⁶⁵ el-Mevsili, a.g.e., III/26-27.

emanetin neler ve ne miktar olduğunu bildirmeden ölürse, emanet onun terekesinde borç olarak kalır.²⁶⁶

Emaneti alan malı bildirmeden ölürse varisleri tazmin eder. Varislerin o hayatında helak oldu veya geri verdi sözleri delilsiz kabul edilmez.

Emaneti alan, mutlak ve mufaveda ortakları gibi emaneti bildirmeden ölürse, diğer emanetlerde olduğu gibi zamindir.²⁶⁷ Mufaveda ortaklarından birisi ortağının hissesini bildirmeden ölürse, zamin olur. Emin bir adam emanet alır ve öldüğünde emanetler terekesi içinde bulunmazsa, zamin olduğundan emanet terekesinde borç olur.

Rehini alan öldüğünde rehini kimseye bildirmezse, o rehinin kıymeti terekesinden tazmin edilir. Vekil de vekaleten aldığı bildirmeden ölürse terekesinde borç olur.²⁶⁸ Vedî emaneti, hakimin emri olmadan varislere verse emanet ölen kimsenin borçlarını ödeyemez durumda ve varis de emin bir kimse değilse, zamin olur.²⁶⁹

Vedî öldüğünde vedia terekesinde aynen mevcutsa varisinin yedinde emanet olup sahibine geri verilir. Mirascılar kusurları olmadan kaybolduğunu beyan etseler yeminiyle tasdik edilirse tazminat lazım gelmez.

Eğer kendisine emanet bırakılan kişi vedianın durumunu beyan etmeden vefat ederse diğer alacaklar gibi terekesinden alınır.²⁷⁰ Vedia vedînin vefatı halinde malikin varisine verilir.²⁷¹

Şafii'ye göre vedi ölüm döşegindeyken vedia'yı vasiyet etmezse, tazminatla yükümlü olur. Vasiyet etmesi kadıya veya beldenin reisine bildirmesidir.

Hanbeli mezhebine göre vediin ölmesi ve vedia'yı açıklamamış olması, ölümcül hastalığında sahibine, vekiline, hakime veya birine teslim etmediğinde tazminat gerekir.²⁷²

²⁶⁶ İbni Abidin, a.g.e., V/666; *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/146.

²⁶⁷ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX, 148.; İbni Abidin, V/666.

²⁶⁸ İbni Abidin, a.g.e., V/666.

²⁶⁹ İbni Abidin, a.g.e., V/687.

²⁷⁰ Mecelle, Mad.801.

²⁷¹ Mecelle, Mad.802.

²⁷² Ceziri, a.g.e., III/223.

Bir adam, borçlu olarak öldüğünde yanında emanet mal veya mudarabe mali yahut vakıf geliri bulunursa, bu malın hak sahibinin kim olduğunun bilinmesi halinde, o ona verilir. Aksi taktirde bu mal alacaklılar arasında taksim edilir.

Emanet sahibi, mudarabe sahibi ve ariyet sahibi alacaklılar menzilindedirler.²⁷³

Emanetçi öldüğünde vedia terekesinde mevcut değilse, eğer varisi müstevdam hayatta iken "Vediyı sahibine verdim." veya "Benim kusurum olmaksızın zayi oldu." demek gibi bir şekilde, vedianın halini beyan ettiğini ispat ederse tazmin gerekmediği gibi, vedyayı bildiğini söyleyip olduğu gibi tavsif ederek müstevdam vefatından sonra kusuru olmaksızın zayi olduğunu beyan ederse yemini ile tasdik olunarak yine tazmini gerekmez.²⁷⁴

Vedianın kısmen zayii halinde sadece o kısmın tazmini gerekir. İki elbiseden birinin durumunu beyan edip, diğerini belirtmezse sadece belirtmediğini tazmin eder.²⁷⁵

Müstevda ölmese de kendisine bir cinnet veya baygınlık gelse ve aklı başına geleceğinden ümit kesilse, cinnetten önce almış olduğu vedia aynen mevcut olup sahibi de kendisinin olduğunu isbat edebilirse alır. Aynen mevcut değilse sahibi kıymetini isbat ederek, muteber bir kefil gösterip, müstevdam malından tazmin ettirebilir. Fakat sonra kendine gelip vedyayı sahibine verdiğini veya kendi kusuru olmaksızın zayi olduğunu beyan ederse, yeminiyle tasdik olunarak tazmin edilen parasını geri alabilir.²⁷⁶

1.6. Vedia ile Sefere Çıkmak

Vedî sefere çıkmak istediği zaman vedyayı, sorumluluğundan çıkarmak için malikine veya vekiline teslim etmek zorundadır. Bulamadığı takdirde emin bir kadıya teslim etmek zorundadır. Teslim ettiğine dair şahit bulunduracaktır. Emin bir kadı veya herhangi bir kadı bulamadığı takdirde herkesin emin bildiği birine şahitler önünde teslim edecektir. Bu şahısların hiç birine teslim etmeden vedyayı muhafazalı bir yere gömüp sefere çıktığı taktirde tazmin eder.²⁷⁷ Mûdi tarafından yasaklanmaz ve yol

²⁷³ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/153.

²⁷⁴ İbni Kudame, *el-Muğni*, VI/393.

²⁷⁵ Bilmen, a.g.e, IV/182.

²⁷⁶ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IV350; Mecelle, Mad.800.

²⁷⁷ eş-Şirbini, *Muğni'l-Muhtac*, III/82,83.

emniyetli olursa, taşıması ve zahmeti olsa bile vedînin vediayi kendisi ile yola götürmeğe hakkı vardır.²⁷⁸ İster taşıma masrafı bulunsun ister bulunmasın, zaruret bulunsun bulunmasın mutlaka vedia ile sefer caizdir. Ebu Hanife ile imam Ahmed'in görüşü budur.²⁷⁹ Taşıma zorluğu ve masrafı varsa caiz değil, yoksa caizdir. Ebu Yusuf ve İmam-ı Muhammed'in görüşü budur.²⁸⁰

Vediyi tehlikeli yolculuğa çıkaran şahıs zayiinde tazmin eder. Şayet ailesine bırakabilecek iken bırakmayıp yola götüren vedianın zayiinde onu tazmin eder.²⁸¹

Hanefiler'e göre: Vedia sahibi seferden men eder, vedii de sefere çıkar ve mal telef olursa tazminat gerekir. Bu deniz yolculuğu içindir. Kara yolculuğuna zorunlu olarak ailesi ile birlikte çıkar, mal telef olursa tazmin gerekmez. Tek başına yolculuğa çıkarsa ve mal telef olursa tazmin gerekir.

Malikiler'e göre hiç gerek yokken vediayi bir yerden başka bir yere taşıması, taşırken de telef olması veya kırılması durumunda tazminat öder.

Şafi'ye göre de tazmin sebebi, vedî'nin vediayla birlikte sefere çıkması ve vedianın bu nedenle telef olmasıdır. Bu da iki şarta bağlıdır:

1. Sahibine veya vekiline, vediayi geri verme, emin bir kimseye veya kadiya emanet verme imkanı varsa ve vermesse tazmin gerekir.
2. Vediayla birlikte salimen memleketine dönmezse tazmin gerekir.

Hanbeli mezhebine göre de mudi yolculuğu menettiği halde, vedia vediayla sefere çıkarsa ve mal telef olursa tazminat öder.²⁸²

Vedî elindeki vedia ile sefere çıktığı takdirde yol güvenliği olsa dahi, seferin dışında herhangi bir sebeple telef olsa bile tazmin eder. Ancak sefere çıkmak istediği zaman memleketinde (ikamet yerinde) yangın veya taarruz başlarsa ve vediayi koruyacak kimseyi bulamıyor ise sefere götürdüğünde telefinde tazmin gerekmez. Hatta korkulu durumlarda götürmediği takdirde telefinde tazmin gerekir. Hülasa olarak vedînin malın tazmininden kurtulabilmesi için iki sebep lazımdır:

²⁷⁸ el-Mevsili, *el-İhtiyar*, III/27.

²⁷⁹ İbn Kudame, a.g.e., VI/386.

²⁸⁰ Kasâni, a.g.e., VI/209.

²⁸¹ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/123.

²⁸² Ceziri, a.g.e., III/226-227-232-235.

1. Yangın ve soygun gibi mazeretlerin bulunması.
2. Vedia vereceği emin bir kimsenin bulunmaması.

Vedianın bulunduğu yerin yanması, yıkılması tehlikesi olması ve o yörede soygunun çoğalması da sefer gibi vediayi başkasına teslim etme yetkisini veriyor.²⁸³

1.7. EMRE MUHALEFET VE NAKLETMEK

1.7.1. Emre Muhalefet Etmek

Hanbeliler'e göre, diğer mezheplerde olduğu gibi, vedia, vedianın telef ve zayi olmasından ötürü tazminat ödemez. Ancak tasarrufda bulunarak veya hıfzında ifrata giderek tecavüzde bulunur da vedia telef veya zayi olursa tazminat öder.

Şafii'ye göre vedia, vedia sahibinin emrine muhalefet etmesi tazminatı gerektirir. Ancak muhalefetiyle vediayi daha iyi korumayı amaçlıyorsa tazminat ödemesi gerekmez.²⁸⁴

Tazmin sebeplerinden biri de emredilen muhafaza şeklini değiştirmesidir. mesela içinde vedia bulunan sandığın üzerine yatmaması emredildiği halde üzerine yatıp kırar ve içindekini telef ederse tazmin eder. Malik verdiği emanet parayı cebine koy dediği halde elinde tutması ve telefi halinde eğer dalarak veya uyuyarak telef olmuşsa tazmin eder. Malik çarşıda bir miktar para vermiş ve muhafazasını anlatmamış ise, vedia elinde tutar dalar ve uyursa tazmin eder.²⁸⁵

Hanefiler'e göre ileri sürülen şart uyulması mümkün ve faideli ise riayet edilir yoksa edilmez. Meselâ: "Vediayi gece gündüz elinde tut." veya "Gözünden hiç ayırma." dense, buna itibar edilmez ve telef halinde böyle bir şarta uymadı diye tazmini gerekmez. Ancak "Bu vediayi başka yerde değil, şu evinde muhafaza edeceksin." dense de müstevda başka evde korusa telefinde tazmini gerekir. Fakat bir evin korumada eşit olan odaları için bu şart geçersizdir. Yine hanımına veya falan

²⁸³ eş-Şirbini, a.g.e, III/83.

²⁸⁴ Ceziri, a.g.e., III/234.

²⁸⁵ eş-Şirbini, a.g.e, III/86.

çocuğuna vermekten yasaklarsa, başka verecek kimsesi varken yasaklananlara verirse tazmini gerekir yoksa gerekmez.²⁸⁶

1.7.2. Vediaı Nakletmek

Zorunluluk yokken vediaı bir beldeden veya bir evden daha az korunabileceği bir beldeye veya eve nakleder de bu nedenle vedia zayi veya telef olursa vedia tazminat öder. Ancak hataen veya muhafaza bakımından bulunduğu yere eşit veya daha güzel bir yere naklederse telef veya zayi olursa vedia tazminat ödemez.²⁸⁷

Evine ateş düşen bir emanetçi başka bir yere nakil imkanı olduğu halde nakletmeyerek yanmaya terketmişse zamin olur. Bıraktığı yerde böcekler yese, kaldırma imkanı olduğu halde kaldırmamışsa, zamin olur. Kaldırma imkanı yoksa, zamin olmaz.²⁸⁸

Tazmini gerektiren sebeplerden biri de vediaı bir mahalleden, onun gibi emin olmayan başka bir mahalleye veya bir evden daha az güvenli başka bir eve naklettiği zaman aynı muhafazayı devam ettirse bile telefinde tazmin eder. Çünkü malı nakille telefe arzetmiştir.

Tehlikeli bir yolda vediaı bir yerden bir yere nakletmek, mal sahibi menettiği halde, zaruri sebep yokken malı nakledip telefine sebep olmak, tehlikeli durumlara mani olmamak tazminatı gerektirir.²⁸⁹

Yasaklandığı halde özürsüz vediaının yerini değıştirirse Hanefiler'e göre misli veya daha iyi yere aldığı taktirde tazmini gerekmez, aksi halde gerekir. Şafii ve Hanbeliler'e göre şarta uymadığı için tazmin gerekir.

Muayyen bir yerde korunması şart koşulan bir vediaı bir korku veya tehlike sebebiyle bulunduğu yerden çıkarsa ittifakla tazmini gerekmez, aksine korumada kusur ettiği için orada terketse tazmin eder.²⁹⁰

²⁸⁶ es-Serahsi, *el-Mebsut*, XI/121 vd.; Mecelle, Mad.784.

²⁸⁷ Ceziri, a.g.e, III/223.

²⁸⁸ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/130.

²⁸⁹ eş-Şirbini, a.g.e, III/84.

²⁹⁰ Haydar, *Dureru'l-Hukkam*, II/315.

1.8. Vediayı İnkâr Edip İade Etmemek

1.8.1. Vediayı İnkâr Etmek

Malik veya vekili vediayı istediğinde, vedî'i vediayı inkâr ederse tazminat gerekir. Yerinden nakledilen veya edilmeyen vedia inkâr edilirse ödenir.²⁹¹

Şafii'ye göre: Vedi, sahibinin geri istemesinden sonra inkâr ederse, emin kimse olma vasfını yitirir. Dolayısıyla vedianın tazminatını ödemesi gerekir. Ancak bir şerhlinin şerrinden korumak amacıyla inkâr etmişse tazmin gerekmez. Vediin hiçbir mazeret yokken vediayı sahibine geri vermemesi halinde zayiinde tazminatı gerektirir.²⁹²

Hanefilere göre: Vedi vediayı inkâr etse, vediayı da hırsız çalsa, vedî aşağıdaki şartlar altında yükümlü olur.

1. Sahibinin geri istemesinden sonra inkâr etmiş olmalıdır.

2. Taşınır mallardansa vediayı inkâr etme vaktinde bulunduğu yerden başka bir yere nakletmiş olmalıdır. Bazıları da nakletmese de tazmin gerekir demişlerdir.²⁹³ İnkâr ettikten sonra sahibine getirmese mal sahibi vediayı geri ister de emanetçi onu inkâr eder ve sonra dönüp itiraf ederse tazmin eder.²⁹⁴

Malikiler'e göre vedianın inkârında birkaç şekil vardır:

a) Müstevda inkârında devam eder, mudi de ispat edemezse tazmin gerekmez.

b) Müstevda önce inkâr, sonra kabul eder fakat zayi olduğunu iddia ederse, ispat edemediği takdirde tazmin eder.

c) İnkâr eder sonra itiraf ederek sahibine verdiğini iddia ve ispat ederse bazılarına göre gerekir, bazılarına göre gerekmez.²⁹⁵

²⁹¹ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/154-155.

²⁹² *Ceziri*, a.g.e., III/233.

²⁹³ *Ceziri*, a.g.e., III/226.

²⁹⁴ *Mevsili, el-İhtiyar*, III/27.

²⁹⁵ *Ceziri*, a.g.e., III/229.

1.8.2. Vediayı İade Etmemek

Mal sahibi, malını istediği zaman, vedî malını geri iade etme imkanına sahip olduğu halde, iade etmeyip yanında alıkoyar ve zayi olursa tazmin eder. Zira saklayıp vermediği için sorumludur. Çünkü sahibi malını istediği zaman, o malın bundan sonra vedîde kalmasına razı değildir. Razi olmadığından dolayı teslim edilmediği takdirde zayiinde tazmin eder.²⁹⁶

Vedî gücü yetmediği halde iade edemez fakat, malik rızasız olarak giderse tazminat gerekir.²⁹⁷

Varis vediayı hırsıza gösterirse zamin olmaz. Fakat vedî hırsıza gösterirse zamin olur. Ancak vedî, vediayı alacağı zaman hırsıza engel olmak ister ve hırsız zorla alırsa zamin olmaz.

Mal sahibi vediayı talep etse, vedî, "Şu anda hazırlamama imkanım yok." dese, bunun üzerine malik bırakıp gitse bakılır: Malik eğer rızası ile bırakıp gitmişse vedianın helaki halinde vedî zamin olmaz. Çünkü rızası ile gittiği için malik vediayı yenilemiştir. Aksi olursa tazmin gerekir. Vediayı talep eden vekil ise mutlaka tazmin gerekir. Çünkü vekil vediayı yenileyemez. Elçiye verilmeyen emanet zayi olursa tazmin gerekir.²⁹⁸

Eğer emanetçi emanetin tümünü hakimin hükmü olmadan emanet verenlerin birisine verirse, diğeri hissesine düşeni emanetçiye tazmin ettirir.²⁹⁹

Emanetçi ölüm hastalığına yakalandığında emaneti sahibine veya vekiline, bulamadığında hakime veya emin bilinen kimseye iade etmesi, buna da güç yetiremezse hakime iade edilmesini tavsiye etmesi gerekmektedir. Yapmadığında tazmin gerekir.³⁰⁰

Emanet bir zulmü önlemek kastıyla da verilmeyebilir. Meselâ: Vedia olan kılıç ile mudi, müstevda veya başka birini öldürecekse vermeyebilir. Sonra telefinde tazmin gerekmez. Yine vedi olan bir borç veya ikrâr senedi, bunları inkâr maksadıyla

²⁹⁶ İbn Humam, a.g.e., V/487; *Muğnil-Muhtaç*, s. 90.

²⁹⁷ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/154.

²⁹⁸ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/157.

²⁹⁹ *Fetavay-ı Hindiyye*, s. 164-165.

³⁰⁰ eş-Şirbini, a.g.e, III/83.

istendikte müstevda vermektan imtina ile, meşru bir şekilde faydalanacağı belli oluncaya kadar geciktirebilir.³⁰¹

İki kişi bir adama, ölçülen ve tartılan cinsden mallarını emanet bıraksalar sonra biri gelip hissesini almak istese, diğeri gelmediği müddetçe ona hissesini vermesi ile emredilmez.

Emanetçi "Bana emaneti falan adama bırakmamı emretmiştin." der ve mal sahibi de bunu yalanlarsa, emanetçinin o malı tazmini gerekir. Ancak buna şahit getirirse veya mal sahibi kendisine verilen yeminden çekinirse bu takdirde ödemesi gerekmez.³⁰²

1.9. UNUTMAK İHMAL VEYA HATA İLE VADİAYI TELEF ETMEK

1.9.1. Unutmak

Emanetçi "Emaneti yanıma koydum; orada unutarak kalktım emanet zayı oldu." derse onu tazmin eder. Evinden, bağından başka bir yere emaneti gömdüğünü ve unuttuğunu söyleyen tazminat öder. Emanetçi yatarak uyuduğunda emanetin zayıinde tazminat öder.³⁰³

Vedi, vediaı sahibi tarafından kendisine bırakıldığı yerde veya başka bir yerde unuttur da zayı olursa tazminat öder. Vedi, bir elçi aracılığıyla, sahibinden izinsiz vediaı sahibine geri göndermesi anında telef ve zayı olursa vedi tazminat öder.

İmam Şafii'ye göre vedi yanındaki vediaı güvensiz bir yere bırakır veya bir yerde unuttur veya zorlanarak da olsa vediaının muhafaza edildiği yeri bir zalime anlatır veya vediaı ona teslim ederse tazminat öder. Yerini anlatmadığı halde zalim zorla alırsa tazminat gerekmez.³⁰⁴

1.9.2. İhmal ve Hata ile Telef

Bir kimse, nezdinde bir diğerrinin malı kaza sonucu telef olduğu durumda mal sahibinin izni olmadan o malı almışsa bedelini tazmin etmek mecburiyetinde kalır.

³⁰¹ Bilmen, *Hukuku'l-İslamiyye*, IV/170.

³⁰² el-Mevsili, a.g.e, III/27-28.

³⁰³ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/127, 135.

³⁰⁴ Ceziri, a.g.e., III/228.

Eğer sahibinin izniyle almışsa yedinde emanet olduğu için bedelini ödemez. Fakat değeri tayin edilerek satın alma şeklinde değeri belirlendiği durumda tazmin lazım gelir.³⁰⁵

Kendisine vedia olarak bırakılan kimsenin hizmetkârı, yedinde vedia olarak bulunan birşeyi düşürüp telef etse tazminat ödemekle yükümlü olur.³⁰⁶ Emanetçi "emaneti düşürdüm" derse, onu tazmin eder.³⁰⁷ Baba ihtiyacı olmaksızın küçük çocuğunun malını telef etmişse zamindir.³⁰⁸

Malikiler'e göre: Elindeki bir şeyin vedia üzerine hataen bile düşüp onu kırması veya telef etmesi tazmini gerektirir. Çünkü insanların mallarını ve vedialarını koruyup gerekli ihtiyat tedbirlerini almak vacibtir.³⁰⁹ Vedinin yanındaki vediayi ihmal etmesi ve onu telef edecek durumları önlememesi havalandırma, hayvana yem ve su vermesi gibi hususlar Şafii'ye göre tazminatı gerektirir.³¹⁰

Emanetçi, "Emaneti evime veya başka bir yere gömdüm." dese, gömdüğü yeri beyan etmese bile zamin olur.³¹¹

Hanbeliler'e göre: Vediayi tehlikenin başgöstermesi halinde kendi haline terkeder veya muhafaza da ihmalkârlık gösterirse zayi olursa tazminat öder.³¹²

1.10. Vediayi Defnetmek

Hanefiler'e göre defnettiği yer, koyduğu bir işaretle bilinirse tazmini gerekmez, değilse gerekir. İşaret koymayacak durumda idiye yine gerekmez.³¹³

Yine bir fitne anında harab bir haneye bırakmış olunca bakılır: eğer ortalığa atmış ise telefi halinde tazmin eder, toprağa kuyulmuş ise etmez.³¹⁴

³⁰⁵ Mecelle, Mad.771.

³⁰⁶ Mecelle, Mad.778.

³⁰⁷ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/126.

³⁰⁸ İbn Abidin, a.g.e., V/669.

³⁰⁹ Ceziri, a.g.e, III/226.

³¹⁰ Ceziri, a.g.e., III/233.

³¹¹ İbn Abidin, a.g.e, V/674.

³¹² Ceziri, a.g.e., III/233.

³¹³ *Fetavay-ı Hindiyye*, VI/196.

³¹⁴ Bilmen, a.g.e., IV/160.

1.11. Vedianın Çalınması

Bir saatçi, kendisine tamir için verilen bir saati dukkânında bırakmakla saat geceleyin çalınırsa buradaki örf ve adete bakılır: eğer orada dükkanların bekçisiz bırakılması mutad ise tazmin lazım gelmez, mutad değilse dükkan bekçisiz bırakılmış olduğu takdirde saatçiye tazmin lazım gelir.³¹⁵

Normal bir şekilde muhafaza ederken müstevdam yanından vedia çalınsa, kendi malından bir şey çalınсын çalınmasın Hanefiler'e göre tazmini gerekmez.³¹⁶

İbni Teymiyye: "Kendi malıyla muhafaza ederken sadece vedianın çalındığını iddia eden müstevdaa tazmin gerekir." demiştir.³¹⁷

2. TAZMİNİ GEREKTİRMEYEN DURUMLAR

Emanetçi bir özürden dolayı emaneti bir başkasına verse, özür ortadan kalktıktan sonra geri almazsa, emanet ikinci kişinin elinde helak olduğu takdirde zamin olmaz. Aslında emanetçi emaneti bir başkasına vermekle zamin olur, fakat burada bir özürden ötürü verdiği için tazmin sözkonusu olmaz.

Bir kimse başkasının evine ev sahibinden habersiz bir şey koysa, konulan şey zayi olsa, ev sahibi tazmin etmez. Çünkü ev sahibi korumayı üzerine almamıştır.³¹⁸

Emanetin suya gark olmasından korkan emanetçi onu başka bir gemiye nakleder ve zayi olursa tazminat gerekmez. Evin etrafını ateş sarınca da böyledir.³¹⁹

Emanet başkasının evine bırakıldığında, ikinci emanetçi emaneti korursa tazminat gerekmez. Emanet sahibi emaneti verirken bunu şu odaya, şu cüzdana bırak derse o da başka bir odaya veya sandığa bıraksa tazminat gerekmez.³²⁰

Vedia akdi bir emanet akdi gibidir. Emanetçinin kusurlu davranışı bulunmadığı müddetçe telefi halinde tazmin gerekmez.³²¹

³¹⁵ Bilmen, a.g.e., IV/160.

³¹⁶ *Fetavay-ı Hindiyeye*, IX/346.

³¹⁷ Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-Sünne*, Kahire Ts. III/321-322.

³¹⁸ İbni Abidin, a.g.e., V/663.

³¹⁹ Halebi, *Mülteka Tercümesi*, III/337; *Fetevay-ı Hindiyeye*, IX/118.

³²⁰ *Fetevay-ı Hindiyeye*, IX/118-122; Halebi, a.g.e., III/331.

³²¹ eş-Şirbini, a.g.e., III/81.

Müstevda vediaı sahibinin izniyle veya izni olmaksızın kendiliğinden kendi malıyla karıştırırsa tazmini gerekmez, karışıma hisseleri nispetinde ortak olurlar. Sandığa koyduğu vedia kesesi yırtılıp içindeki altınların kendi altınıyla karışması gibi.³²²

Emaneti korumaya kadir küçük oğul aileden olmaz ise zayıinde emaneti baba tazmin etmez. Aile içinde olmayan köle de aynıdır. Ayrı yaşayan ve nafakası verilen eşe bırakılan emanetin zayıinde kocasına tazminat gerekmez. Bir kimse, kölesine, hizmetçisine veya ailesinden büyük oğluna bir emanet bıraksa zayıinde tazminat gerekmez. Hanımına bırakılmaması şartı ile bırakılan emanet, hanıma teslim edilir ve zayı olursa tazminat gerekmez.

Bir kimse, bir şeyi kendi ailesinden olmayan vekiline veya emin bir kimseye emanet bırakınca zayıinde tazmin gerekmez. Ortak olan iki sarraftan birisi diğerine emanet bırakır o da zayı ederse tazmin etmez.³²³

Bir kimsenin yanında bulunan emanete ayrı ayrı iki kişi sahib çıksalar, fakat delil getirmeseler, o da inkâr etse, ondan yemin talep etseler, emanetçi altı durumdan birini yapabilir:

1. İkisine de ikrâr etmesi.
2. Yeminden kaçınması.
3. İkisine de yemin etmesi.
4. Birisine ikrâr, diğerinden yeminden kaçınması.
5. Birisine yemin etmesi, diğerinden kaçınması.
6. Birisine ikrâr etmesi, diğerine yemin etmesi.

Emanetçi emanetin geri verilmesinde veya helakinde yemin ettiği gibi emaneti inkâr ettiğinde de yemin etmesi gerekir. Yemin ettiği takdirde her ikisine de hiç bir şey ödemez. Birine ikrâr etmesi diğerinin hak sahibi olduğunu göstermez.

³²² İbni Abidin, a.g.e, V/669.

³²³ Fetavay-ı Hindiyeye, IX/116-117.

Üzerinde yetim malı olan bir kimse, bir şey hediye etmediği takdirde malın zayi olacağı korkusuyla, yol güzergâhı üzerinde olan bir zalime bir miktar mal verse, verdiği zamin olmaz.³²⁴

İşaretle verilen izin, açık olarak verilen izin gibidir. Fakat açık yasak varsa işarete itibar edilmez.

Bir kimse, birinin izniyle evine girdiğinde ortada duran kadehle su içmeye işaret yoluyla izinlidir. Su içerken kadeh düşüp kırılrsa tazminat lazım gelmez.³²⁵

Güvenceli yolda emaneti taşıyan, zayınde tazmin etmez. Yola çıkma zorunluluğu olan emanetçi, emanetin zayınde tazmin etmez.³²⁶ Müşterek işçi zamin olmaz. Çünkü o korumak için değil çalışması için kirâlanmıştır.³²⁷ Hamamcı ve hancı gibi emin kimselerin üzerine tazmin şartı koymaları geçersizdir.³²⁸

Bir adam dokuz yaşından büyük bir çocuğa insanlara su versin diye bir kabı verdiğiğinde, bu çocuk gafletinden dolayı o su kabını zayi etse, tazminat gerekmez.³²⁹

Malik, emanetçiye, emaneti olduğu gibi filana ver der, o da verdim, derse alan şahıs, almıdım, derse emanetçinin sözü geçerli olur. Tazminat gerekmez.³³⁰

Emanetçi emaneti malikin izni ile kendi malıyla karıştırırsa o zaman malik ile emanetçi mülk ortaklığı ile ortak olurlar, zayınde tazmin gerekmez. Yine emanetçinin müdahalesi olmadan iki para karıştırırsa tazmin gerekmez.

Vasi çocuğun malını kendi malıyla karıştırır ve mal zayi olursa, zamin olmaz. Malı kendi malı ile karıştıran mütevellî, hakim, komisyoncu ve vasi zamin olmaz.³³¹

Emanetçi emanet istendiğinde, çalındı, derse zamin olmaz. Emaneti koyduğu yere, işaret koyarsa, etrafı çevrili, kilitli bağa gömerse zayınde tazmin gerekmez.³³²

³²⁴ İbni Abidin, V/674.

³²⁵ Mecelle, Mad.772.

³²⁶ Fetavay-ı Hindiyeye, IX/123.

³²⁷ İbni Abidin, V/664.

³²⁸ İbni Abidin, V/666.

³²⁹ Fetavay-ı Hindiyeye, IX/129.

³³⁰ Fetavay-ı Hindiyeye, IX/174.

³³¹ İbni Abidin, V/669.

³³² İbni Abidin, V/674.

Emanetçi veya vasi, yanındaki malın bir kısmını vermesi için tehdit edilse, eğer kendisinin veya bir uzvunun helakinden kortuğu için verirse zamin olmaz. Hepsinin gitmesinden korkuyorsa bir miktar vermesi halinde mazurdur.³³³

Emanetçi emanet mala binmek, giymek veya hizmet ettirmek yahut ayrıca başka birisine emanet etmek sureti ile tecavüzde bulunur ve sonra da bu tecavüzü kalkarsa, mal sahibine birşey ödemez.³³⁴

Yaz mevsiminde yanına yün emanet bırakılan adam, kuruması için yünü güneşe bırakmasa, yün güvelenerek zayi olsa, emanetçi zamin olmaz. Emanet malı fareler yerse veya telef etmiş olsa eğer koyduğu yerde fare deliği yoksa, tazmin gerekmez.³³⁵

Emanetçi emaneti kendi yanından ayrılmayan bir kimseye verse, mesela emanet bırakılan hayvanı kendi kölesine, kadınların koruyacakları bir emaneti kendi karısına verse o emanet zayi olsa tazmin etmez.³³⁶

Vediayı alan kimse, vediayı bizzat veya emin bir kimse vasıtasıyla geri verir. Emin kişi vasıtasıyla geri vermek için gönderirken yetişmeden vedia kabahat ve kusur olmadan telef ve kaybolursa tazminat gerekmez.³³⁷

Vedia sahibi kaybolduğunda üzerine geçimi temin edilen kimsenin müracaatı üzerine hakim, kaybolan kimsenin vedia olan parasından o kimseye nafaka takdir ettiğinde vediayı alan kimse o paradan sarfetse tazminat lazım gelmez.³³⁸

Emanetçi, emaneti başının altına koyması, üzerine yatması, önüne bırakarak uyuması halinde zayiinde emaneti tazmin etmez.³³⁹ Emanet bırakılan eşya kullanma amacıyla değil de kaza ile zayi olursa tazmin gerekmez.³⁴⁰

Emanet malik tarafından istendiğinde, emanetçinin vermeye gücü yetmediğinde malik rızası ile giderse tazminat gerekmez, yerinden nakledilmeyen emanet zayiinde tazminat gerekmez.³⁴¹

333 *Fetavay-ı Hind iyye*, IX/138; İbni Abidin, V/674.

334 *el-Mevsili, el-İhtiyar*, III/27.

335 İbni Abidin, a.g.e., V/675.

336 Halebi, a.g.e., III/339.

337 Mecelle, mad.795.

338 Mecelle, Mad.799.

339 *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/135.

340 *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/135.

341 *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/135.

Malik fitne gününde malını ister, emanetçi de fitneden dolayı veremez ise zayiinde tazminat gerekmez.³⁴²

Emanetçi malı vermeye muktedir değilse veya kendi nefsinden yahut malından korkuyorsa, meselâ kendi malı emanetle birlikte saklı ise zayiinde zamin olmaz.³⁴³

Emanetçi On Şeyde Zamin Değildir:

Vakıf nazırı, vakıf arazisinden gelen geliri emanet olarak verse de açıklamadan aniden ölse zamin değildir. Beyan imkanı yoktur. Hastalık halinde ölürse zamin olur. Arazinin bedelini bildirmeden ölürse zamin olur.

Kadı yetimin mallarını bildirmeden ölürse tazmin gerekmez. Başkasına emanet etmesi halinde de tazmin gerekmez.

Devlet başkanı ganimet malını, bir gaziye emanet verdiğini bildirmeden ölse, zamin olmaz.

Rüzgarın kapısını açarak habersiz bir şey attığı kimse malın zayiinde tazmin etmez.

Mal sahibi tarafından evine habersiz bir şey atılan kimse malın zayiinde tazmin etmez.

Baba, dede, hakim ve bunların vasileri ve mahcurlar ve varis ellerinde bulunan emanetler zayı olduğu takdirde zamin olmazlar.³⁴⁴

Birisi diğerine bin lira vererek, "Bunu bugün falan kimseye ver." dese, o da onu o gün vermese ve para zayı olsa zamin değildir. Malik "Emanetimi bugün getir." dese, emanetçi de, "getiririm" dediği halde götürmese, o mal helak olsa emanetçi zamin olmaz. Çünkü emanetçinin görevi teslim değildir.

Malik emanetçiye, "Emaneti falan kimseye ver." dese o da, "verdim" dese, vereceği adam, "vermedi" diyerek yalanlasa, emanet de zayı olsa, emanetçi emin olduğu için yemin ederse sözü tasdik edilir.³⁴⁵

³⁴² *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/156.

³⁴³ İbni Abidin, V/665; *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/155.

³⁴⁴ İbni Abidin, a.g.e., V/666 vd.

³⁴⁵ İbni Abidin, a.g.e., V/674.

Vedia, kusur ve ihmal bulunmaksızın herhangi bir sebeble telef veya zayi olsa tazmin gerekmez. Ücret tayin edilmemiş ise sakınması mümkün olsun, olmasın, telef veya zayiinde tazmini gerekmez.

Hanefi imamlarına göre vedia akçesinden bir miktarını harcamak üzere aldığı halde, kullanmadan yerine koysa, zayiinde tazmin lazım gelmez.

Müstevda, vedia olan yüzüğü küçük parmağına veya onun yanındaki parmağına taksa telefinde tazmin gerekir. Fakat orta, şehadet veya baş parmağına takmışsa tazmin gerekmez. Müstevda kadın olunca herhangi bir parmağına takmış olursa bile tazmin gerekir. Bu suretle vediaı kullanmış sayılırlar. Erkeklerin yüzükleri orta, şehadet ve baş parmağa takmaları ziynet için değil, hıfz içindir.³⁴⁶

3. TAZMİN KONUSUNDA DİĞER HUSUSLAR

Emanet olan hayvan hastalansa, emanetçi birisine onu tedavi etmesini söylese adam tedavi ederken hayvan ölse, malik hayvanını dilerse emanetçiye dilerse tedavi edene tazmin ettirir.³⁴⁷

Vedianın tazmini lazım geldiğinde piyasada benzeri bulunan şeylerdense benzerini, benzeri bulunmayan şeylerdense tazmini gereken günkü kıymetini vermek lazım gelir.³⁴⁸ Vediaı teslimde teslim yeri belirtilmelidir.³⁴⁹

Emanetçiye, çocuk ve deli gibi ehliyetsiz kişiler tarafından bir mal emanet edilmek istendiği zaman, emanetçi kabul etmeyecektir. Zira sözkonusu şahısların emanet vermeleri caiz değildir. Emanetçi kabul ettiği taktirde emanet malın telef halinde tazmin eder.

Ancak o malın helakinden korkuyorsa ve hasbeten helak olacak malı muhafaza için alıyorsa telef halinde tazmin etmez. Bunun aksi olduğu takdirde mal telef olursa çocuk veya deli mesul duruma düşmez. Kendileri telef etmeleri halinde tazmin gerekir.³⁵⁰

³⁴⁶ Bilmen, a.g.e, IV/173-178.

³⁴⁷ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/139.

³⁴⁸ Mecelle, Mad.803.

³⁴⁹ Mecelle, Mad.797.

³⁵⁰ eş-Şirbini, a.g.e, III/80-81.

Emanetçiye bir zalim musallat olup zorlarsa, zorlama neticesinde emaneti teslim ederse malik emanetçiyi tazmin eder. Emanetçi de zalimden alır. Başka bir kavle göre emanetçi tazminat ödemez.³⁵¹

Birine bir hayvanı emanet edip yemini vermemesi durumunda telefinde tazmin eder. Maliki yemlemesi için emanetçiye yem verdi ise ondan verir, vermediği takdirde emanetçi malikine veya vekiline müracaat eder. Onlar yoksa hakime müracaat eder. Emanetçi emanet hayvanı yemlemeğe sulamaya emin bir insana verip gönderirse telefinde tazmin etmez.³⁵²

Malik köle veya cariyesini emanetçiye verir, o da kasden öldürürse kısas gerekir. Hataen öldürürse fidye verir.

Emanetçinin malikde alacağı varsa alacağına karşılık malikin emanetini alır ve yakınında olursa alacağını tahsil eder. Bir adamın yanında, diğer birinin bin dirhemi bulursa, malik, emanetçiye "Bu emanet senin benim üzerinde olan hakkına karşılıktır." der ve bu emanet zayi olursa, bu durumda bu mal emanetçinin malı olarak zayi olur. Emanetçi malikten habersiz, hakimin izni olmadan emanet için harcadığını hibe etmiş sayılır. Hakimin izni ile emanetten harcama yapabilir veya hakimin izni ile onu satar, bedelini yanında tutar. Hakim emanet hakkında en uygunu ne ise onu yaptırır.³⁵³ Deliren emanetçiye hakim bir veli tayin eder ve veli delirenin malından emanetleri öder.³⁵⁴

Ücretle hıfz için ida' olunan bir mal, sakınması mümkün olan bir sebeble telef veya zayi olursa tazmin lazım gelir. Bir kimse ücretle malını hıfz için teslim etse, o mal hırsızlık gibi korunması mümkün bir sebeble zayi olsa tazmin lazım gelir.³⁵⁵

İmam Züfer ve İmam Şafii'ye göre, teaddi kusur, ihmal giderilmekle tazminden beri olunmaz. Çünkü müstevda' muhafaza muhalefette bulunmakla tazmine dahil olmuş olur ve ida akdi bozular. Şafii'ye göre, altın ve gümüş akçe kabilinden olan bir vediaı sarfetmek üzere çıkardı mı, kusur etmiş sayılır. Artık bunun yerine aynen ve misliyyen koysa bile tazminden kurtulamaz. Hanbeli mezhebine göre de kusur ile ida akdi sona ermiş olur. Yalnız kesenin ağzını açsa akid sona ermiş olur. Müstevda

³⁵¹ eş-Şirbini a.g.e, III/88.

³⁵² eş-Şirbini, a.g.e, III/85.

³⁵³ *Fetavay-ı Hindiyye*, IX/178, 180.

³⁵⁴ *Fet avay-ı Hindiyye*, IX/196.

³⁵⁵ Bilmen, a.g.e., IV/173.

vediyayı kapısı açık bir hanede, hamamda, yolda veya mescidde bir muhafız bulunmaksızın bıraksa da vedia zayi olsa tazmin gerekir.³⁵⁶

4. VEDİALARIN TAZMİNİNDE ZAMAN

Bir vedianın tazmini gerektiğinde misliyattan ve mislin kıyemiyattan ise tazmini gerektiren şeyin meydana geldiği gündeki kıymetini vermek gerekir.³⁵⁷

Müstevda vediaı sahibinden izinsiz birkaç defa kullansa da telef olsa, ilk kullandığı zamanki kıymetini tazmin eder. Bir müstevdanın yanındaki vedia kusuru ile helak olduğunda bakılır: eğer vedia buğday, arpa gibi misliyyattan ise bunun mislini vermek icabeder. Velev ki fiyatı alçalıp yükselmiş olsun. Fakat elbise gibi kıyemiyattan ise bunun telefi vaktindeki kıymetini vermek icab eder.

Yine müstevda, kıyemiyattan olan bir vediaı sahibinden izinsiz başkasına ödünç veya kirâya verse de o şahsın elinde telef olsa, telef olduğu zamanki kıymetini değil, malı verdiği zamanki kıymetini tazmin lazım gelir. Çünkü emanet o zamandan itibaren gasba dönüşmüş olur.³⁵⁸ Müstevda vediaı sahibinin izni olmaksızın defaat ile kullansa, sonra telef olsa, kullandığı zamandaki kıymetini verir.

Müstevda, kıyemiyattan olan bir vediaı inkâr ettiği halde mudi, idai ve bu inkâr zamanındaki kıymetini ispat etse bu kıymeti tazmin eder. Bu zamandaki kıymeti belli olmayınca, ida günündeki kıymeti lazım gelir. Şayet şahidler vedianın kıymetini asla bilmedikleri halde, müstevda, "Vedianın inkâr günündeki kıymeti şu kadardır." diye ikrâr eylese bu miktar ile mahkum edilir. Daha ziyade olmadığına dair müstevdea yemin verdirilebilir.

Bir gemi kaptanı başka beldede bulunan bir şahıs götürmek üzere kendisine teslim olunan eşyanın bir kısmını fırtınadan kurtulmak için denize atsa bunun bu attığı zamanındaki kıymetini tazmin eder. Mestevda, vedianın halini bildirmeyip vefat etse vefatı günündeki kıymetini tazmin etmesi lazım gelir.³⁵⁹

³⁵⁶ Bilmen, a.g.e., 176-179.

³⁵⁷ Mecelle, Mad.803.

³⁵⁸ Bilmen, a.g.e., IV/183.

³⁵⁹ Bilmen, a.g.e., I/184.

IV. BÖLÜM

AKDİN SONA ERMESİ VE VEDİA'NIN İADESİ

1. AKDİN SON BULDUĞU DURUMLAR

İade vedia akdinin üç hükmünün üçüncüsüdür.³⁶⁰ Vedia akdi, malik veya emanetçiden birinin ölümü, delirmesi, bunalması, emanetçinin emaneti muhafazasından vazgeçmesi, malikin emanet malı satması veya hibe etmesi durumlarında son bulur. Bu durumlarda emanetçiye düşen görev, emaneti yetkili kişiye vakit geçirmeden iadesidir. Malik ile emanetçi her an vedia akdini feshedip malı geri alma ve geri verme yetkisine sahiptirler.³⁶¹

2. İADE'NİN ŞEKLİ VE KEYFİYETİ

2.1. İadenin Zamanı

Vedia akdinin son bulma sebeplerinden biri gerçekleştiği andan itibaren vedianın geri iade edilmesi gerekir. Ancak zaman darlığı uzaklık, yolun korkulu oluşu ve taşımadan acizlik gibi bir sebeble geciktirmek kusur sayılmaz.³⁶² Nefs veya mal korkusu vedianın iadesine mani teşkil eder.³⁶³

2.2. İade Edileceği Yer

Vedianın sahibine red ve tesliminde mekan-ı ida muteberdir. Mesela İstanbul'da ida olunan meta İstanbul'da teslim olunur. Edirne'de teslim etmek üzere müstevdaa cebr olunamaz. Vedianın red ve teslimindeki külfet ve masraflar mudia aittir.³⁶⁴ Emanet alan, malı sahibinin evine bırakırsa da kendisine teslim edilmese zayiinde ödenmesi gerekir.³⁶⁵

³⁶⁰ Vedianın diğer hükümleri için bkz. bu tezimiz s.41.

³⁶¹ eş-Şirbini, a.g.e,/81.

³⁶² Mecelle, Mad.794.

³⁶³ Bilmen, a.g.e., IV/170.

³⁶⁴ Mecelle, Mad.794; Bilmen, a.g.e, IX/168.

³⁶⁵ el-Mevsili, a.g.e, III/28.

2.3. Vediaıı İade Edecek Kişi

Müstedva vediaıı bizzat kendi yahut emini ile red ve iade edebilir.³⁶⁶ Müstedva vediaıı sahibine bizzat red ve iade edebileceği gibi emini vasıtasıyla da gönderebilir. Yolda kusursuz telef olursa tazmin lazım gelmez.³⁶⁷

2.4. Vedianın Teslim Edileceği Şahıs

Vedia bizzat sahibine, vekiline veya elçisine teslim edilir. Vekil veya elçisinin durumu delil ile isbat edilmelidir. Mudi vefat etmiş olursa, vedia varisine verilir.³⁶⁸

Vedianın mudi tarafından müstedvan yanına vedia olarak bırakılması bir teslimdir. Müstedva, tarafından mudiin yanına konulması da bir red ve iadedir. Emanetçi, emaneti mudiinin veya vekilinin kabz edebileceği bir hale getirip kabzına ruhsat verince onu red ve iade etmiş, sahibine teslim etmiş olur.³⁶⁹

2.5. Teslim Edilecek Şey

Geri vermek gerektiğinde aslanan bizzat vedia ne ise onu iade etmektir. Ancak vedianın bizzat kendini vermek mümkün olmazsa kıyemi ise kıymetini, misli ise mislini vermek gerekir.³⁷⁰

Vedianın kendiliğinden olan gelir ve menfaatleri sahibinindir. dolayısıyla vedia ile birlikte verilmesi gerekir.³⁷¹

3. VEDIA İLE İLGİLİ BAZI DAVALAR

3.1. Vedianın Aslını İnkâr Davası

Malik, vediaıı emanetçiden istese, emanetçi de onu inkâr etse, sonra iksâr etse bile zayıinde onu öder. Çünkü inkâr etmekle onu gasbetmiş olur. Ama başkasının

³⁶⁶ Mecelle, Mad.795.

³⁶⁷ Bilmen, a.g.e, IV/170.

³⁶⁸ Mecelle, Mad.802.

³⁶⁹ Bilmen, a.g.e. IV/168.

³⁷⁰ Mecelle, Mad.803.

³⁷¹ Mecelle, Mad.789.

yanında inkâr etse, gasbetmiş olmaz.³⁷² Müstevda kendisine bir mal ida edilmiş olduğunu malikin iddiasına karşı inkâr etse, müstevdân sözüne inanılır. Müstevda yemin etmez veya vedia delil ile sabit olursa tazminat gerekir.

İmam Şafii ve İmam Ahmed'e göre de müstevda, vediayi beyyine ile şahidler huzurunda alsa bile reddi hakkında sözü beyyinesiz kabul olunur. İmam Malik'e göre ise beyyine ile alınca, geri verdiği hakkındaki sözü beyyinesiz kabul olunmaz. Mudi, böyle beyyine ile verince güya müstevdea muhafaza hususunda emniyet göstermiş olduğu halde reddi husunda göstermemiş olur.³⁷³

3.2. Vedianın Keyfiyetinde İhtilaf

Vedianın kıymetinde, miktarında veya vasfında ihtilaf olması halinde söz müstevdândır. Meselâ: Bir kimse bir şahsa kese içinde olarak veya saymaksızın bir miktar para ida edip de sonra "Para şu kadar fazla idi." diye iddia etse, şahsa yemin verilmez. Meğer ki "Para şu kadar fazla idi, onu bu şahıs zayi etti veya hıyanette bulundu." diye dava etsin. O zaman da davasını isbat gerekir.³⁷⁴

3.3. Vediayi Telef Veya İade Davası

Müstevda elinde vedia olan havyana sahibinin izni olmaksızın binip giderken hızlı sürmesinden veya herhangi bir sebepten dolayı telef olsa veya çalınsa tazmin gerekeceği gibi zayıflayıp kıymetine noksanlık arız olsa bunu da öder.³⁷⁵

Müstevda, vediayi gereği gibi koruduktan sonra zayi olduğunu veya sahibine verdiğini iddia etse sözü kabul edilir. Fakat ekseriyete göre yemin de istenir. İmam Malik'e göre vedia beyyine ile verilmiş ise iade iddiası ancak beyyine ile kabul edilir.³⁷⁶

³⁷² Halebi, a.g.e., III/338; Mevsili, a.g.e., II/27.

³⁷³ Bilmen, a.g.e., IV/184, 185.

³⁷⁴ Bilmen, a.g.e., IV/185.

³⁷⁵ Bilmen, a.g.e., IV/175.

³⁷⁶ İbn Rüşd, a.g.e., II/368.

3.4. İzinle Başkasına Verme Davası

Müstevda, vediaıy sahibinin izni olmaksızın bir şahsa ida edip sonra da telef olmakla: "Ben vediaıy o şahısdan geri almıştım, sonra benim elimde telef oldu." diye iddiada bulunsa, mudi ise onun şahsın elinde telef olduğunu dava etse söz yeminle mudiin olur. Müstevda beyyinesiz tasdik olunmaz. Beraeti hususundaki iddiası beyyinesiz tasdik edilmez. Delil getirirse tazmin gerekmez.³⁷⁷

3.5. Teaddi Veya Kullanma Davası

Emanetçi, emanet olarak yanında bulunan elbiseyi giymek, hayvana binmek, yahut emanet köleye hizmet ettirmek suretiyle hıyanetlikde bulunursa, bunları öder. Hıyanetliğı kaldırır, yanında bulunan emanetleri sahibine verirse onları ödemez.³⁷⁸

Mudi, vediaya kusur edildiğini, meselâ hayvan olup da binildiğini, libas olup da giyinildiğini veya köle olup da istihdam edildiğini iddia, müstevdea da bu kusurun bilahare izale edilmiş olduğunu ifade etse söz müdiin olur.

Bu halde bu kusurun giderildiğini ikrar ederse müstevdam ifadesini kabul etmiş olur. İnkâr ederse müstevda üzerine beyyine getirmesi lazımdır. Çünkü müstevda esasen kusuru itiraf etmiştir. Artık izalesi hakkındaki sözü muteber olmaz.³⁷⁹

3.6. Bir Vediaıy İki Kişinin Sahiplenmesi

Bir kimsenin yanında bin dirhemi olup, iki şahıstan her birisi: "Ben, bu bin dirhemi, bu kimsenin yanına emanet koydum." diye dava ettiklerinde, o kimse bu bin dirhem onların olduğunu inkâr etse herbirinden davalara uygun şahid istenildiğinde, şahid getirmekten aciz olsalar, bu kimseye yanında bulunan bin dirhem onlara ait olmadığına dair yemin etmesi teklif edildiğinde, yemin etmekten kaçınsa, o bin dirhem davacı olan iki şahsın olur, o kimse, her birine biner dirhem alması için, o iki şahsa bin dirhem daha öder. Çünkü o şahıstan her birisi biner dirhem dava etmiştir.³⁸⁰

³⁷⁷ Bilmen, a.g.e, IV/185-186.

³⁷⁸ Halebi, a.g.e, III/338.

³⁷⁹ Bilmen, a.g.e., IV/185.

³⁸⁰ Halebi, a.g.e., III/340.

3.7. Vediayı Gasb Davası

Emanet sahibi, emanetini, emanetçiden istese, emanetçi emanetleri teslim edecek durumda iken onları vermeyip alıkoysa, bundan sonra emanetler telef ve zayi olsa, emanetçi gasbedici olduğundan onları öder.³⁸¹

3.8. Vedianın Malikin Ailesine Harcanması Davası

Müstevda, vediayı mudiin izniyle evlad ve iyalinin nafakalarına sarfeylediğini veya fukaraya tasaddukda bulunduğunu iddia ederse bakılır, eğer mudi izin verdiğini ikrar ederse söz müstevdandır. İnkâr ederse söz mudi'in olur, müstevdan bu izni isbat etmesi lazım gelir. İspat edemediği takdirde, mudiin yeminiyle beraber müstevdea tazminat gerekir. Mudi yemin etmese, müstevda tazminden kurtulur.³⁸²

3.9. Vediayı Vekil Veya Elçiye Verme Davası

Emanetçi: "Bana emaneti falan adama bırakmamı emretmiştin." der ve malik de bunu yalanlarsa, emanetçinin o malı tazmini gerekir. Ancak şahit getirirse veya malik yeminden çekinirse tazmin gerekmez.³⁸³

³⁸¹ Halebi, a.g.e., III/337-38.

³⁸² Bilmen, a.g.e., IV/186.

³⁸³ el-Mevsili, a.g.e., III/28.

SONUÇ

Lugatte güven, emin olmak anlamına gelen "emanet" istilahi olarak "güvenilen bir kimseye koruması için geçici olarak tevdi edilen şey" anlamına gelmektedir. Kelimeyi bu manada kullanmak daha yaygındır.

Gerek Kur'an-ı Kerim'de, gerekse hadislerde emanet kavramı geçmektedir. Bu ayet ve hadislerde emanet kavramı değişik manalarda kullanılmıştır. Özet olarak: Bir kimseye koruması için bırakılan mal, insanın sahip olduğu ve geçici olarak verilen ruhi, bedeni, mali imkanlar, bir adamın emin ve güvenilir olması, devlet, ulu'l-emr, velayet, imamet, namus, insanların zimmetlerindeki bütün hakları, emirler, nehiyeler, farzlar, itaat, tevhid, akıl, marifetullah manalarında kullanılmıştır.

Emanetin güzelliği gayet açıktır. Çünkü insanların bir ihtiyacını giderme konusunda insanlara yardımcı olmak vardır. Fıkıh dilinde genel olarak emanet kelimesi vedia ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır. Bazı fıkıhçılar da emanetin genel bir kavram olduğunu, bu kavramın içine bir takım nesnelere girdiğini, vedia'nın da bunlardan biri olduğunu söylemişlerdir. biz de bu tezimizi bu doğrultuda geliştirmiş bulunmaktayız.

Emanet İslam'da mübah ve meşru bir akittir. Meşruiyeti hakkında kitap, sünnet ve icmaden deliller vardır.

Emanet kapsamına giren diğer nesnelere dolaylı olarak emanet hükümleri uygulanır. Vedia ise emanet kapsamına giren, emanet hükümlerini içeren yegane akittir.

Emanetlere layıkıyla riayet etmek, gerektiğinde sahiblerine iade eylemek, güzelce korumak, emanetleri ehline vermek, onlara hıyanetten kaçınmak emanetlerin genel hükümlerindedir. Vedia'nın rüknü açıkça, kinayeli sözlerle veya konuşmaksızın alıp vermek suretiyle icab ve kabulden ibarettir. Vedia'da emaneti veren, alan, vedia, sığa bulunmalıdır.

Şartlarına gelince, vedia'nın elde tutulması ve de ele geçmesinin mümkün olması, emanetçinin mükellef olması, vedia verenle alanın akıllı ve mümeyyiz olmaları şarttır.

Vedia'nın hükmü, alanın onu koruması, emanetin yanında bulunması ve sahibi isteyince onu sahibine iade etmesidir.

Mûda kendi malını nasıl, nerede muhafaza ediyor ise vediaı da orada muhafaza etmelidir. Vedianın emsalinin muhafaza edildiği yerde muhafazası gereklidir. Hanefiler'in ve Şafiler'in cumhuruna göre vediadan yer ve muhafaza ücreti alınabilir. Masraflar sahibine aittir. Kazancı ihtilafıdır.

Bulunan mal, ariyet, rehin, şirketi inan, gasbedilen mal, vekilde, mütevellinin elinde bulunan mallar bazı durumlarda ellerinde emanettir ve emanet hukukuna tabidirler.

Vediada taksiri olmadan zayıinde ve helakinde sorumluluk yoktur. Tazminat gerekli olmaz.

Vedi, vedianın muhafazasını terkederse, başkasına verirse, kullanır veya harcarsa, ayırtedilmeyecek şekilde karıştırırsa, açıklamadan vefat ederse, izinsiz sefere çıkarsa, malikin emrine muhalefet ederse, inkâr ve iade etmezse, unutmak, hata ve ihmâl ile vediada telef veya zayı olursa tazmin gerekir. Bunların dışında, kusuru olmadan zayı olursa tazmin gerekmez.

Vedia akdi malik ve emanetçiden birinin ölümü, delirmesi, bunalması, emanetçinin emaneti muhafazadan vazgeçmesi, malikin emanet malı satması veya hibe etmesi durumlarında vedia akdi son bulur. Bu durumlarda emanetçiye düşen görev emaneti yetkili kişiye vakit geçirmeden iadesidir.

Aslolan akit sona erince vediaı sahibine veya varisine iade etmektir. Özür dolayısıyla geciktirilebilir. Vedia sahibinden nerede teslim alındı ise, orada teslim edilir. Emanetçi malı hazırlar, kendisi veya emini aracılığı ile malike, vekiline veya elçisine teslim edebilir. Malın kendisini yoksa kıymetini verir.

Mütevda kendisine bir mal iade edilmiş olduğunu malikin iddiasına karşı inkâr etse, mütevdaın sözüne inanılır. Çünkü mütevdea emin kişidir. Vedianın kıymetinde, miktarında veya vafında ihtilaf olursa söz mütevdaındır.

Vedia akdi, taraflardan birinin ölümü veya vazgeçmesi, öldürülmesi, bunalması, malikin emanet malı satması veya hibe etmesi durumlarında son bulur.

Vedianın çeşitli durumlarına göre dava ile tazmini gereklidir. Vediada da gerektiğinde tazmin edilme davası açılır.

SUMMARY

Trust is the name of the thing which is given to a person to protect. The meaning of "trust" is too wide. In the Holy Qur'an Allah says that; "Allah enjoins you to give the trusts into the care of those persons who are worthy of trust..." (4:58). Giving trust is an indispensable necessity of life for human beings. In shopping, proxy, lukata (A thing found, which, after an interval, becomes the property of the finder), pawn, borrowing and lending, usurpation, renting and in companies the law of trust is used.

Bailment is the main contract of the trust contracts. Bailment has some circumstances. On some conditions if the bailment is lost it needs atonement. But if it is destroyed without any fault and neglect there is no need to atonement.

Bailment must be given back when it is wanted. By the returning of the bailment the contract is cancelled.

KAYNAKLAR

- Ahmed Davudoğlu, *Selamet Yolları*, İstanbul 1970.
- Ali Haydar, Ahıskalı Efendizâde, *Dürerü'l-Hükkam, Şerhi Mecelleti'l-Ahkâm*, İstanbul 1991.
- Alusi, Ebu'l-Fadl Şihabuddin Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meani Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim ve Sebi'l-Mesani*, Beyrut Ts. (Ö. 852/1449).
- Askalani, Şihabuddin Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer, *Ed-Diraye fi tahriri ehadisi'l-Hidaye*, Beyrut, Ts.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fikhiyye Kamusu*, Bilmen Yayınevi, İstanbul 1990.
- Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (ö.256/869), *Sahihu'l-Buhari*, İlim 2, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- el-Buti, M.Said Ramazan, *Fikhu's-Siyre*, Terc. Ali Nar, Orhan Aktepe Gonca Yayınevi, İstanbul 1992.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim*, Risale Bas.Yay.Dađ., İstanbul 1993.
- Cassas, Ebi Bekir Ahmed b. Ali er-Razi, *Ahkâmu'l-Kur'an*, Beyrut 1994.
- el-Ceziri, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fikhu ala'l-Mezahibi'l-Erbaa*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1990.
- Cürcani, Ali b. Muhammed, *Et-Ta'rifat*, Thk. Muhammed, b. Abdulhalik el-Kadi, Daru'l-kitabi'l-Lübnani, Beyrut I. Baskı, 1991.
- Damâd, Abdullah İbn eş-Şeyh Muhammed b. Süleyman Mağruf b. Damâd Efendi, *Es-Sermedi*, Daru'l-İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut Ts.
- Ebu Davut, Süleyman b. el-Eş'as (ö.275/888), *Süneni Ebi davud*, Vesaya 4, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Ebu'l-Ala el-Mevdudi, *Tefhimu'l-Kur'an*, İnsan Yay., İstanbul 1987.
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, I-IX, İstanbul 1982.
- Fetavay-ı Hindiyye*, (Terc. Mustafa Efe), Akçağ Yay., Ank. Ts.

- el-Firuzâbâdi (ö.817/1414), *El-Kamusu'l-Muhit*, Vedia Mad., Müessesetu'r-Risale, Beyrut 1986.
- Halebi, İbrahim, *Mevkufat-Mülteka Tercemesi*, Şerheden: Mehmed Mevkufati, Sad. Ahmed Davudoğlu, Saadet Yay., İstanbul Ts.
- Havva, Said, *El-Esâs-fi't-Tefsir*, Çev. M.Beşir Eryarsoy, Şamil Yayınevi, İstanbul 1989.
- İbn Rüşd, Abdu'l Velid Muh b. Ahmed İbn Rüşd el-Kurtubi Endülüsi, *Bidayeti'l-Müctehid ve Nihayeti'l-Muktesid*, Daru'l-Kutubi'l-İslami, 1983.
- İbni Abidin, M. Emin (ö.1252/1836) *Reddu'l-Muhtar ala'd-Dürrü'l-Muhtar*, Şerhi Tenviri'l-Ebsâr, Kahraman Yay., İst. 1984.
- İbni Arabi, Ebi Bekir Muhammed b. Abdillahi'l-Mağruf, *Ahkamu'l-Kur'an*, Daru İhyai't-Turasi'l-Arabiyye, Beyrut Ts.
- İbni Kesir, Ebu'l-Fida İsmail el-Kuraşi, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Daru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Ts.
- İbni Kudame, Ebu Muhammed Abdullah b. Ahmed el-Makdisi (ö.620/122), *El-Muğni*, Riyad 1981.
- İbni Manzur, Ebu'l-Fazl Cemalüddin (ö.711/1211), *Lisanu'l-Arab*, Daru'l-Mearif, Kahire Ts., Thk. Abdullah Ali El-kebir.
- İbnu'l-Humâm, Kemalüddin es-Sivâsi (ö.861/1457), *Şerhu Fethu'l-Kadir*, Daru'l fikr, II. Baskı, Beyrut, Ts.
- İmam Taberi, *Taberi Tefsiri*, İhtisar ve Tah. M.Ali es-Sabuni, S.A.Rıza, Ter. Mehmet Keskin, Ümit Yay., İstanbul 1995.
- Karakaş Vehbi, *Kur'an ve Hadislerin Işığında Emanet*, Zafer Yay., istanbul 1995.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslam Hukuku*, Nezir Yayınları, İstanbul 1991.
- el-Kasâni, Alaaddin (ö.587/1191), *Bedaii's-Senai fi Tertibi's-Şerai*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1986.
- Kefevi, Ebu'l-beka Eyyub b. Musa (1094/1683). *El-Kulliyat*, Thk. Adnan Derviş, Muhammed el-Mısri, Messesetu'r-Risale, Beyrut II. Baskı, 1993.
- Kurtubi, Ebu Abdullah Muhammed el-Ensari, *Camiu'l-Ahkam* (ö.380/990), Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1993.

- Kutup Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, Hikmet Yay., Mütercim: Emin Saraç, İ.Hakkı Şengüller, Bekir Karlığa, İstanbul Ts.
- M.A. ez-Zerka, *Çağdaş Yaklaşım ile İslam Hukuku*, (Çev. Servet Armağan), Timaş Yay., İst. 1993.
- Mecelle*, Sad. İbrahim Ural, Salih Özcan, Fey Vakfi, İstanbul 1995.
- el-Merğınani, Burhanuddin Ali b. Ebi Bekr (ö.593/1197), *El-Hidaye*, Kahire Ts.
- el-Mevsili, Abdullah İbn Mahmud İbn Merdud, *El-ihiyar*, Çağrı Yay., İstanbul 1987.
- Münavi, Abdurrauf, *Feyzu'l-kadir Şerhu Camii's-Sağır*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut, 1988.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. el-Haccac (ö.261/874), *Sahihu Müslim*, İmare 17, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- en-Neseft, Ebu'l-Bereket Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, *Tefsiru'l-Neseft*, Eda Neşriyat, İstanbul, Ts.
- er-Razi, Fahrudin, *Mefatihü'l-Ğayb*, Daru İhyai'l-Arabiyye, Beyrut, Ts.
- es-Sabuni, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Terc. Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Neşriyat, istanbul 1995.
- es-Serahsi, Şemsüddin, *El-Mebsüt*, Darü'l-Marife, Beyrut 1986.
- es-Seyid Sâbık, *Fikhu's-Sünne*, Daru'l-Feth, Kahire 1990.
- eş-Şirbini, Muhammed el-Hatib (ö.971 h.), *Muğni'l-Muhtac ila Marifeti Maani Elfazi'l-Minhac*, Matbaatu'l-İstikame, Kahire 1955.
- et-Tirmizi, Ebu İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö.279/892), *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Emanet Mad., X/81.
- ez-Zebidi, Zeynuddin Ahmed b. Ahmed b. Abdi'l-Latif, *Sahih-i Buhâri Muhtasarı Tecrîd'i Sarih tercemesi*, DİB, Mütercim: Kamil Miras, IX. Baskı 1988.
- Zeydan, Abdulkerim, *el-Medhal li diraseti'ş-Şeriatil-İslamiyye*, Bağdat, 1969.
- ez-Zuhayli, Vehbe, *El-Fikhu'l-İslami ve Edilletuh*, Daru'l-Fikr, Dimaşk 1989.